This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

DS
238
.M95
G32

B 837,738

PROPERTY OF
The University of Michigan Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

H. D. VAN GELDER.

—

MOḪTAR DE VALSCHE PROFEET.

A 19.–
list 661/595

MOḪTAR DE VALSCHE PROFEET.

MOḪTAR DE VALSCHE PROFEET.

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

DOCTOR IN DE SEMITISCHE LETTERKUNDE,

AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE LEIDEN,

OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

Dr. S. S. ROSENSTEIN,

HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER GENEESKUNDE,

VOOR DE FACULTEIT TE VERDEDIGEN,

OP

ZATERDAG DEN 16den JUNI 1888,

des namiddags te 2 uren,

DOOR

HENDRIK DOUWE VAN GELDER,

GEBOREN TE BOLSWARD.

LEIDEN. — E. J. BRILL.

1888.

DS
238
.M95
G32

587/133 404

AAN MIJNE OUDERS.

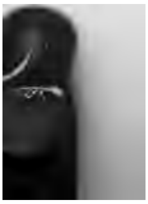

INHOUD.

			Bladzijde.
HOOFDSTUK	I.	Inleiding	1
»	II.	Moḫtar te Mekka	20
»	III.	Moḫtar te Kufa	27
»	IV.	Moḫtar meester van Kufa	51
»	V.	Moḥammed ibno 'l-Ḥanafia	63
»	VI.	Moḫtar en de Kaisaniten	82
»	VII.	De opstand der Arabieren	95
»	VIII.	De slag bij den Ḫazir en de dood van Moḫtar	117
Stellingen			149

I.

Moḥammed, de Arabische profeet, stierf te Medina den 13en Rabi' I 11 (8 Juni 632). Daar hij geen zijner getrouwen tot zijn opvolger aangewezen had, dreigde zijn dood aan de eendracht onder de geloovigen een einde te maken.

Bij dezen, die steeds het overwicht van den merkwaardigen man gevoeld en erkend hadden en gewoon geweest waren zijn bevelen te gehoorzamen, ontwaakte de oude, maar door het gezag van den profeet in toom gehouden, naijver met volle kracht. Elk van de beide bestanddeelen der moslimsche gemeente, namelijk de Mohagirs en de Anṣars, gevoelde zich meer dan de andere gerechtigd uit zijn midden het nieuwe hoofd te kiezen. Van de Mohagirs scheidde zich een derde groep af, gering in aantal en voorloopig nog van weinig beteekenis, de Hašimiten, de familieleden van den profeet, die zich om diens neef en schoonzoon 'Ali schaarden. Deze werd vooral door zijne eerzuchtige echtgenoote Faṭima en door 'Abbas, den oom van Moḥammed, aangespoord om zijne rechten als schoonzoon van den profeet te doen gelden. Zelfs had 'Abbas, die in elk geval de opvolging aan de

familie toegekend wenschte te zien, 'Ali reeds tijdens de ziekte van den profeet aangeraden dezen te vragen wien hij tot zijn opvolger bestemd had, maar Moḥammed had, ondanks de liefde welke hij voor 'Ali koesterde, terecht ingezien dat zulk een gewichtige taak diens krachten te boven ging en was op zijne woorden niet ingegaan.

De Anṣars — de Medinensische helpers van Moḥammed — maakten wegens den machtigen steun, dien zij dezen in den nood verleend hadden, aanspraak op den eersten rang onder de geloovigen en besloten uit hun midden een heerscher te kiezen. Zoodra echter hunne plannen den Mohagirs — den Mekkaanschen vluchtgenooten van den profeet — ter oore kwamen, ijlden zij met abu Bakr en 'Omar, de beide meest vertrouwde raadgevers van den profeet, aan het hoofd naar de vergaderplaats der Anṣars. Met kracht traden deze beide mannen voor de belangen en rechten der vluchtgenooten op en verzetten zich met alle macht tegen de wenschen der Anṣars. 'Omar stelde voor abu Bakr, als den waardigsten van hen allen, tot hun leider te kiezen. De Mohagirs stemden natuurlijk hiermede in en toen de Anṣars, die uit twee jegens elkander naijverige stammen bestonden, zich ook ten deele voor abu Bakr verklaarden, zagen de overigen zich gedwongen hun tegenstand optegeven en in deze keuze te berusten. Ook de Hašimiten, die toen nog geen steun van beteekenis achter zich hadden, daar zij door hun gebrek aan middelen en invloed steeds een geringe plaats onder de families van Mekka ingenomen hadden, voegden zich noode in het onvermijdelijke.

Abu Bakr liet zich huldigen en nam als eerste chalif, d. i. plaatsvervanger van den profeet, de leiding van de moslimsche gemeente op zich. Zoo hadden de „vluchtgenooten" de zege behaald op de „helpers" en had het beginsel van

„de vrije verkiezing" van een chalif door de moslimsche gemeente op dat van „de erflijke opvolging" de overwinning weggedragen.

Abu Bakr regeerde slechts korten tijd; hij stierf 22 Gomada 13. Onder zijne regeering en vooral onder die van zijn opvolger 'Omar breidde de islam zich met geweld van wapenen naar alle zijden buiten Arabië uit en werd het groote chalifenrijk gegrondvest. Hun krachtig en roemrijk bestuur maakte elken strijd over de opvolging tot een onmogelijkheid en dwong de verschillende partijen van den islam althans den uiterlijken schijn van eensgezindheid te bewaren. Deze wachtten echter slechts een gunstige gelegenheid voor dezen strijd af, die intusschen van gedaante veranderd was, want het gold nu niet meer den onderlingen naijver van de Anṣars en de Mohagirs, maar dien van personen en familiën te beslechten. Bij den dood van 'Omar (26 Ḏu'l Ḥigga 23) bood zich die gelegenheid aan en brak de strijd met kracht los.

Ook aan 'Omar was het gevaar, dat den islam van de heerschzucht der partijen dreigde, niet ontgaan. Hij had daarom op zijn sterfbed aan 'Abdorraḥman ibn 'Auf, een van de oudste metgezellen van den profeet, de hoogste waardigheid aangeboden in de overtuiging dat het voor den islam wenschelijk was, dat zijne leiders zoo weinig mogelijk afweken van de gewoonten en gebruiken van den profeet, waaraan zoowel abu Bakr als hijzelf trouw gebleven waren. Toen evenwel 'Abdorraḥman weigerde dezen post, die een zoo zware verantwoordelijkheid op hem laadde, te aanvaarden, had 'Omar aan zes van de oudste metgezellen van den profeet opgedragen uit hun midden een chalif te kiezen. Deze waren 'Abdorraḥman ibn 'Auf, 'Ali, 'Oṯman ibn 'Affan, Zobair, Ṭalḥa en Sa'd ibn abi Waqqaṣ, die met

uitzondering van den eersten alleen zichzelven het recht op het chalifaat toekenden. Geen wonder dus dat aan de verkiezing van den nieuwen chalif geen einde wilde komen, voordat 'Abdorraḥman door zijne beslissende stem aan 'Otman het overwicht gaf. Hij gaf dezen boven 'Ali de voorkeur, omdat de eerste zich bereid verklaarde geheel in de voetstappen van abu Bakr en 'Omar te treden, terwijl de laatste zich niet in alle opzichten hiertoe verbinden wilde. Daarop trok 'Ali, nu twee malen in zijn hoop op het chalifaat teleurgesteld, zich verbitterd terug.

'Otman — evenals 'Ali een schoonzoon van den profeet — aanvaardde de hem aangeboden waardigheid, maar tot zijn eigen ongeluk en tot groot nadeel van den islam. Hij was een man van een zwak karakter, die zich geheel door zijne bloedverwanten leiden liet.

Deze behoorden tot die Qoraišiten, die de aristocratie van Mekka gevormd en aldaar voor het optreden van den profeet alle gezag in handen gehad hadden. Zoodra zij bemerkt hadden dat de leer van Moḥammed hunne belangen slechts schaden kon, waren zij begonnen hem met alle macht te bestrijden, doch zonder gevolg. Eindelijk gedwongen zich aan hem te onderwerpen en den islam te omhelzen hadden zij zich met de overigen, op wie zij steeds gewoon geweest waren met minachting neder te zien, gelijk gesteld gezien. Wel hadden reeds Moḥammed en na hem zijne beide opvolgers hun vele gewichtige posten opgedragen, omdat zij in regeeringsbeleid, bekwaamheid en invloed boven vele anderen stonden, maar toch was het hun een doorn in het oog dat zij door de eerste geloovigen in aanzien en gezag overtroffen werden. Hoezeer haakten zij dus steeds naar een gelegenheid, die hen in staat stellen zoude weder de alleen heerschende partij te worden en de macht van die parvenu's

— geringe Mekkaners en Medinensers — te breken. En welk een schoone gelegenheid bood zich thans voor hen aan, nu hun bloedverwant 'Otman tot chalif verkozen was.

In ruime mate maakten zij dan ook van deze zoo vurig begeerde kans gebruik, zoodat binnen korten tijd door hun aandrang de oudgeloovigen — de vluchtgenooten en helpers — uit alle aanzienlijke ambten verdreven en de zonen van de oude vijanden van den islam daarmede begunstigd werden.

Deze veranderingen, zoozeer afwijkende van de handelwijze van abu Bakr en 'Omar, verwekten alom bij de vrome Moslims de grootste verontwaardiging. Weldra sloeg de ontevredenheid tot oproer over en toen 'Otman weigerde aan den eisch der ontevredenen om zijne waardigheid neder te leggen te voldoen, werd hij na een korte belegering in zijn paleis vermoord. 18 Du'l Ḥigga 35.

Ofschoon zijne vroegere mededingers naar het chalifaat, 'Ali, Zobair en Ṭalḥa, tijdens deze voorvallen te Medina vertoefden, hadden zij geen enkele poging in het werk gesteld om ze af te wenden in de hoop dat zij dienen zouden om hen het toppunt hunner wenschen te doen bereiken.

Toen echter na 'Otman's dood 'Ali tot chalif verkozen werd begaven de beide anderen, door deze keuze in hunne verwachtingen teleurgesteld, zich naar Mekka, waar zij zich met 'Aïša, de weduwe van Moḥammed, tegen 'Ali verbonden en dezen van medeplichtigheid aan den moord van 'Otman beschuldigden. Zij brachten een legertje bijeen, waarmede zij naar 'Iraq trokken om deze provincie tot hunne zijde over te halen. Het gelukte hun inderdaad de stad Baṣra in hunne macht te brengen, doch Kufa, een even gewichtige stad, koos de zijde van 'Ali, die zoodra hij zijne aanhangers verzameld had, zijne vijanden naar 'Iraq gevolgd was. Een vijandelijke ontmoeting was onvermijdelijk en bleef

ook niet achterwege. In den kameelslag verloren Zobair en Ṭalḥa het leven en behaalde 'Ali op zijne vijanden een volkomen overwinning.

Ofschoon nu geheel 'Iraq, Arabië en Egypte 'Ali huldigden, toch was hij nog ver van de vervulling van zijn wensch, de ongestoorde heerschappij over alle landen van den islam, verwijderd. Immers de stadhouder van Syrië, Mo'awija ibn abi Sofjan, weigerde 'Ali als chalif te erkennen, zoolang de dood van 'Otman nog ongewroken was. Hij trad als bloedwreker van dezen, zijn bloedverwant, op en trachtte onder dit voorwendsel zich de heerschappij te verwerven. Wederom zag 'Ali zich dus in een strijd gewikkeld, maar nu met een veel gevaarlijker tegenstander, daar de Syriërs Mo'awija met hart en ziel toegedaan waren en 'Ali als den hoofdschuldige aan den moord van 'Otman beschouwden en verfoeiden.

In Ṣiffin, een landstreek aan den zuidelijken oever van den Euphraat, stootten de beide legers op elkander. Toen na langdurige beraadslagingen en schermutselingen eindelijk de slag geleverd werd en de overwinning zich naar de zijde van 'Ali neigde, hechtte een schaar der Syriërs den Qoran aan hare lansen en riep haar vijanden toe de beslissing aan het boek Gods over te laten. De Syriërs bereikten hun doel. 'Ali werd door sommige zijner volgelingen gedwongen den strijd te staken en een verdrag te sluiten, waarbij de beslissing aan het oordeel van twee scheidsrechters overgelaten werd. Doch een gedeelte van zijn leger, met dit verdrag ontevreden, scheidde zich van de overigen af en koos een eigen chalif. Zij noemden zich de Ḫarigiten „de uittrekkers op den weg Gods", terwijl de persoonlijke aanhangers van 'Ali de schi'a d. i. de partij van 'Ali vormden en Schi'iten genoemd werden. Wel wendde 'Ali nog pogingen aan om de

Ḫarigiten met zich te verzoenen, doch daar zij hem geheel onaannemelijke eischen stelden, welke noodzakelijkerwijze de Schi'iten van hem vervreemden moesten, maakte hij zich gereed zonder hen tegen Syrië op te trekken. Doch zijne soldaten weigerden hem te volgen voordat de oproerlingen bedwongen waren, die intusschen niet stilgezeten hadden, maar aanhangers hadden trachten te winnen en vele gruwelen bedreven. Zij beschouwden namelijk allen, die de ḫarigitische chalifen niet erkennen en 'Oṯman en 'Ali niet vervloeken wilden, als ongeloovigen, wier bestrijding en vernietiging een heilige plicht was. Om deze reden zag 'Ali zich genoodzaakt aan den wensch zijner soldaten gehoor te geven; hij trok tegen de Ḫarigiten op en vernietigde hun leger bij Naḥrawan.

Toch was hierdoor hunne partij niet uitgeroeid. Velen waren, voordat de strijd begon, weggetrokken en begaven zich naar Ḫuzistan en Fars (het oude Perzië), waar zij onder de bevolking een grooten aanhang wonnen. Zij leerden dat elke vrije Arabier tot chalif verkiesbaar was en dat de chalif door de gemeente afgezet kon worden, wanneer hij in strijd met hare inzichten handelde. In het beginsel van de verkiezing van een chalif stemden zij met de oudgeloovigen overeen, met dit verschil echter, dat terwijl zij onder de vrije Arabieren geen onderscheid maakten, de oudgeloovigen slechts een Qoraišit tot het chalifaat gerechtigd achtten. Door dit beginsel stonden zij lijnrecht tegenover de Schi'iten, die de leer van de erfopvolging omhelsden en dus slechts aan 'Ali en zijne nakomelingen het recht op het chalifaat toekenden, ja zelfs langzamerhand 'Ali begonnen te vergoden. Was er dus reeds een principiëel verschil in de zienswijze der Ḫarigiten en Schi'iten, het gevolg van de slachting bij Naḥrawan was een onverzoenlijke haat tusschen hen beiden, zoodat van samen-

werking tegen de Omaijaden geen sprake meer was.

Ook in een ander opzicht was deze slag voor 'Ali noodlottig. Zijne troepen meenden dit jaar meer dan genoeg gestreden te hebben en wilden van de vermoeienissen van den strijd uitrusten, voordat zij een tocht tegen Syrië ondernamen. Ondanks alle tegenwerpingen van 'Ali, wien slechts snel en krachtig optreden tegen zijn behendigen tegenstander redden kon, keerden zij naar hunne haardsteden terug. Moa'wija liet natuurlijk zulk een schoone kans niet ongebruikt voorbijgaan; hij zond naar alle zijden legerbenden uit en bemachtigde de eene provincie na de andere. Wel verweerde 'Ali zich met alle macht, doch het was vooruit te zien dat hij op den duur zou moeten bezwijken. Voordat evenwel dit dreigend einde in vervulling kwam werd hij door een Ḥarigit verraderlijk vermoord, 17 Ramaḍan 40.

'Ali had twee zonen van zijne vrouw Faṭima, de dochter des profeten, Ḥasan en Ḥosain. Dadelijk na zijn dood huldigden de Kufensers, die eindelijk inzagen welk gevaar hun van de zijde van Moa'wija en de Syriërs bedreigde, Ḥasan, den oudsten, als chalif en verklaarden zich bereid tegen hen op te trekken. Doch Ḥasan, een zwakke en zinnelijke man, verkoos een leven van genot boven de ontberingen van een oorlog. Daarom knoopte hij met Moa'wija onderhandelingen aan en deed voor een groote som gelds te diens gunste afstand van het chalifaat. Eindelijk zag Moa'wija zijne wenschen verwezenlijkt en zich als hoofd van het geheele rijk gehuldigd.

Met hem begint de dynastie der Omaijaden. Hij bleef te midden zijner Syriërs verblijf houden en maakte Damascus tot de hoofdstad des rijks, terwijl hij over de oostelijke landen van den islam en later ook over Ḥeggaz Zijad zijn bastaard-broeder als stadhouder aanstelde. Deze ging met

kracht en gestrengheid te werk, zoodat hij in korten tijd de steeds woelige bevolking dezer gewesten tot orde en rust bracht. Moa'wija stierf in Ragab 60.

Nog bij zijn leven had hij zijn zoon Jazid als troonsopvolger laten huldigen en ook Ḥosain ibn 'Ali en 'Abdollah ibn Zobair, die beiden door hunne afstamming van de aanzienlijkste volgelingen van den profeet aanspraak op het chalifaat zouden kunnen doen gelden, door bedreiging met den dood daartoe gedwongen. Toen Jazid na den dood zijns vaders de regeering aanvaard had en zijn stadhouders in de verschillende provinciën gelastte zijne onderdanen den eed van getrouwheid aan hem te laten afleggen, gelukte het aan Ḥosain en 'Abdollah uit Medina te ontkomen, voordat de stadhouder hen tot de huldiging had kunnen dwingen. Zij vloden naar Mekka in de meening dat de heiligheid van hun toevluchtsoord hen voor geweld vrijwaren zoude.

Intusschen waren bij de troonsbestijging van Jazid in het steeds onrustige Kufa de gemoederen der Schi'iten aan het gisten geraakt. Reeds lang verdroot hen de heerschappij der Syriërs. Zij achtten nu den tijd voor verandering gunstig en zonden aan Ḥosain, die na den dood zijns broeders Ḥasan het hoofd van het huis des profeten was, boden en brieven met steeds dringender verzoeken zich in hun midden te begeven, daar zij bereid waren hem als chalif te erkennen en zijne rechten en aanspraken met het zwaard te verdedigen. Ḥosain zond daarop als zijn gevolmachtigde zijn neef Moslim ibn 'Aqil met de opdracht zich van de toestanden te Kufa op de hoogte te stellen en zijn komst voor te bereiden. Moslim nam bij zijn aankomst te Kufa zijn intrek in het huis van Moḫtar ibn abi 'Obaid. Hij werd met geestdrift door de Schi'iten ontvangen en verwierf in korten tijd een grooten

aanhang, zonder dat de stadhouder No'man ibn Baschir, wien het aan de noodige geestkracht ontbrak, eenige poging in het werk stelde om de steeds wassende beweging te fnuiken. Deze stand van zaken bleef echter aan Jazid niet verborgen. Hij beval 'Obaidollah ibn Zijad zijn stadhouderschap over Baṣra aan zijn broeder over te dragen en zelf het bestuur over Kufa te aanvaarden. 'Obaidollah ging terstond met zijne gewone voortvarendheid te werk. Door bedreigingen wist hij velen der Schi'iten, die het strenge bewind van zijn vader Zijad nog niet vergeten hadden, vrees in te boezemen. De ijver der Schi'iten verdween plotseling, zoodat Moslim, overtuigd dat hij zich op zulke wankelmoedige menschen niet verlaten kon, zich gedwongen zag een schuilplaats bij Hani ibn 'Orwa, een van de aanzienlijkste bewoners van Kufa, te zoeken. Doch slechts korten tijd kon hij zich hier veilig achten, want 'Obaidollah, die door zijne spionnen met ijver gediend werd, liet Hani bij zich ontbieden en in den kerker werpen. Onverwachts verwekte daarop Moslim met het doel zijn beschermer te bevrijden een oproer, hetwelk eerst zulk een uitbreiding nam, dat 'Obaidollah in het kasteel belegerd werd. Maar de oproerlingen, in plaats van een krachtige bestorming te wagen, waardoor 'Obaidollah noodzakelijkerwijze in hunne handen vallen moest, stelden zich met dreigen tevreden. Eindelijk trokken zij, ook deze krachtsinspanning moede, door de tusschenkomst van eenige invloedrijke mannen af. Moslim zag zich verlaten; hij vluchtte, maar werd gegrepen en tegelijk met Hani ter dood gebracht (Ḍu'l Ḥigga 60).

Ondertusschen had reeds Ḥosain, door de eerste gunstige berichten omtrent den uitslag van Moslim's pogingen verlokt, Mekka verlaten en zich naar Kufa op weg begeven. Zijn tocht was een dolle onderneming, een waagstuk, waar-

van de slechte afloop bijna zeker te voorspellen was. De teleurstellingen, die zijn vader van de zijde der Kufensers ondervonden had, hadden hem kunnen en moeten leeren, dat hunne beloften niet te vertrouwen waren, dat op hunne hulp niet met zekerheid te bouwen was. Bovendien stonden, zelfs wanneer zij hun woord gestand wilden doen, de kansen nu veel ongunstiger. Toenmaals gebood 'Ali over geheel 'Iraq, terwijl nu te Kufa een stadhouder in naam der Omaijaden heerschte, wiens verdrijving voor alles beproefd zoude moeten worden. En al hadden talrijke scharen (12.000 man) zich aan Moslim aangesloten, zij vormden bij lange niet de meerderheid van de in de stad aanwezige troepen. Er zou dus een heete strijd volgen en het was geheel onzeker of zij wel de overwinning zouden behalen. Reeds die gedachte zou menigeen van die onstandvastige bevolking er van afschrikken zijn leven voor Ḥosain's zaak te wagen; hoeveel te meer nog zou dit het geval zijn, wanneer zich soms in het begin een kleine tegenspoed voordeed. Dadelijk zouden zij den moed opgeven en hunne zaak als hopeloos beschouwen. Geen wonder dan ook dat verstandige lieden, zooals zijn neef 'Abdollah ibn 'Abbas, aan Ḥosain deze onderneming zeer afraadden; slechts 'Abdollah ibn Zobair spoordde hem hiertoe aan, daar hij te Mekka naast Ḥosain, den kleinzoon van den profeet, slechts een ondergeschikte rol spelen kon, wat geenszins met zijne eerzuchtige plannen strookte. Ḥosain gaf echter aan den raad van 'Abdollah ibn 'Abbas geen gehoor, maar trok met zijne geheele familie en zijne persoonlijke aanhangers — tezamen ongeveer 200 personen — naar Kufa. Onderweg vernam hij het mislukken van den opstand, den dood van Moslim ibn 'Aqil en van Hani ibn 'Orwa, hetgeen aan zijne verwachtingen geheel den bodem insloeg. Wanneer hij aan een dergelijk lot wilde

ontkomen, dan was het raadzaam dadelijk den terugtocht te aanvaarden, maar terug te keeren zonder het bloed zijner getrouwen, die voor hem gevallen waren, gewroken te hebben was geheel in strijd met den ridderlijken zin, dien hij van zijn vader geërfd had.

Dus toog hij verder en stootte bij Kerbela op de troepen, welke 'Obaidollah van zijne komst onderricht onder bevel van 'Omar ibn Sa'd ibn abi Waqqaṣ en Šamir ibn Ḏi'l Gaušan op zijn weg geplaatst had. Evenals zijn neef Moslim door de onvertrouwbare Kufensers in den steek gelaten, viel hij met zijne metgezellen in een dapperen strijd (10 Moḥarram 61).

Ḥosain's dood maakte zoowel in 'Iraq, als in de beide heilige steden Medina en Mekka een diepen indruk op de gemoederen. Te Medina versterkte hij den ouden wrok, dien de vluchtgenooten en helpers sinds langen tijd tegen de partij der Mekkaansche aristocratie (zie bl. 5) koesterden, zoodat er weinig noodig was om dien tot een uitbarsting te doen komen.

Een aanleiding liet zich natuurlijk niet lang wachten. Bij een bezoek, dat enkelen hunner om zich over geldelijke benadeelingen te beklagen aan het weelderige hof van Damascus brachten, vervulde hen de lichtzinnige geest, die aldaar heerschte, met groote ergernis. Toen zij na hun terugkeer hun geloovigen stadgenooten hunne bevindingen mededeelden verwekten hunne beschrijvingen bij dezen, die de eenvoudige en vrome levenswijze van den profeet aanschouwd hadden, zulk een afschuw over de geheel afwijkende handelwijze van zijn plaatsvervanger, dat zij zich openlijk van hem loszegden en alle Omaijaden uit de stad verdreven.

Intusschen had 'Abdollah ibn Zobair te Mekka van den dood van Ḥosain gebruik gemaakt om de bevolking tegen

Jazid op te zetten. In het geheim was hij echter over Ḥosain's dood verheugd, daar deze hem bevrijd had van een mededinger, die door zijne afstamming boven hem den voorrang had, en de gelegenheid voor hem openstelde als vorst der geloovigen op te treden. In vol vertrouwen op de onschendbaarheid van het heilige gebied weigerde hij steeds aan de verzoeken en bevelen van Jazid gehoor te geven om hem als chalif te huldigen.

Deze, eindelijk den langen tegenstand der beide heilige steden moede, besloot er een einde aan te maken en zond een van Mo'awija's oudgedienden, Moslim ibn 'Oqba, die met verachting tegen den Islam en met een gloeienden haat tegen de oudgeloovigen bezield was, met een leger tegen Medina. Wel poogden de Medinensers het dreigend verderf af te weren, maar ondanks hunne vermaarde dapperheid waren zij tegen de overmacht der Syriërs niet opgewassen en werden zij in een bloedigen strijd, die van weerszijden met de grootste verbittering gevoerd werd, verslagen. Nu richtten de Syriërs een gruwelijk bloedbad in de stad aan, waaraan een groot deel der bevolking ten offer viel, terwijl de overigen gedwongen werden Jazid als slaven te huldigen. Deze slachting en vernedering der vluchtgenooten en helpers was de wraak van de anti-islamische partij over de vele nederlagen, welke zij van de oudgeloovigen had ondergaan. Na hunne overwinning trokken de Syriërs tegen Mekka op om ook deze oproerige stad een dergelijk lot te doen ondergaan. Onderweg stierf Moslim ibn 'Oqba en Ḥoṣain ibn Nomair zijn onderaanvoerder nam het opperbevel op zich.

Zoodra deze voor de stad aangekomen was sloot hij haar in en liet haar beschieten zonder de Ka'ba te ontzien. Maar ibn Zobair weerde met goed gevolg de aanvallen af, hierin dapper bijgestaan door een schaar Ḥarigiten uit

Baṣra, totdat het bericht van den dood van Jazid (Rabi
64) Ḥoṣain het beleg deed opbreken.

De onverwachte dood van Jazid en het gebrek aan
wettigen troonsopvolger, daar hij, een man in de kracht
het leven, verwaarloosd had een zijner jeugdige zonen
laten huldigen, bracht in alle landen van den islam
grootste verwarring te weeg. Alom wachtten de sedert l
op elkander gebeten, maar door het gezag van den ch
in toom gehouden, partijen slechts op een aanleiding
ander aan te vallen. In Syrië, het steunpunt van de ma
der Omaijaden, wilde van de beide groote stammen K
en Qais, die steeds vijandig tegenover elkander stonden
de eerste Mo'awija, den oudsten zoon van Jazid, op
troon verheffen, terwijl de laatste niet wilde gehoorzaı
aan een prins, in wiens aderen van moeders- en grootm
derszijde zooveel Kalbitisch bloed stroomde, en bij geb
aan een anderen pretendent zich voor 'Abdollah ibn Zo
verklaarde.

Nu stierf plotseling Mo'awija en de verwarring werd
grooter. De tweede zoon van Jazid, Ḥalid, was nog n
derjarig en kwam dus bij de meeste Kalbiten niet in a
merking, te meer omdat men vreesde dat hij een willel
werktuig in de hand van zijn oom Ḥassan ibn Malik
Baḥdal, den gouverneur van de Jordaanprovincie, zijn zoı
Aldus werden de kansen voor ibn Zobair steeds gunsti
Reeds wilde het oudste en aanzienlijkste lid van de reg
rende familie, Marwan ibn al Ḥakam, zich naar Mekka
geven om hem te huldigen, toen hij door 'Obaidollah
Zijad overgehaald werd van zijn voornemen aftezien.

---

1) Zie over de onderlinge verhouding der stammen in het Chali
rijk DOZY, Musulmans, I, blz. 112 vgg.

Ḥoṣain ibn Nomair had op het bericht van den dood van Jazid het beleg voor Mekka opgebroken, overtuigd dat de aanwezigheid van zijn leger in Syrië dringend noodig was om zijn stamgenooten, den Kalbiten, het overwicht te verzekeren. Daar hij de zonen van Jazid te jong achtte om met kracht de verschillende partijen tot rede te brengen, bood hij ibn Zobair, die reeds als chalif te Mekka was opgetreden, zijne ondersteuning aan. Op de weigering van ibn Zobair, wien een verbond met de Syriërs, die zich zoozeer aan de heilige steden vergrepen hadden, een onmogelijkheid toescheen, trok hij naar Syrië terug en deed Marwan hetzelfde voorstel, dat bij dezen een gunstiger onthaal vond.

De Kalbiten kwamen te Gabia bijeen en besloten na lang wikken en wegen Marwan als chalif te huldigen, mits hij den jeugdigen Ḥalid tot troonsopvolger aannam. Daar de Qaisiten begrepen dat de oude naijver tusschen de stammen Qais en Kalb met de wapenen beslist zou moeten worden, wenschten zij zich ter versterking hunner krachten van den bijstand van den gouverneur van Damascus, Ḍaḥḥak te verzekeren, die als Qoraišit tusschen de beide partijen instond; zij offerden dus ibn Zobair aan hunne belangen op en kozen Ḍaḥḥak tot chalif. De slag werd geleverd bij Marg Rahit en eindigde met de nederlaag der Qaisiten en den dood van Ḍaḥḥak.

Van de overige landen van den islam hadden Arabië en Egypte zich reeds voor ibn Zobair verklaard.

In 'Iraq hadden de Baṣrensers, die wegens de steeds dreigende onlusten der Ḫarigiten binnen hunne muren behoefte aan een krachtig bestuur gevoelden, er in toegestemd 'Obaidollah ibn Zijad voorloopig als emir te blijven behouden, totdat een alom erkende chalif het geheele rijk weder onder zijn scepter zoude vereenigen.

'Obaidollah liet den Kufensers het besluit der Baṣrensers mededeelen en hen verzoeken zijn stadhouder 'Amr ibn Ḥoraiṯ op dezelfde voorwaarden te blijven gehoorzamen. Maar zij, reeds lang het juk van den gehaten 'Obaidollah moede, zegden 'Amr de gehoorzaamheid op. Intusschen had ibn Zobair naar Baṣra — waar de stammen Tamim en Azd op dezelfde wijze als de stammen Qais en Kalb in Syrië tegenover elkander stonden — een zijner aanhangers, een Tamimit, gezonden om de stad tot zijne zijde over te halen. Deze wist zijne stamgenooten voor ibn Zobair te winnen en nu brak een langdurige strijd los, waarin de stam Azd den stadhouder 'Obaidollah steunde, maar niet bij machte was hem de zege te verschaffen. 'Obaidollah vluchtte naar Syrië, waar hij juist bij tijds aankwam om Marwan te verhinderen aan zijn voornemen — de huldiging aan ibn Zobair — gevolg te geven.

De beide stammen Tamin en Azd eindelijk den langdurigen strijd moede verzoenden zich met elkander; zij vielen op de Ḫarigiten, die zich in den strijd gemengd hadden, aan en verdreven ze. Deze trokken zich naar Ḫuzistan terug, waar zich hunne partijgenooten bij hen voegden. Spoedig braken echter onder hen oneenigheden uit over de vraag, of de onmondige kinderen van andersdenkenden evenals hunne ouders ongeloovig waren en met dezen gedood moesten worden, of dat men ze in het leven moest laten, totdat zij de jaren des onderscheids bereikt hadden, om ze dan zelf te laten kiezen. Dit punt van verschil bracht een splitsing onder de partij teweeg. De voorstanders van de laatste meening, de minderheid, begaven zich onder leiding van Nagda ibn 'Amir naar Jamama, waar zij als zelfstandige macht naast ibn Zobair optraden en met hem de heerschappij over Arabië deelden; terwijl hunne tegenstanders

onder Nafi' ibn Azraq van uit Ḫuzistan voortdurend Baṣra bedreigden.

Door hen meer en meer in het nauw gebracht wisten de Baṣrensers geen beter middel om aan de hen van die zijde dreigende gevaren te ontkomen, dan zich van de hulp van ibn Zobair te verzekeren. Daarom erkenden zij hem als chalif en huldigden Ḥariṯ ibn 'Abdollah al Maḫzumi al Qoba' als zijn stadhouder.

Te Kufa waren na den dood van Ḥosain de Schi'iten te zamen gekomen, zich verwijtende dat zij, na zoozeer op zijne komst aangedrongen en hem krachtigen bijstand beloofd te hebben, hem lafhartig in den steek gelaten en een smadelijken dood hadden laten sterven. Hun zelfverwijt wekte in hen de overtuiging, dat die schande en zonde niet uitgewischt kon worden dan door het bloed van zijne moordenaars te vergieten of vergelding zoekende zelf omtekomen.

Zij vereenigden zich onder vijf hoofden der secte, namelijk Solaiman ibn Ṣorad, Mosaijab ibn Nagaba, 'Abdollah ibn Sa'd ibn Nofail, 'Abdollah ibn Wali en Rifa'a ibn Šaddad. Deze mannen belegden met enkele anderen der voornaamste Schi'iten een samenkomst ten huize van Solaiman ibn Ṣorad, waar zij besloten Ḥosain's dood te wreken, en Solaiman tot aanvoerder in den strijd kozen, dien zij tegen Ḥosain's moordenaars wilden ondernemen. Wegens het berouw, dat hen over hunne houding jegens Ḥosain vervulde, noemden zij zich „de berouwvollen."

Daar Solaiman begreep dat zij alleen tegen hunne machtige tegenstanders niet opgewassen zouden zijn, zond hij brieven aan Sa'd ibn Ḥoḏaifa ibno'l Jaman te Madaïn en Moṯanna ibn Moḫarriba te Baṣra om hunne partijgenooten aldaar over te halen met hen ten strijde op te trekken. Toen deze zich bereid verklaarden hunne medewerking te ver-

leenen werd als tijd en plaats van samenkomst de nieuwe maan van Rabi' II 65 en Noḫaila vastgesteld. Zoolang Jazid leefde hielden de Schi'iten zich rustig en versterkten zich door in het geheim nieuwe leden te werven en toerustingen voor den strijd te maken. Na zijn dood (Rabi' I 64) wilden evenwel velen van hen terstond den strijd beginnen en den stadhouder 'Amr ibn Ḥoraiṯ verjagen.

Met moeite hield Solaiman hen hiervan terug, daar hij inzag dat zij, zoo weinigen in aantal, tegen hunne vijanden, de aanzienlijksten der Kufensers, niet opgewassen zouden zijn. Hij spoorde hen aan met grooten ijver hunne pogingen voort te zetten in de meening dat velen, nu de vrees voor Jazid hen niet meer terug hield, tot de schi'a zouden toetreden. De uitslag beantwoordde aan zijne verwachting, want in korten tijd was hun aantal tot het dubbele aangegroeid.

Te Kufa was de bevolking in twee hoofdgroepen, Arabieren en Perzen, verdeeld, die elk zich weder in verschillende partijen splitsten. De heerschende partij der Omaijaden met den door 'Obaidollah aangestelden stadhouder 'Amr ibn Ḥoraiṯ; de partij der oudgeloovigen, die bij gebreke aan een anderen pretendent zich aan 'Abdollah ibn Zobair hielden; de partij der Arabische Schi'iten onder Solaiman ibn Ṣorad; deze drie vormden het Arabische element, de heerschende minderheid.

De Perzen — het grootste deel der bevolking — bestonden uit twee groepen, waarvan de eene bij den ouden godsdienst was gebleven, terwijl de andere tot den islam was overgegaan, maar van oudsher aan een legitime dynastie gewoon, van nature tot de schi'a behoorde.

Van deze partijen vereenigden zich de oudgeloovigen en de Schi'iten en weigerden, de gunstige gelegenheid te baat

nemende, den stadhouder langer te gehoorzamen. Zij huldigden ibn Zobair als chalif en stelden een eigen stadhouder 'Amir ibn Mas'ud aan, welke keuze door ibn Zobair voorloopig bekrachtigd werd. Toch liet hij hem niet lang zijn ambt vervullen, want tegen het einde van Ramaḍan kwam de nieuwbenoemde stadhouder 'Abdollah ibn Jazid, wien Ibrahim ibn Moḥammed ibn Ṭalḥa als emir over den ḫarag toegevoegd was, te Kufa aan 1).

---

1) Tab. II 509, I. A. IV 69.

II.

Het vorige hoofdstuk tracht een beeld te geven van den algemeenen toestand van het chalifenrijk en de onderlinge verhouding van de partijen.

In dezen veelbewogen tijd nu, zoo uitermate geschikt voor gelukzoekers ter bevrediging hunner eerzucht, trad een man op, die door buitengewone sluwheid en menschenkennis er in slaagde gedurende eenigen tijd in 'Iraq een hoofdrol te spelen.

Die man was Moḫtar ibn abi 'Obaid aṯ Ṯaqifi, abu Isḥaq ook ibn Dauma 1) genaamd.

Ofschoon zijne geschiedenis reeds op vrij voldoende wijze (door Weil, die echter, daar Ṭab. en I. A. nog niet voor hem toegankelijk waren, Moḫtar's aanhangers ḫarigiten noemt, voorts door Dozy en door Müller, die het eerst Ṭab. goed heeft kunnen gebruiken) weergegeven is, zijn toch zijne persoonlijkheid, daden en woorden belangwekkend genoeg om een uitvoerige beschrijving te rechtvaardigen.

1) Tab. II 735, 14. Kam. 596.

Moḫtar was de zoon van abu 'Obaid, die door 'Omar tot aanvoerder der Arabieren in hun veroveringstocht tegen de Perzen aangesteld was, en in den bruggenslag zijne vermetelheid om in het aangezicht der vijanden den Euphraat over te trekken met den dood bekoopen moest.

Hij stamde dus niet alleen uit een aanzienlijk geslacht, maar was ook een vermogend man 1), die zoowel in de nabijheid van Kufa als van Ṭaïf, de woonplaats van den stam Ṯaqif, landgoederen bezat.

Voor zoover bekend is treedt Moḫtar voor de eerste maal in de geschiedenis op bij de pogingen, die door Moslim ibn 'Aqil in het belang van Ḥosain in het werk gesteld werden. Van al degenen, die zich verbonden hadden Moslim bij te staan, was hij een der weinigen, die bereid waren hun woord gestand te doen. Hij trok namelijk op het gerucht van de gevangenneming van Hani ibn 'Orwa en het oproer van Moslim (zie bl. 10) met zijne cliënten uit zijn landgoed in Ḥoṭarnia naar Kufa op om Moslim de behulpzame hand te bieden. Toen hij bij den bab-al-fil gekomen was hield hij stand en trof daar Hani ibn abi Ḥaija al Wadaï aan, die hem, nu het oproer reeds gedempt was, op het gevaarlijke van zijn toestand opmerkzaam maakte, zoodat hij in twijfel geraakte over hetgeen hem nu te doen stond.

De stadhouder 'Obaidollah had namelijk zelf de hoede van het kasteel op zich genomen, en aan 'Amr ibn Ḥoraiṯ, ter handhaving van de orde in de stad, het bevel over alle manschappen opgedragen en hem de moskee als standplaats aangewezen. Alzoo had ook Moḫtar, zoodra hij in de stad aangekomen was, zich zonder verwijl onder de bevelen van 'Amr ibn Ḥoraiṯ moeten scharen, of anders rustig op zijn

1) Tab. II, 601, 2. I. A. IV 89.

landgoed moeten blijven. Daar hij echter het een noch het ander gedaan had, maar zich met vijandelijke bedoeling tegen 'Obaidollah in beweging gesteld had, kon hij van dezen het ergste verwachten.

Zijn toestand was dus hachelijk genoeg, doch 'Amr liet hem op voorspraak van Zaïda ibn Qodama tot zich roepen met de belofte, dat hij van zijne zijde geen gevaar te duchten had en zelfs op zijne bemiddeling bij 'Obaidollah rekenen kon. Door deze woorden gerustgesteld begaf Moḫtar zich tot hem en bracht den nacht bij hem door.

Toch bleef de aanleiding van Moḫtar's tocht voor 'Obaidollah niet verborgen. Hij liet hem den volgenden morgen bij zich ontbieden, beschuldigde hem Moslim hulp te hebben willen verleenen en wilde hem zijne poging tot verzet met den dood laten boeten. Het gelukte echter aan 'Amr ibn Ḥoraiṯ hem te redden door de verklaring, dat hij zich bij hem aangesloten en den nacht bij hem doorgebracht had. Maar al durfde 'Obaidollah het getuigenis van 'Amr niet tot leugen verklaren, ofschoon hij voor zichzelven daarvan overtuigd was, zoodat hij het vonnis niet voltrekken liet, nochtans was hij in zulk een hevigen toorn tegen Moḫtar ontstoken, dat hij hem met zijn scepter een zware oogwond toebracht en hem in den kerker liet werpen, waar hij tot den dood van Ḥosain bleef.

Toen verzocht Moḫtar aan Zaïda ibn Qodama zich naar Medina te begeven en zijn zwager 'Abdollah ibn 'Omar over te halen bij den chalif Jazid op zijne vrijlating aan te dringen. 'Abdollah, bewogen door de droefheid van zijne vrouw Ṣafia over het lot van haren broeder Moḫtar, gaf Zaïda een schrijven aan Jazid mede, waarop deze, wegens het aanzien dat 'Abdollah als zoon van 'Omar genoot, aan 'Obaidollah bevel gaf Moḫtar vrij te laten. Slechts noode gehoorzaamde

'Obaidollah aan den last van den chalif; hij stelde Moḫtar in vrijheid en gaf hem drie dagen tijd om Kufa te verlaten. Moḫtar vertrok naar Ḥeggaz.

Onderweg ontmoette hij ibn 'Irq een cliënt van den stam Ṯaqif. Toen deze de oogwond bemerkte en over den dader de gebruikelijke verwensching „mogen zijne vingers verdorren" uitsprak, gaf Moḫtar hem ten antwoord: „God doode mij, wanneer ik niet zijne vingers, aderen en ledematen lid voor lid afsnijd."

Deze bedreiging tegen 'Obaidollah, die toen op het toppunt zijner macht stond, scheen aan ibn 'Irq zoo ongerijmd toe, dat hij er zijne verwondering over te kennen gaf, doch Moḫtar hernam: „onthoud hetgeen ik u zeg, totdat gij zijne bevestiging ziet."

Vervolgens vroeg hij hem inlichtingen omtrent 'Abdollah ibn Zobair, en vernemende dat deze „de beschermeling van den tempel" zich in het geheim liet huldigen, en zoodra hij machtig genoeg geworden zou zijn, openlijk zoude optreden, zeide hij: „ja, daaromtrent kan geen twijfel bestaan, hij is nu de man der Arabieren; indien hij in mijne voetstappen wandelt en naar mijne woorden luistert, neem ik op mij hem de heerschappij te verschaffen, doch indien hij het niet doet, welnu ik ben bij God niet minder dan een der Arabieren, o ibn 'Irq. Zie de burgeroorlog dondert en bliksemt reeds, en het is alsof hij alreede uitrukt en ik den voet op zijn breidel zet, en indien gij dit ziet en hoort op een plaats, waar ik opgetreden ben, zeg dan: Moḫtar met zijne scharen van Moslims komt wraak nemen voor het bloed van den verongelijkte, den martelaar, den te Ṭaff gedoode, den heer der Moslims en den zoon van hun heer, voor Ḥosain, den zoon van 'Ali, want bij God, ik zal dooden voor den aan hem bedreven moord een zelfde aantal als ten zoen

aan het bloed van Johannes den zoon van Zacharias gevallen is." 1)

Daarop zette hij zijn tocht naar Mekka voort en liet ibn 'Irq verbijsterd staan.

Te Mekka gekomen begaf hij zich naar ibn Zobair, die echter op zijn voorstellen niet inging en zijne eigene plannen voor hem verborg, zoodat hij zich onverrichter zake naar Ṭaïf terugtrok.

Na verloop van een jaar verscheen hij weder, en nu hadden door bemiddeling van 'Abbas ibn Sahl, ibn Zobair's vertrouwde, deze beide listige en heerschzuchtige menschen een onderhoud, waarin Moḫtar verklaarde op de volgende voorwaarden ibn Zobair te willen huldigen. Deze mocht geen zaak buiten zijn medeweten beslissen, moest hem steeds het eerst den toegang tot zich verleenen, en wanneer hij de macht in handen had aan hem de vrije keuze tusschen de beste stadhouderschappen overlaten. Ibn Zobair maakte tegen deze eischen bezwaren, die door 'Abbas ibn Sahl uit den weg geruimd werden; daarop huldigde Moḫtar hem en er kwam tusschen deze beide met wantrouwen jegens elkander vervulde menschen een overeenkomst tot stand, die echter tot niets leiden zoude.

Moḫtar bleef nu te Mekka en nam een werkzaam deel aan de verdediging der stad tijdens de belegering door de Syriërs onder Ḥoṣain ibn Nomair. Hij streed met de meeste dapperheid en hielp ibn Zobair met goed gevolg de aanvallen der vijanden afweren, totdat het bericht van den dood van Jazid Ḥoṣain het beleg deed opbreken (zie bl. 14).

Nu verwachtte Moḫtar, dat ibn Zobair, wiens macht in korten tijd een hooge vlucht nam, spoedig zijne beloften

---

1) Tab. II 524, 7. I. A. IV 71.

aan hem vervullen en hem voor zijne bewezen diensten beloonen zoude. Maar ibn Zobair, meester van Arabië, Egypte en 'Iraq, meende Moḫtar's veeleischende hulp verder te kunnen ontberen, en stelde zonder zich om hem te bekommeren zijne stadhouders aan. Nog vijf maanden na den dood van Jazid bleef Moḫtar bij ibn Zobair, maar allengs tot de overtuiging gekomen, dat hij van hem niets te wachten had, besloot hij op een andere plaats zich macht en aanzien te verwerven. Op Kufa had hij het oog geslagen.

Hij vroeg aan ieder, die van Kufa naar Mekka kwam, naar den toestand en de gezindheid harer bewoners. Een van dezen, Hani ibn abi Ḥaija al Wadaï 1), die te Mekka kwam om de omra te verrichten, deelde hem mede, dat de (Arabische) bewoners van Kufa hunne instemming betuigden met de gehoorzaamheid aan ibn Zobair; maar dat er een gedeelte was, bij wie zich de massa der bevolking aansloot, met wier hulp iemand, die haar vereenigde en overeenkomstig hare meeningen en inzichten leidde, tot alles in staat zoude zijn.

Deze woorden versterkten Moḫtar in zijn besluit om Mekka te verlaten en in het hem zoo welbekende Kufa zijn geluk te beproeven. Zij waren zoo geheel in overeenstemming met zijne gedachten en wenschen, dat zij hem de verklaring ontlokten: „ik, abu Isḥaq, ik zal ze vereenigen op den weg der waarheid, met hen de plegers van het onrecht verdrijven en alle trotsche verdrukkers dooden." Hani zag in deze plannen geen heil en raadde hem aan de leiding liever aan anderen over te laten, daar iemand, die een opstand verwekte, van alle menschen het naast aan den dood was

1) Zie bladz. 21.

en de slechtste daad pleegde. Doch Moḫtar bleef bij zijn voornemen en gaf hem ten antwoord: „ik roep niet ten opstand, ik roep tot den rechten weg en ter vereeniging."

Hij sprong op, besteeg zijn kameel en vertrok naar Kufa, waar hij den 15en Ramaḍan 64 aankwam.

Aldus verhaalt Ṭab. II, 531; daarentegen deelen I. A. IV 73 en Maṣudi V 170 mede, dat Moḫtar aan ibn Zobair berichtte, dat hij te Kufa een partij kende, die slechts een leider met een helderen blik in de toekomst behoefde om hem (ibn Zobair) een leger te verschaffen, waarmede hij bij machte zou zijn de Syriërs te overwinnen. Toen ibn Zobair vernam dat deze partij de schi'a van 'Ali te Kufa was, zond hij Moḫtar daarheen. Aan dit bericht sluit zich aan de mededeeling van 'Iqdo'l farid II 319 dat ibn Zobair Ibrahim ibn Moḥammed ibn Ṭalḥa tot emir over Kufa aanstelde, daarna hem afzette en in zijn plaats Moḫtar ibn abi 'Obaid naar Kufa zond. Het vereischt evenwel na het bovenvermelde geen betoog meer, dat Moḫtar inderdaad uit eigen vrije beweging naar Kufa vertrokken is, maar niet op last van ibn Zobair.

Hadden Moḫtar's hoogstrevende plannen zich met behulp van ibn Zobair macht en aanzien te verwerven, zich niet verwezenlijkt, in het woelige Kufa zou hij een gunstigen bodem vinden ter volledige bevrediging zijner heerschzucht. Hier is het veld zijner werkzaamheden.

III.

De chalif Marwan ibno'l Ḥakam, die door den slag van Marg Rahiṭ meester van Syrië geworden was, stelde zich ten doel ook de overige landen van den islam weder onder het gezag der Omaijaden te brengen. Te dien einde trok hij tegen Egypte, dat door 'Abdorraḥman ibn Gaḥdam in naam van ibn Zobair bestuurd werd, op en veroverde het land in korten tijd met medewerking van zijn neef en veldheer 'Amr ibn Sa'id alašdaq. Nadat hij zijn zoon 'Abdolaziz tot stadhouder aangesteld had keerde hij naar Damascus terug.

Op zijn terugtocht vernam hij, dat Moṣ'ab ibn Zobair zich onderwijl op bevel van zijn broeder 'Abdollah tegen Syrië in beweging gesteld had. Hij zond hem 'Amr tegemoet, die Moṣ'ab een nederlaag toebracht en hem dwong zich terug te trekken.

Daarna deed Marwan een poging om Arabië te bemachtigen, welke echter niet met denzelfden gunstigen uitslag bekroond werd. Wel zocht bij de komst van het Syrische leger onder Ḥobaisch ibn Dolga de stadhouder van Medina

zijn heil in de vlucht, maar ibn Zobair zond 'Abbas ibn Sahl te zijner vervanging, en beval hem zich te vereenigen met de troepen, welke de stadhouder van Baṣra al Qoba' te zijner hulp afgezonden had. Te samen vielen zij op de Syriërs aan en brachten hun een zware nederlaag toe, waarbij Ḥobaisch en het grootste deel van zijn leger sneuvelden.

Toch schrikte deze nederlaag Marwan niet van verdere pogingen af. Hij zond namelijk 'Obaidollah ibn Zijad aan het hoofd van een talrijk leger naar 'Iraq om deze belangrijke provincie voor de Omaijaden te herwinnen en in hun naam te besturen, en gaf hem den uitdrukkelijken last mede Kufa tot straf voor hare weerspannigheid drie dagen lang te laten plunderen.

Tegen dezen vijand, dien zij als hoofdschuldige aan den moord van Ḥosain zoozeer verafschuwden, gordden de Schi'iten zich ten strijde aan.

Maar onder hen bestond niet meer de vroegere eensgezindheid, want door toedoen van Moḫtar was een scheuring ontstaan.

Zooals vermeld is (blz. 26) kwam Moḫtar den 15en Ramaḍan 64 te Kufa aan. Hij begaf zich na zijne aankomst rechtstreeks naar de moskee en bad daar langen tijd, zoodat hij de aandacht der aanwezigen op zich vestigde en zij zeiden: ziet Moḫtar is gekomen.

Reeds op zijn tocht naar de moskee trachtte hij de eerste grondslagen te leggen voor het doel, dat hij zich voor oogen gesteld had, namelijk de harten der menschen te winnen en hen aan zich te verbinden. Op behendige wijze wist hij degenen, die hij ontmoette, met hoopvolle verwachtingen te vervullen of door met beleid gekozen woorden te vleien 1),

---

1) Tab. II 532, 8 en 12. 533, 1 en 15. I. A. IV 72.

zoodat zij aan zijne uitnoodiging om hem des avonds te bezoeken, bereidwillig gehoor gaven. In gespannen verwachting kwamen zij te zijnen huize en zagen zich in hunne hoop van hem gewichtige mededeelingen te ontvangen niet teleurgesteld. Want toen hij op zijne vraag naar den toestand en de gezindheid der schi'a van hen ten antwoord ontvangen had, dat Solaiman ibn Ṣorad tot haar hoofd gekozen was en binnen kort handelend zou optreden, verklaarde hij gezonden te zijn door den mahdi, den zoon van den wilsvoltrekker, Moḥammed ibn 'Ali als vertrouwde en vezir, uitverkorene en emir om de ketters te bestrijden, voor het van zijn huis vergoten bloed wraak te nemen en de zwakken te beschermen 1).

Deze Moḥammed ibn 'Ali was de zoon van 'Ali ibn abi Ṭalib en Ḫaula de Ḥanafitische.

Hij was na den dood van Ḥosain het hoofd der 'Aliden geworden en door de schi'a algemeen als haar hoofd erkend. Ook was de goddelijke vereering, welke aan 'Ali reeds tijdens zijn leven, maar vooral na zijn dood te beurt gevallen was, na Ḥosain's dood op Moḥammed overgebracht 2).

Toch dankte hij den hoogen rang, dien hij onder zijne tijdgenooten bekleedde, niet alleen aan zijne afstamming van vaderszijde, want ook zijne moeder Ḫaula was een vorstin onder de Ḥanafiten, een der machtigste stammen van Arabië.

Waarschijnlijk heeft Moḫtar te Mekka, nadat hij door ibn Zobair in zijne verwachtingen teleurgesteld was, getracht zich met Moḥammed in verbinding te stellen om hem te bewegen hem als zijn gevolmachtigde naar de Schi'iten te Kufa te zenden.

Doch Moḥammed had in de teleurstellingen, welke zijn

1) Tab. II 534, 3. 509, 14. I. A. IV 72 en 69.
2) de Goeje, Z. D. M. G. 38 bl. 391.

vader ondervonden, en in het droevige lot, dat zijn broeder getroffen had, overwegende redenen om zich op de Kufensers, die deze beiden in den steek hadden gelaten, niet te verlaten en zijn persoon of naam aan geen gewaagde onderneming te verbinden. Ook moet Moḫtar's overgang van de schi'a van Ḥosain tot de zijde van ibn Zobair en, toen deze hem niet het verwachte voordeel aanbracht, zijn terugkeer tot de schi'a Moḥammed met wantrouwen aan de oprechtheid zijner gevoelens vervuld hebben. Daar evenwel de Arabische bronnen over een dergelijke poging van Moḫtar het stilzwijgen bewaren, kan men daaromtrent wel een gissing opperen, doch niet met zekerheid beslissen.

Hoe dit ook zijn moge, hetzij hij van Moḥammed op zijn verzoek een onbestemd antwoord gekregen hebbe, hetwelk hij goedvond als een toestemming op te vatten, hetzij hij van diens naam gebruik maakte zonder hem er eerst in te kennen, hij aarzelde niet te Kufa als Moḥammed's gevolmachtigde op te treden.

Het was natuurlijk te eenenmale in strijd met Moḫtar's eerzucht in de keuze van Solaiman ibn Ṣorad als hoofd der schi'a te berusten en onder hem te Kufa een ondergeschikte rol te vervullen, want indien dit zijne bedoeling geweest was, dan had hij ook wel te Mekka kunnen blijven, in de hoop dat ibn Zobair te eeniger tijd beseffen zoude, dat hij jegens Moḫtar wegens de hem bewezen diensten verplichtingen had, en hem toch nog op de eene of andere wijze schadeloos stellen zoude. Waarlijk met zoo weinig stelde Moḫtar zich niet tevreden; zijn streven reikte verder, hij beoogde niets minder dan Solaiman uit zijn ambt te verdringen en zelf diens plaats in te nemen. Het kwam er dus voor hem op aan de schi'a voor zich te winnen, en om dit bereiken, schreef hij haar den volgenden brief: „ik ben tot

u gekomen van wege hem, die de heerschappij waardig is, de mijn der voortreffelijkheid, den wilsvoltrekker van den wilsvolvoerder, den op den rechten weg geleiden imam, met een opdracht, waarin heeling, onthulling van het bedeksel, dood aan de vijanden en volheid van de genade Gods zijn zal. Zie Solaiman ibn Ṣorad — God moge ons en hem genadig zijn — is een oude drooge broodkorst (in den zin van afgeleefden grijsaard gebruikt) en een versleten zak, zonder ondervinding in zaken en kennis van oorlogvoeren; hij wil u ten strijde voeren en zichzelven en u den dood berokkenen, maar ik zal handelen naar een voorbeeld mij gegeven en een bevel mij verstrekt, waarin de roem van uw heer, de dood van uw vijand, de heeling uwer boezems gelegen is. Luistert dus naar mijn woord, gehoorzaamt mijn bevel, verblijdt u, deelt elkander de blijde boodschap mede, want ik ben voor al uwe wenschen de beste borg". 1)

Het gelukte hem inderdaad door dergelijke brieven en gezegden een gedeelte der schi'a over te halen Solaiman ibn Ṣorad te verlaten en zich bij hem aan te sluiten.

Doch de groote meerderheid bleef haren ouden aanvoerder getrouw, hetwelk in hooge mate den toorn van Moḫtar opwekte, daar hij zag, dat het betrekkelijk geringe aantal van de Schi'iten, die zich aan zijne zijde geschaard hadden, hem tot machteloosheid doemde. Er heerschte ook nog in een ander opzicht tusschen de leiders der beide fractiën onder de Schi'iten verschil van gevoelen. Solaiman wilde namelijk handelend optreden, Moḫtar daarentegen aan zijne onderneming geen deel nemen en den uitslag er van afwachten, in de hoop dat daarna de schi'a zich tot hem verzamelen en hij beter bij machte zijn zoude zijn doel te bereiken.

---

1) Tab. II 534, 9.

Toen men den stadhouder 'Abdollah ibn Jazid mededeelde, dat een groot deel der Schi'iten onder Solaiman ibn Ṣorad het plan koesterde tegen hem op te staan en hem te bestrijden, voordat zij hun tocht tegen 'Obaidollah met het doel om Ḥosain te wreken aanvaardden, en men hem aanraadde hen te voorkomen en zelf den strijd te beginnen, weigerde hij aan dezen voorslag gevolg te geven om niet noodeloos bloed te vergieten. Hij besteeg echter het spreekgestoelte en hield tot de bewoners van Kufa een redevoering, waarin hij hun op het opgerijmde van de tegen hem gerichte plannen wees, daar hij geen schuld aan den moord van Ḥosain had, en hun zijn bijstand aanbood tegen den gemeenschappelijken vijand 'Obaidollah, wiens tocht hen allen bedreigde.

Deze bezadigde woorden, die veel waardeering vonden, werden gevolgd door een heftige toespraak van Ibrahim ibn Moḥammed ibn Ṭalḥa, den emir over den ḫarag, waarin hij de Schi'iten met bloedige vergelding bedreigde, zoo zij het wagen durfden tegen hem in opstand te komen. Hierdoor werd de goede indruk, dien de woorden van 'Abdollah ibn Jazid gemaakt hadden, geheel verstoord, zoodat zijne vredelievende bedoeling verijdeld werd. Er ontstond een heftig tooneel tusschen de Schi'iten en Ibrahim en tusschen dezen met zijne aanhangers en 'Abdollah ibn Jazid. Daar echter in de gegeven omstandigheden eendracht onder de partij van ibn Zobair dringend noodzakelijk was, zoo zij de plaats, die zij bekleedde, behouden wilde, reikte 'Abdollah ibn Jazid aan Ibrahim de hand der verzoening, die deze niet afsloeg.

De Schi'iten togen naar Noḫaila, waar zij volgens afspraak (bl. 18) met de nieuwe maan van Rabi' II 65 zouden samenkomen. Bij zijne komst aldaar bevond Solaiman, dat van al degenen, die zich tot deelneming aan den tocht ver-

bonden en hem vroeger zijn dralen verweten hadden, slechts een klein gedeelte was opgekomen. Hij zond dus boden naar Kufa om door den kreet „wraak voor Ḥosain" de achtergeblevenen aan te sporen hun woord gestand te doen. Doch de uitslag bleef aan zijn wensch niet beantwoorden, daar, ofschoon hij drie dagen wachtte, van de 16.000 personen, die hem gehuldigd hadden, slechts 5.000 1) zich onder zijne bevelen schaarden. Indien ook al van deze 16.000 zich 2.000 2) bij Moḫtar gevoegd hadden, toch bleven er nog duizenden over, die nu het ernst begon te worden zich weder, evenals ten tijde van 'Ali en Ḥosain, als echte Kufensers aan den strijd onttrokken.

Terwijl zij nog te Noḫaila vertoefden, gaf 'Abdollah ibn Sa'd ibn Nofail, een van de vijf hoofden, in bedenking de gelegenheid te baat te nemen om eerst de moordenaars van Ḥosain, die te Kufa verblijf hielden, te straffen. Maar dit voorstel werd door Solaiman verworpen, op grond dat hij eerst den hoofdschuldige 'Obaidollah en daarna diens werktuigen treffen wilde. Tevens stelden 'Abdollah ibn Jazid en Ibrahim ibn Moḥammed ibn Ṭalḥa, toen zij vernamen dat een talrijke schaar Schi'iten reeds naar Noḫaila uitgerukt was, een poging in het werk om zich van hun bijstand tegen hun gemeenschappelijken vijand 'Obaidollah te verzekeren. Zij begaven zich naar Noḫaila en sloegen hun voor om niet opterukken, voordat ook zij een leger verzameld hadden, om dan gemeenschappelijk met meer kans op een goeden uitslag den reeds naderenden vijand te bestrijden. Maar ook dezen voorslag nam Solaiman niet aan, ofschoon de broeders uit Baṣra en Madaïn niet opgekomen waren en hij dus geenszins over die krachten beschikte, waarop hij gehoopt

1) Tab. II 539, 20 en 540, 9. I. A. IV 74, 5 en 7.
2) Tab. II 540, 4. I. A. 74, 5.

had. Hij gaf het teeken om opterukken en nogmaals bleven velen achter; de overigen trokken eerst naar Kerbela, waar zij het graf van Ḥosain, den martelaar, met hunne tranen besproeiden en de lucht van hunne weeklachten deden weergalmen. Door het bezoek aan het heilige graf in hun ijver versterkt, zetten zij hun tocht voort naar Qarqisia, waar zij door Zofar ibno'l Ḥariṯ al Kilabi, den vroegeren stadhouder van Kinnesrin, gastvrij opgenomen werden. Deze had na den slag bij Marg Rahiṭ en den dood van Ḍaḥḥak, met zijne Qaisiten 'Abdollah ibn Zobair gehuldigd en zich in Qarqisia geworpen. Hier had hij een vaste stelling ingenomen en liet door zijn onderbevelhebber 'Omair ibno'l Ḥobab tegen de Kalbiten strooptochten ondernemen, waarin geen kwartier gegeven werd 1). Ook hij werd door den tocht van Obaidollah bedreigd en sloeg daarom aan Solaiman voor om gezamenlijk in of bij de vesting den vijand afteweren, maar deze, die 'Obaidollah zoo spoedig mogelijk bereiken wilde, gaf aan zijn voorslag, evenals vroeger aan dien van 'Abdollah ibn Jazid, geen gehoor. Ondanks deze weigering hem welgezind, gaf Zofar hem den raad te trachten vóór den vijand, die reeds uit Raqqa opgebroken was, 'Aino'l Warda te bereiken, opdat de voorraad van water en levensmiddelen aldaar in hunne handen zijn zoude. Zij zagen natuurlijk het gewicht hiervan in, zoodat zij niet aarzelden zijn raad optevolgen, en daar hun leger geheel uit ruiters bestond, gelukte het hun met snelle marschen vóór 'Obaidollah aldaar aan te komen.

Zoodra zij nu van de vermoeienissen van dien tocht bekomen waren, zond Solaiman een ruiterschaar onder bevel van Mosaijab ibn Nagaba tegen de voorhoede van het Syrische leger met het gunstige gevolg, dat hij een volkomene overwinning behaalde. Daarop beval 'Obaidollah zijn opperbe-

1) Dozy, Musulmans I 137.

velhebber Ḥoṣain ibn Nomair met de hoofdmacht opterukken, en nu (Gomada I 65) begon een bloedige strijd, die drie dagen duurde, waarin ondanks de dapperheid der Schi'iten de overmacht der Syriërs de zege behaalde. Het grootste gedeelte der berouwvollen viel, onder hen Solaiman ibn Ṣorad, Mosaijab ibn Nagaba, 'Abdollah ibn Sa'd ibn Nofail, 'Abdollah ibn Wali, die bij voorbaat door Solaiman, ingeval hij sneuvelde, tot aanvoerders van het leger aangewezen waren. Rifa'a ibn Šaddad, de eenig overgeblevene der vijf hoofden, inziende dat het hopeloos was den strijd voort te zetten, verliet des nachts met het overschot der Schi'iten het slagveld en trok naar Kufa terug.

Ook nu werden zij te Qarqisia door Zofar gastvrij opgenomen en van al het noodige voorzien. Na drie dagen trokken zij verder en ontmoetten Sa'd ibn Ḥoḏaifa ibno'l Jaman en Moṯanna ibn Moḫarriba met hunne ruiters uit Madaïn en Baṣra, wier komst hun reeds tijdens den slag gemeld was. Te zamen beweenden zij hunne gevallen broeders en togen naar hunne woonplaatsen terug.

Hun nederlaag bevestigde de woorden, die Moḫtar ongeveer 15 dagen na hun uittocht gesproken had: „rekent voor dengene uwer, die ten strijde uitgerukt is, een tijdsverloop van meer dan 10 dagen en minder dan een maand, dan zal tot u komen het gerucht van een groote ramp, hevigen stoot, snijdenden slag, veelvoudigen moord, toestand van onzekerheid, maar wie is de rechte man daarvoor (d. i. om dit weer te herstellen), die ben ik, laat u niet bedriegen, die ben ik." 1)

In dien tusschentijd hadden 'Omar ibn Sa'd ibn abi Waqqaṣ, Šabaṯ ibn Rib'i en Jazid ibno'l Ḥariṯ ibn Rowaim de aandacht van 'Abdollah ibn Jazid en Ibrahim ibn Moḥammed

1) Tab. II 569, 7.

ibn Ṭalḥa er op gevestigd, dat hun van de zijde van Moḫtar het meeste gevaar dreigde, want Solaiman had Kufa verlaten om den gemeenschappelijken vijand te bestrijden, terwijl Moḫtar in de stad gebleven was en een opstand tegen hen voorbereidde. Zij wisten de beide hoofden van Kufa overtehalen onverwachts het huis van Moḫtar te laten omsingelen en zich van zijn persoon meester te maken, hetgeen zij des te veiliger konden doen, omdat het meerendeel der doortastende Schi'iten met Solaiman naar Mesopotamië getrokken was en slechts een betrekkelijk kleine partij de zijde van Moḫtar hield. Ibrahim stelde aan 'Abdollah voor Moḫtar barrevoets en met ketenen beladen naar den kerker te laten voeren, maar deze, die steeds met meer gematigdheid te werk ging, weigerde hieraan zijne goedkeuring te hechten, daar hij niet met onnoodige wreedheid tegen iemand te werk wilde gaan, van wien hij zelf nooit eenige vijandelijkheid ondervonden had en dien hij slechts op bloot vermoeden gevangen nam. Hij bespaarde dus aan Moḫtar deze vernedering en liet hem ongeboeid en op een muilezel rijdende naar den kerker brengen. Zoo hadden zij ook van deze zijde rust, wat vooral aan 'Omar ibn Sa'd ibn abi Waqqaṣ te stade kwam, die sinds de Schi'iten te Noḫaila gelegerd waren, uit vrees voor een overval van die zijde, den nacht niet meer in zijn huis durfde doorbrengen, maar zich des avonds naar het kasteel van den stadhouder begaf.

Alzoo vertoefde Moḫtar voor de tweede maal in den kerker en zag hij zich weder door zijne gevangenschap in de volvoering zijner plannen gestuit. Toch liet hij den moed niet zakken, maar bleef dezelfde geestkracht tentoonspreiden. Ook hier hield hij niet op te ijveren voor het doel, dat hij zich voor oogen gesteld had, en deelde zijn vrienden en bezoekers in de volgende woorden zijn programma mede: „Bij den God

der zeeën, der palmen en der boomen, der dorre streken en woestijnen, der reine engelen en der uitverkorenen, de besten, voorwaar ik zal dooden elken verdrukker met een trillende buigzame (lans) en een snijdende indische (zwaard) met scharen van helpers, die niet zijn wankelmoedig en onervaren, noch gemeene proletariërs, totdat, wanneer ik de zuil van den godsdienst heb opgericht, de scheuring onder de moslims hersteld, den dorst der boezems der geloovigen gelescht en de wraak voor Ḥosain erlangd heb, dan valt mij niet zwaar het verlies van wereldsch goed, en ik bekommer mij niet over den dood als hij komt."

Door middel van de bezoeken, welke hij van zijne vrienden ontving, bleef hij met de buitenwereld in verbinding, zoodat hij van hetgeen tijdens zijne gevangenschap voorviel niet onkundig bleef. Zij deelden hem den afloop van den tocht der berouwvollen, den dood van Solaiman ibn Ṣorad en den terugkeer van de overgeblevenen onder Rifa'a ibn Šaddad mede, en dit deed hem besluiten uit den kerker aan dezen en zijne medgezellen bij hun aankomst de volgende brieven te schrijven: „Welkom aan de scharen, wier loon God groot maakte toen zij uittrokken en wier terugtocht hij goedkeurde toen zij terugkeerden. Bij den heer van het gebouw (de Ka'ba) dat hij gebouwd heeft, geen uwer heeft een schrede gezet of een pas gedaan of zijn loon bij God zal grooter zijn dan de bezittingen dezer wereld. Zie Solaiman ibn Ṣorad heeft vervuld wat hem opgelegd was, en God heeft hem tot zich genomen en zijne ziel geplaatst bij de zielen der profeten, oprechten, martelaren en vromen; maar hij was de man niet, door wien gij de overwinning zoudt kunnen behalen. Ik ben de bevolen beveler, de getrouwe vertrouwde, de aanvoerder van het leger, de dooder der verdrukkers, hij die wraak neemt op de vijanden van

den godsdienst en vergelding zoekt voor de veeten, maakt toebereidselen en maakt u gereed, verblijdt en verheugt u, ik roep u tot het boek Gods, de sonna van den profeet, wraak voor het van het profetenhuis vergoten bloed, verdediging der zwakken en strijd tegen de goddeloozen." (1)

en ook:

„God moge uw loon groot maken en de zonde van u wegnemen wegens uwe afscheiding van de ongerechtigen en uwe bestrijding der goddeloozen. Zie gij hebt u geen uitgaven getroost, geen bergrug overschreden, ja geen schrede gezet, of God heeft u hiervoor een trap hooger gesteld boven en behalve het verdubbelde loon bij God, waarvan niemand, dan God alleen, den omvang kent. Verblijdt u, want wanneer ik tot u ben uitgegaan (uit den kerker) ontbloot ik in hetgeen tusschen het oosten en het westen gelegen is tegen uwen vijand, als God het wil, het zwaard, maak hen tot een hoop lijken en dood hen bij één en bij tweetallen. God moge welkom heeten dengene, die tot u toetreedt en op den rechten weg gaat, en slechts hem verstooten, die weerspannig en weigerachtig is. Gods vrede op u, o mannen van den rechten weg". 2)

Dezen brief wist Moḫtar in handen te spelen van Rifa'a ibn Šaddad, Moṯanna ibn Moḫarriba, Sa'd ibn Ḥoḏaifa ibno'l Jaman, Jazid ibn Anas, Aḥmar ibn Šomaiṭ, 'Abdollah ibn Šaddad en 'Abdollah ibn Kamil, die allen vurige en aanzienlijke Schi'iten waren. Nadat zij van den inhoud kennis genomen hadden zonden zij ibn Kamil als hun afgevaardigde naar Moḫtar met de opdracht hem te antwoorden, dat zij hem als hun hoofd erkenden en bereid waren hem uit den kerker te bevrijden. Hoezeer Moḫtar ook over dezen aanwas zijner partij verheugd was, toch achtte hij het

(1) Tab. II 569, 11. I. A. IV 78.
(2) Tab. II 598, 17.

raadzaam hun voorslag niet aan te nemen, maar zond zijn slaaf Zirbi naar zijn zwager 'Abdollah ibn 'Omar met een brief, waarin hij hem smeekte nogmaals zijn voorspraak te zijn, daar hij zonder schuld op bloot vermoeden gevangen gezet was. 'Abdollah gedachtig aan den band, die hen verbond, gaf aan zijn wensch gehoor en deed zijn invloed gelden bij 'Abdollah ibn Jazid en Ibrahim ibn Moḥammed ibn Ṭalḥa. Deze toonden zich bereid hem de vrijheid te schenken, doch op voorwaarde dat hij borgen stelde — waartoe zijne aanhangers zich in grooten getale bereid verklaarden — en hij zich onder eede verbond tegen hen, zoolang hun bestuur duurde, niet in verzet te komen, op straffe van 1000 offerdieren bij de Ka'ba te slachten en al zijne slaven en slavinnen vrij te laten.

Gaarne legde Moḫtar om zijne vrijheid te herwinnen dezen eed af, waardoor hij zich geenszins gebonden achtte, zooals uit zijn gezegde aan zijne vertrouwden bleek:

„God bestrijde hen, hoe dwaas zijn zij te meenen dat ik de mij opgelegde eeden aan hen houden zal. Wat mijn zweren betreft, zie wanneer ik een eed heb afgelegd en ik zie iets dat beter is, dan past het mij wat ik bezworen heb na te laten, mij aan het betere te begeven en de boete te betalen. Daar het nu beter is tegen hen in verzet te komen dan mij van hen te onthouden betaal ik de boete. Wat het offer van 1000 slachtdieren betreft, dat weegt bij mij minder dan éen speeksel, want wat is de prijs van 1000 dieren dat hij mij zou kunnen afschrikken, en wat het vrijlaten mijner slaven aangaat, bij God ik zou wenschen dat mijne plannen reeds verwezenlijkt waren en dat ik dan nooit meer een slaaf zoude bezitten." 1)

Nadat hij alzoo aan de hem gestelde voorwaarden voldaan

1) Tab. II 600, 19.

had werd hij uit de gevangenis ontslagen. Hij begaf zich naar zijne woning, waar zijne aanhangers zich tot hem verzamelden en hunne instemming met hem betuigden. Toch achtte Moḫtar het tijdstip nog niet aangebroken om tegen het bestaande gezag in opstand te komen. Hij rekende zijne partij nog niet krachtig genoeg om met kans op een goeden uitslag zulk een stout stuk te wagen, met welks slagen of mislukken hij staan of vallen moest. Het scheen hem beter toe voorloopig op den ouden weg voort te gaan, in het geheim voor zijne belangen te werken en nieuwe leden te winnen. Zijne pogingen werden met goed gevolg bekroond, want het getal zijner aanhangers groeide steeds aan en zijn macht nam gestadig toe, totdat een verandering in het bestuur van Kufa aan dezen toestand een einde dreigde te maken. 'Abdollah ibn Zobair ontzette namelijk 'Abdollah ibn Jazid en Ibrahim ibn Moḥammed ibn Ṭalḥa uit hunne ambten en stelde in hun plaats 'Abdollah ibn Moṭi' aan. Deze hield bij zijne aankomst te Kufa (Ramaḍan 65) de gebruikelijke redevoering in de moskee, die door de Kufensers op hunne gewone ongepaste wijze beantwoord werd, zoodat het hoofd der politie Ijas ibn Moḍarib al 'Igli hem den raad gaf Moḫtar, den bewerker van die voortdurende onrust in de stad, door list gevangen te nemen.

'Abdollah ibn Moṭi' gaf aan dien raad gehoor en liet Moḫtar door Zaïda ibn Qodama en Ḥosain ibn 'Abdollah al Borsomi uitnoodigen tot hem te komen. Reeds was Moḫtar op het punt van in den val te loopen, toen Zaïda, aan wien hij toch reeds zooveel te danken had 1), hem door het reciteeren van een qoranvers waarschuwde aan de uitnoodiging geen gevolg te geven. Moḫtar begreep zijne bedoeling en wendde voor dat de koorts hem plotseling overviel,

1) Zie bl. 22.

zoodat hij tot zijn leedwezen verhinderd werd bij den stadhouder zijne opwachting te maken. Ook aan Ḥosain ibn 'Abdollah, den anderen bode, was de strekking van Zaïda's woorden niet ontgaan, maar daar hij verwachtte, dat Moḫtar weldra in opstand zou komen, verzweeg hij uit vrees voor diens vergelding den emir de ware toedracht der zaak.

Nu achtte Moḫtar zich niet meer veilig, want hoe licht kon dit beleefde verzoek van den stadhouder door minder minzame uitnoodigingen gevolgd worden, waaraan hij niet bij machte zou zijn weerstand te bieden. Dus liet hij ter verzekering zijner veiligheid zijne aanhangers tot zich roepen en in de huizen rondom zijne woning zich verzamelen. Ook achtte hij het raadzaam een mogelijken aanval van den stadhouder te voorkomen door zelf den strijd te beginnen, en koos hiervoor de maand Moḥarram uit. Maar vijf der aanzienlijkste Schi'iten, die van de vertrouwbaarheid der opdracht van Moḥammed aan Moḫtar niet overtuigd waren en hun leven niet in het belang van een eerzuchtig gelukzoeker in de waagschaal wilden stellen, waren reeds vroeger ten huize van een hunner Si'r ibn abi Si'r al Ḥanafi — dus een stamgenoot van Moḥammed — samengekomen en hadden besloten eerst het gevoelen van Moḥammed omtrent Moḫtar in te winnen, voordat zij iets te diens gunste ondernamen. Terecht hadden zij ingezien dat om volkomen zekerheid te verkrijgen een onderhoud met Moḥammed onvermijdelijk was, en om deze reden hadden zij zelf zich naar Mekka op weg begeven. Hoe noode ook Moḫtar zag zich gedwongen den opstand tot hun terugkomst uit te stellen. Hij bracht den tusschentijd in angstige spanning door bezorgd dat zij een antwoord zouden medebrengen, hetwelk de schi'a van hem vervreemden zoude.

Wel trachtte hij nog tijdens hunne afwezigheid de Schi'i-

ten door de woorden: „Zie sommigen uwer twijfelen, zijn besluiteloos en ongeloovig; indien zij op den rechten weg komen zullen zij naderen en zich bekeeren, maar indien zij aarzelen en vreezen, tegenspreken en zich afscheiden gaan zij ten gronde en slagen niet" 1) tot den strijd op te wekken en den opstand te verhaasten, doch zonder gevolg.

Toen de vijf gezanten zich te Mekka bij Moḫammed vervoegd en hem van hunne toewijding aan zijn persoon de verzekering gegeven hadden, gaf hij op de voor hen zoo gewichtige vraag aangaande de echtheid van Moḫtar's zending eenige schoone gezegden ten beste, waarin volgens gewoonte Allah ruimschoots zijn deel kreeg, maar waarin hij een bepaald antwoord ontweek. Bij gebreke hieraan konden of wilden zij zijne woorden „wat dengene betreft van wien gij ons mededeelt dat hij u roept om wraak te nemen voor het van ons vergoten bloed, bij God ik wensch dat God ons wreke op onzen vijand, door wien hij wil van zijne schepselen" niet anders dan in bevestigenden zin opvatten.

Zij namen daarop den terugtocht aan en kwamen een groote maand na dit gesprek met Moḫammed weder te Kufa. Terstond begaven zij zich naar de woning van Moḫtar en deelden hem als den uitslag van hun tocht mede, dat hun bevolen was hem hun bijstand te verleenen.

Moḫtar verzuimde natuurlijk niet van het voordeel, dat hunne verklaring hem aanbood, gebruik te maken; dadelijk liet hij de schi'a bijeenroepen en hield tot haar de volgende rede: „Schi'iten, sommigen uwer verlangden het bewijs van de echtheid mijner zending te kennen en reisden naar den voorganger op den rechten weg, den edele, aan God welgevallige, den zoon van den beste, die leefde en streefde,

1) Tab. II 608, 2.

den uitverkoren profeet uitgezonderd. Zij vroegen hem naar datgene, waarmede ik tot u gekomen ben en hij deelde hun mede dat ik zijn vezir, zijn helper, zijn gezant en zijn vriend ben en beval u mij te volgen en te gehoorzamen in datgene, waartoe ik u roep, de bestrijding der goddeloozen en de wraak voor het vergoten bloed van het profetenhuis, de uitverkorenen." 1)

Daarop stond 'Abdorraḥman ibn Šoraiḥ, de woordvoerder van het gezantschap, op en hield een korte rede, waarin hij verslag van zijne reis gaf, de echtheid van Moḫtar's zending bevestigde en hen opriep zich ten strijde gereed te maken.

Deze woorden maakten aan elken twijfel en alle aarzeling van de Schi'iten een einde, zoodat Moḫtar zich van hunne deelneming aan den opstand verzekerd kon houden. Toen nu de strijd weldra aanvangen zoude, kwamen Aḥmar ibn Šomaiṭ, Jazid ibn Anas, 'Abdollah ibn Kamil en 'Abdollah ibn Šaddad, die allen verkleefde aanhangers van Moḫtar waren, bij hem om over den opstand nader te beraadslagen. Deze bleef toch steeds een gevaarlijke zaak, want al had 'Abdollah ibn Moṭi' er van afgezien zich met geweld van Moḫtar's persoon meester te maken, om niet de verantwoordelijkheid van een burgeroorlog op zich te laden, nochtans had hij niet verzuimd de noodige maatregelen te nemen om elk openlijk verzet in de kiem te smoren. Hierin werd hij gesteund door de aanzienlijke Kufensers, die begrepen dat zij bij een omverwerping van het bestaande gezag slechts verliezen konden. Daarom raadden deze vier mannen Moḫtar aan om, ter versterking van de kansen op een goeden uitslag, zich van de medewerking te verzekeren van Ibrahim ibn Malik al Aštar, die door zijne afstamming van Malik al Aštar,

1) Tab. II 608, 8. I. A. IV 91.

den onvermoeiden verdediger van 'Ali's belangen, en door zijne eigen dapperheid, een machtigen aanhang bezat en grooten invloed onder de Schi'iten genoot, zoodat hij na den slag bij 'Aino'l Warda en den dood van zoovele aanzienlijke berouwvollen als het hoofd der gematigden beschouwd werd; terwijl de uitersten der Arabische Schi'iten, waaronder vooral de stam Hamdan 1) en de Perzische cliënten de zijde van Moḫtar hielden.

Zij gaven hem dezen raad, omdat zij meenden dat Ibrahim, zonder zijn vader te verloochenen, niet kon weigeren zijn bijstand te verleenen aan pogingen, welke in het werk gesteld werden om den dood van den eenen zoon van 'Ali te wreken en den anderen het imamaat te verschaffen. Ook Moḫtar zag de waarheid hiervan in en zond hen naar Ibrahim met het verzoek hem zijne medewerking te verleenen. Deze beloofde zijn hulp op voorwaarde dat hij zelf aan het hoofd der beweging gesteld werd. Toen zij echter verklaarden hieraan niet te kunnen voldoen, daar reeds hare leiding door Moḥammed aan Moḫtar was opgedragen, zweeg hij en was niet tot deelneming aan den opstand te bewegen, zoodat zij onverrichter zake naar Moḫtar terugkeeren moesten. Na verloop van drie dagen begaf Moḫtar zelf zich met eenige zijner voornaamste aanhangers naar Ibrahim en overhandigde hem een brief, welke naar zijne bewering door Moḥammed geschreven, maar inderdaad door hem zelven vervaardigd en met een valsch zegel voorzien was. In dit schrijven liet hij den mahdi Moḥammed aan Ibrahim mededeelen, dat hij Moḫtar als zijn vezir, vertrouwde en uitverkorene gezonden had om zijn vijand te bestrijden en wraak te nemen voor het van zijn huis vergoten bloed, en hem (Ibrahim) voor zijne aansluiting en bijstand aan Moḫtar

1) Tab. II 728,15; 769,5. Din. 296,14; 306,20; 308,4.

den bevelhebberstaf over de ruiterij en over elk ten strijde uitrukkend leger verleenen en het beheer van al zijne veroveringen tusschen Kufa en de uiterste grenzen van Syrië toekennen zoude. Ibrahim gaf eerst zijn twijfel aan de echtheid van den brief te kennen, omdat hij vóór dezen met Moḫammed briefwisseling gehouden had, en deze de gewoonte had zich in zijne brieven aan hem „Moḫammed ibn 'Ali" en niet „Moḫammed de Mahdi" te betitelen. Nadat echter de metgezellen van Moḫtar voor de echtheid ingestaan hadden gaf hij zijn tegenstand op en huldigde Moḫtar. Toch hadden hunne woorden zijn argwaan niet geheel kunnen wegnemen, vooral omdat hij opgemerkt had dat twee hunner, 'Amir aš Ša'bi en diens vader, aan deze verklaring geen deel genomen hadden. Daarom hield hij, toen de overigen vertrokken, aš Ša'bi terug en vroeg hem naar zijne meening over de waarheid van hun getuigenis. Deze, die in hunne inzichten deelde en den goeden afloop der zaak wenschte, verborg voor Ibrahim zijn eigen argwaan en zeide niet te gelooven, dat de verklaring van zulke waardige personen — de hoofden der qoranlezers, de oudsten der stad, de ridders der Arabieren — iets anders dan de waarheid zou bevatten.

Toch liet Ibrahim zijne vermoedens niet varen en verzocht hem de namen der getuigen en hunne verklaring op te teekenen, opdat dit stuk later tot bewijs zou kunnen strekken.

Dinawari 297, 22 voegt aan deze mededeeling van Ṭab. II 610 het volgende toe: aš Ša'bi koesterde ten opzichte van de waarheid van het getuigenis argwaan en ging hen één voor één bezoeken om een onderzoek in te stellen. Ofschoon zij hunne verklaring, dat zij bij het schrijven van den brief door Moḫammed tegenwoordig geweest waren, bevestigden, toch bleef hij in zijn wantrouwen volharden en

begaf zich ten laatste naar abu 'Amra Kaisan, een cliënt van Bagila, in de hoop van hem althans de waarheid te vernemen. Deze deelde hem mede, dat hij wel is waar niet bij het schrijven van den brief tegenwoordig geweest was, maar een volkomen vertrouwen in Moḫtar stelde en in de echtheid der teekenen, waarmede hij van Moḥammed tot hen gekomen was, ten volle geloofde. Nu begreep aš Ša'bi het bedrog van Moḫtar; hij verliet Kufa, begaf zich naar Ḥeggaz en woonde geen der volgende gebeurtenissen bij.

Hetgeen hier door Dinawari medegedeeld wordt is natuurlijk op zich zelf niet onmogelijk, maar men stelt zich de vraag welke gewichtige reden aš Ša'bi bewogen kan hebben zich al deze moeite te getroosten. Voor zich zelven toch was hij reeds van de onwaarheid hunner verklaring overtuigd, en stellig kon hij verwachten, dat zij bij hun getuigenis zouden blijven; bovendien was het ook voor hem, die evenzeer den goeden afloop van Moḫtar's streven wenschte, van belang deze netelige zaak te laten rusten.

Deze opmerking geeft reeds aanleiding om de juistheid van dit bericht te betwijfelen, maar bovendien komen er twee bijzonderheden in voor — de eene onwaarschijnlijk, de andere zeer zeker onwaar — welke dezen twijfel versterken.

Vooreerst is het onwaarschijnlijk, dat ook abu 'Amra Kaisan tot de personen behoord heeft, die Moḫtar vergezelden bij zijn bezoek aan Ibrahim om dezen tot zijne zijde over te halen. Terwijl toch de aansluiting van die aanzienlijke Schi'iten aan de partij van Moḫtar niet nalaten kon een diepen indruk op Ibrahim te maken, moest het daarentegen een geheel tegenovergestelde uitwerking hebben indien aan een cliënt — hoe vurig Schi'it hij ook wezen mocht — toegestaan was deel te nemen aan zulk een gewichtig onderhoud van twee zoo voorname Arabieren.

Voorts is de mededeeling, dat aš Ša'bi uit verontwaardiging over Moḫtar's bedrog Kufa verliet en geen der volgende gebeurtenissen bijwoonde, onwaar. Want zelfs nog tijdens de overwinning van Ibrahim op de Syriërs behoorde hij tot Moḫtar's naaste omgeving en nam o. a. deel aan diens tocht naar Madaïn, waar hij weder van zijn ongeloof blijken gaf (zie bl. 124).

Ibrahim had na zijne huldiging de gewoonte aangenomen elken avond Moḫtar te bezoeken om met hem de voorbereidende maatregelen voor den opstand te bespreken. Nadat alle voorzorgen genomen waren kwamen zij overeen den 14en Rabi' I 66 in den nacht van woensdag op donderdag den strijd te beginnen. Intusschen had het politiehoofd Ijas ibn Moḍarib aan den stadhouder zijn vermoeden medegedeeld, dat Moḫtar binnen enkele dagen in openlijk verzet zoude komen. Te zamen namen zij krachtige maatregelen om een oproer in de kiem te smoren. Ijas deed met de politie de ronde en belastte zijn zoon met de bewaking der Konasa. Naar elk der zeven groote wijken van de stad werd een vertrouwd persoon gezonden met de opdracht de bevolking in toom te houden 1). Nadat hij aldus zijne voorzorgen genomen had wachtte ibn Moṭi' de dingen af die komen zouden. Deze lieten zich niet lang wachten. Toen Ibrahim zich des avonds

1) Tab. II 614,7. I.A. IV 91.

Namen der hoofden der wijken:

'Abdorrahman ibn Sa'id	naar de wijk Sabi'.
Ka'b ibn abi Ka'b	„ „ „ Bisr.
Zahr ibn Qais	„ „ „ Kinda.
Samir ibn di'l Gausan	„ „ „ Salim.
'Abdorrahman ibn Mihnaf	„ „ „ der Saïditen.
Jazid ibno'l Harit	„ „ „ Morad.
Sabat ibn Rib'i	„ „ „ Sabaha.

volgens zijne gewoonte naar Moḫtar wilde begeven, trof hij op zijn weg Ijas aan, die, wegens zijne dagelijksche bezoeken met wantrouwen tegen hem vervuld, hem naar den stadhouder wilde voeren om rekenschap af te leggen van zijn tocht en de menigte die hem vergezelde. Ibrahim weigerde hem te volgen en verzocht hem den weg vrij te laten, en toen hieraan geen gevolg gegeven werd doodde hij hem en joeg hij zijne manschappen op de vlucht. Zij vloden naar ibn Moṭi' en deelden hem den dood van hun aanvoerder mede, terwijl Ibrahim zich met het hoofd van Ijas naar Moḫtar begaf en hem verslag deed van hetgeen voorgevallen was.

De vastgestelde dag was nog wel niet aangebroken, maar toch achtten zij het raadzaam den opstand niet langer uit te stellen. Aangaande den dag, waarop de strijd geleverd werd, stemmen de berichten van Ṭab. niet overeen. Volgens Ṭab. II 614, 7 aanvaardden de hoofden der wijken des maandags hun ambt, en volgens Ṭab. II 615, 4 en I. A. IV 91, 15, werd Ijas door Ibrahim in den nacht van maandag op dinsdag gedood. Deze beide berichten zijn dus eenstemmig, maar hiermede is in strijd wat Ṭab. II 616, 10 vermeldt, dat Ibrahim met het hoofd van Ijas in den nacht van dinsdag op woensdag bij Moḫtar kwam. Het laatste feit moet natuurlijk eveneens in den nacht van maandag op dinsdag plaats gegrepen hebben.

In dezen nacht dus gordde Moḫtar zijne wapenen aan met de woorden:

„Wel weet het blanke meisje, van gestalte schoon,
met goed gevulde dij en schitterende koon,
dat op den dag des strijds ik voortschrijd zonder schroom,"
en gaf hij het teeken tot den strijd.

Toortsen werden ontstoken en weldra weergalmde de lucht

van de kreten „wraak voor Ḥosain" en „gij wien God de overwinning verleent dood."

De strijd ving aan. Het gelukte den Schi'iten na eenige korte gevechten in de verschillende wijken der stad, waarin Ibrahim steeds de zege behaalde, ibn Moṭi' met zijne manschappen in het kasteel in te sluiten. Deze verdedigden zich daar aanvankelijk met kracht, maar toen na drie dagen de levensmiddelen begonnen te ontbreken zag ibn Moṭi' het hopelooze van zijn toestand in en raadpleegde zijne metgegezellen over hetgeen hun te doen stond. Een van de hoofden der wijken, Šabaṯ ibn Rib'i, die een zeer werkzaam deel aan de bestrijding van de Schi'iten genomen had, gaf hem den raad zich op genade over te geven, maar ibn Moṭi' verklaarde hiertoe niet te kunnen besluiten, terwijl ibn Zobair nog heer en meester in Ḥeggaz en Baṣra was. Hij verliet alzoo des nachts heimelijk het kasteel en verborg zich in het huis van abu Musa al Aš'ari. Zijne metgezellen evenwel vroegen en verkregen genade; zij openden de poort en huldigden Moḫtar.

Aldus verhalen Ṭab. II 614—632, I. A. IV 91—95, I. Ch. III 23 en met eenige onwaarschijnlijke afwijkingen, die echter tot de hoofdzaak niets afdoen, ook Din. 298 en 299; daarentegen deelt al Makin mede, dat de bewoners van Kufa Moḫtar huldigden en 'Obaidollah ibn Zijad met kracht in het kasteel belegerden. Deze vroeg en verkreeg genade en verliet het kasteel. Het vereischt evenwel na het bovenvermelde geen betoog, dat in dit bericht een schromelijke verwarring van ibn Moṭi' met 'Obaidollah heerscht 1).

Mochtar betrok het kasteel. Den volgenden morgen begaf

1) Theophanes A. M. 6174: *τουτῷ τῷ ἔτει Μουχτὰρ ὁ φεύστης τυραννήσας ἐπικρατὴς γέγονε τῆς Περσίδος ἀπεκάλει δὲ ἑαυτὸν προφήτην καὶ ἐταράχθησαν οἱ Ἄραβες.*

hij zich naar de moskee, waar zich de aanzienlijkste Kufensers verzameld hadden, en hield de volgende rede: „lof zij God, die zijn vriend de overwinning en zijn vijand de mislukking heeft toegezegd, en zijne aan hem gedane belofte voor altijd gemaakt heeft tot een vervulde belofte en een volvoerd besluit, terwijl hij, die zich afgeeft met verzinsels, teleurgesteld is. O menschen, voor ons is een vaan omhoog gestoken en een eindpaal opgericht en er is tot ons gezegd omtrent de vaan: steekt ze omhoog en laat ze niet zakken! en omtrent den eindpaal: spoedt u er heen, maar snelt hem niet voorbij! en wij hoorden naar den roep des roepers en het woord des overleveraars. Maar hoe menige doodsbode en doodsbeweenster over de gevallenen in het strijdgewoel, weg met hem die in opstand komt en terugtreedt, zich verzet, zijn plicht verzuimt en zich afwendt. Komt, treedt binnen, o menschen en huldigt de huldiging des rechten wegs, want bij hem, die den hemel tot een gesloten dak en de aarde tot gebaande wegen gesteld heeft, nooit hebt gij na de huldiging van 'Ali ibn abi Ṭalib en diens familie eene gebracht, die tot beter leidt dan deze." 1)

Na deze woorden daalde hij van het spreekgestoelte af en liet zich huldigen op het boek Gods en de sonna van den profeet, de wraak voor het van het profetenhuis vergoten bloed, den strijd tegen de goddeloozen en de verdediging der zwakken.

---

1) Tab. II 632, 13.

IV.

Alzoo was Moḫtar heer en meester van Kufa. Hij had dus het doel, hetwelk hij zich voor oogen gesteld had, bereikt. Toch kon hij verwachten, dat het behoud van de heerschappij hem veel inspanning en strijd veroorzaken zoude, want van alle zijden dreigden hem gevaren. Rondom was hij door machtige vijanden omgeven, ibn Zobair in Ḥeggaz, diens stadhouder in Baṣra en de Omaijaden in Syrië.

Het was dus voor hem van het hoogste belang, den gemeenschappelijken steun van de geheele bevolking van Kufa te winnen, daar deze alleen hem tegen de aanvallen zijner vijanden beschermen kon. Maar hiertoe was de samenwerking der verschillende partijen noodig en het was waarlijk geen lichte taak deze tot stand te brengen. Immers den Zobairiten was de gedachte onverdragelijk, dat zij tegen de Schi'iten het onderspit hadden gedolven, en deze laatsten bestonden uit twee geheel ongelijke bestanddeelen — Arabieren en Perzen —, wier eensgezindheid en samenwerking wegens hunne onderlinge verhouding van heeren en cliënten

aan vele invloeden onderhevig was. De omstandigheden, waaronder Moḫtar het bestuur over Kufa aanvaardde, waren dus waarlijk niet gunstig, en het is niet te verwonderen, dat het hem niet gelukken mocht een toenadering tusschen de partijen tot stand te brengen en de Zobairiten in zijne heerschappij te doen berusten. Voorloopig zag hij echter zijne pogingen met een niet ongunstigen uitslag bekroond.

Zijn eerste werk was natuurlijk zijne aanhangers voor hun bijstand te beloonen, waartoe het geld, dat hij in de schatkist vond, ten bedrage van 9,000,000 dirhem, hem ruimschoots in de gelegenheid stelde. Hij verdeelde dit onder zijne aanhangers en won hiermede vooral de harten der cliënten, die bij gelduitdeelingen — een privilege der Arabieren — steeds de lijdelijke rol van toeschouwers moesten vervullen.

Voorts poogde hij ook de Zobairiten door zijne grootmoedigheid jegens den verdreven stadhouder ibn Moṭi' te zijnen gunste te stemmen. Toen hem namelijk door ibn Kamil de schuilplaats van ibn Moṭi' was medegedeeld, zond hij hem 100,000 dirhem als reisgeld en liet hem uit de stad ontkomen, welke edelmoedigheid niet naliet een diepen indruk te maken.

Tevens nam hij eerst zelf de rechtspraak op zich, en vervulde deze met nauwgezetheid en ijver, totdat hij door bezigheden overstelpt genoopt werd haar aan andere handen toe te vertrouwen. Ook in andere opzichten kwam hij den Kufensers zooveel mogelijk in hetgeen hun goed en aangenaam was te gemoet, zoodat hij hen de hoop deed koesteren op een rechtvaardig en welgezind bestuur. Hij stelde uit de aanzienlijken zijne naaste omgeving samen en trachtte hunne vriendschap te winnen en hen door gunstbewijzen nauw aan zich te verbinden.

Maar dit verwekte groote ontevredenheid bij de cliënten,

zoodat zij zich bij het hoofd der lijfwacht, Kaisan abu 'Amra — zelf een cliënt — beklaagden, dat Moḫtar hen verwaarloosde en geheel naar de zijde der Arabieren overhelde. Deze bracht hunne klacht aan Moḫtar over, die hen geruststelde door de woorden: „laat u dit niet bekommeren, want gij behoort mij en ik behoor u toe." Deze woorden zouden bewaarheid worden, want tezamen hadden zij zich verheven en tezamen zouden zij vallen. Daarna zweeg hij een wijle en hernam: „zie wij zullen op de zondaren wraak nemen" (qoran 32, 22), maar de cliënten, dit woord hoorende, zeiden tot elkander: „verblijdt u het is alsof gij hem hen reeds ziet dooden". 1)

De gedurige oneenigheid en wrijving van de verschillende partijen veroorzaakten aan Moḫtar vele lasten en onaangenaamheden, en steeds was zijne tusschenkomst noodig om den vrede te bewaren. Maar nog veel gevaarlijker voor het behoud van zijne macht moesten de onderlinge geschillen van zijne voornaamste en getrouwste aanhangers zijn.

Ook deze bleven niet uit en konden slechts door het krachtig optreden en het volle gezag van Moḫtar bijgelegd worden. Het volgende feit moge tot voorbeeld strekken.

'Abdollah ibn Hammam had eens abu 'Amra met de zweep getuchtigd, omdat hij hem de schi'a hoorde prijzen en den chalif 'Oṯman ibn 'Affan smaden. Toen echter de schi'a door hare overwinning op ibn Moṭi' de heerschende partij te Kufa geworden was, hield hij uit vrees voor vergelding zich verborgen en kwam niet te voorschijn, voordat 'Abdollah ibn Šaddad zijn voorspraak bij Moḫtar geweest was en genade voor hem verkregen had. Tot dank vervaardigde hij op Moḫtar en zijne aanhangers het volgende loflied:

— Wat deed in den nacht van Moḫtar den man het schoone,

1) Tab. II 634, 10—18.

schertsende meisje vergeten en hield hem van haar verwijderd?

— Hij riep: ter wrake van Ḥosain! en de scharen van Hamdan naderden in den nanacht.

— Van Maḏḥig kwam het hoofd, de zoon van Malik, massa's leidende, die door massa's gevolgd werden,

— Van Asad kwam Jazid te zijner hulpe met mannen, allen hun eer verdedigend en krachtig,

— No'aim, de beste van geheel Šaiban, kwam met een macht ten strijde, vol vuur en aaneengesloten,

— En ibn Šomaiṭ was bij deze gelegenheid, toen hij zijn volk aanspoorde, noch iemand die in den steek gelaten wordt, noch iemand die de zaken bederft,

— Noch Qais van Nahd, noch de man van Hawazin, beide mannen van onderwerping en deemoed,

— En abu No'man — God moge het hem vergelden — trok op tegen den zoon van Ijas, ten aanval voortrukkende,

— Met ruiterscharen op den dag van den strijd van harnas voorzien en andere ongepantserd, zonder harnas,

— En de ruiters vielen aan met een aanval, die hen overmocht en stormden met hunne voorhoede op ibn Moṭi' los.

— Hij vluchtte met een houw, welks slag den schedel zou kunnen verbrijzelen en een pijnlijken stoot op den morgen van het twee-straten-gevecht,

— En werd belegerd in het regeeringspaleis, waar hij zich in verachting, smaad en vernedering bevond.

— Doch de vezir van den zoon van den wilsvoltrekker was hun genadig en was voor hen onder de menschen de beste voorspraak.

— En de rechte leiding keerde rechtens naar hare plaats terug met den besten teruggang en terugkeer

— Naar den Hašimit, den op den rechten weg schrijdenden en wijzenden, en wij luisteren en gehoorzamen hem. 1)

Nadat ibn Hammam dit lofdicht voorgedragen had verwijderde Moḫtar zich en liet aan de geprezen personen over hem een belooning toe te kennen. Zij waren het echter geheel oneens over het loon, dat hij voor den hun toegezwaaiden lof verdiende, want 'Abdollah ibn Šaddad al Gošami schonk hem een paard en een zijden kleed, welk voorbeeld gevolgd werd door Qais ibn Ṭahfa an Nahdi, die bij hem niet achter wilde blijven. Daarentegen zeiden Jazid ibn Anas en Aḥmar ibn Šomaiṭ, dat woorden, die het welgevallen der menschen en het verwerven van geld beoogden, geen belooning waard waren; als zij echter ter eere van God vervaardigd waren, dan raadden zij hem aan zijn loon aan God te vragen. Door deze woorden ontstak ibn Hammam in hevigen toorn. Hij voegde hun een beleediging toe, en toen zij hem met het zwaard te lijf wilden gaan ontkwam hij slechts door den bijstand van Ibrahim aan het dreigende gevaar. Deze nam hem in bescherming en vrijwaarde hem voor geweld, totdat Moḫtar hun woordenstrijd hoorende terugkeerde. Hij bracht de gemoederen tot bedaren en zeide: „wanneer goed van u gesproken wordt, neemt het aan en indien gij in staat zijt het te beloonen, doet zulks; maar als gij het niet vermoogt verontschuldigt u dan en vreest de tong des dichters, want zijn kwaad is aanwezig, zijn woord goddeloos en zijn streven verdorven." 2) Ook stond hij aan Jazid en ibn Šomaiṭ niet toe ibn Hammam te dooden, omdat hij zelf hem genade geschonken en Ibrahim hem in bescherming genomen had. Maar hier-

1) Tab. II 637—638. Dinawari 299.
2) Tab. II 639, 18.

mede was 'Abdollah ibn Šaddad nog niet tevreden. Vol wrok over hun aanval op zijn beschermeling verklaarde hij in deze beleediging nooit te zullen berusten, zoodat weder de tusschenkomst van Moḫtar noodig was om een verzoening tot stand te brengen.

Tegelijkertijd had hij om de Zobairiten met den bestaanden toestand te verzoenen een nieuw plan beraamd, waarvan hij zich groote gevolgen voorstelde. Hij wist maar al te goed dat zij slechts noode hem gehoorzaamden, daar zij in hem den overweldiger zagen, die hen met behulp der Schi'iten overwonnen en tot zijne huldiging gedwongen had. Daarom achtte hij het voor de bevestiging van zijn gezag raadzaam ook in een andere verhouding dan als gevolmachtigde van Moḥammed tot hen te staan.

Indien het hem namelijk gelukken mocht ibn Zobair te bewegen in de verdrijving zijns stadhouders te berusten en hem tot diens opvolger aan te stellen, dan bestond er voor de Zobairiten geen reden meer om hem de gehoorzaamheid te weigeren en hem hun bijstand te onttrekken. Hij begreep dat 'Abdollah het verlies eener zoo gewichtige stad en provincie niet goedschiks verdragen, maar eerlang een poging in het werk stellen zoude om haar met geweld van wapenen te herwinnen. Ook was hij overtuigd dat hij zelf, zoolang zijne macht nog in wording was, tegen eene dergelijke poging niet opgewassen zou zijn, temeer omdat hij verwachten kon, dat de Arabische bewoners in dien strijd zich tegen hem wenden zouden. Het was dus voor hem van groot belang dit gevaar af te wenden, en daarom bood hij 'Abdollah zijne onderwerping aan in de hoop, dat de geldzuchtige chalif deze vreedzame herwinning, die geen kosten na zich sleepte, verkiezen en hem in het bezit zijner macht laten zoude. Hij schreef hem buiten medeweten der schi'a

den volgenden brief: „gij kent mijn te goeder trouw handelen jegens u en mijn ijveren tegen uwe vijanden en wat gij mij van uwe zijde beloofd hebt wanneer ik dit zou doen; maar toen ik mijne belofte vervuld en verricht had wat mij door u opgedragen was, liet gij mij in den steek en hieldt gij niet wat gij mij beloofd hadt, en gij hebt van mij gezien wat gij van mij gezien hebt, maar indien gij wilt dat ik tot u terugkeer, keer ik tot u terug, en indien gij wilt dat ik goede vrienden met u word, dan doe ik zulks." 1)

Deze brief had weinig uitwerking want 'Abdollah ibn Zobair, die een der sluwste menschen van zijn tijd was, doorzag de bedoeling van Moḫtar. Hij bleef in zijn wantrouwen jegens hem volharden en zond 'Omar ibn 'Abdorraḥman al Maḫzumi met 30 à 40,000 dirhem als reisgeld naar Kufa om hem te vervangen. Maar Moḫtar, die door een spion te Mekka van zijne komst onderricht was, wilde zich natuurlijk niet uit een bezit, dat hem zooveel moeite en strijd gekost had, laten verdringen. Hij zond dus Zaïda ibn Qodama 2) met 500 ruiters hem tegemoet, en beval hem 'Omar voor zijn terugkeer 70,000 dirhem, het dubbele van zijne uitgaven, aan te bieden en hem in geval van weigering door bedreiging met geweld van voorttrekken af te schrikken. Zaïda volvoerde den hem opgedragen last. De nieuwe stadhouder weigerde eerst aan zijne woorden gehoor te geven, maar toen hij op een wenk van Zaïda de ruiters in dreigende houding zag naderen, nam hij het geld aan en trok zich naar Baṣra terug, waarheen zich ibn Moṭi' begeven had om niet verslagen en verdreven bij ibn Zobair aan te komen.

I.A. IV 104 en I.Ch. III 26 deelen nog een poging van

1) Tab. II 687,7. I.A. IV 103.
2) Zie over Zaïda bl. 22 en 40.

Moḫtar mede om ibn Zobair te bevredigen. Zij berichten namelijk, dat Moḫtar aan ibn Zobair schreef, dat hij zich van Kufa meester gemaakt had en bereid was naar Syrië op te rukken en op zich nam hem van ibn Marwan te verlossen, indien hij hem zijne verovering liet behouden en hem 1,000,000 dirhem toewees. Na het lezen van dezen brief zeide ibn Zobair: „tot hoe lang nog zal ik den leugenaar van Ṯaqif zoeken te bedriegen en hij mij" en gaf een weigerend antwoord.

Het is onwaarschijnlijk, dat Moḫtar na den zoo duidelijk gebleken onwil van ibn Zobair om hem als zijn stadhouder over Kufa te erkennen, nog een tweede poging aangewend zou hebben om hem hiertoe over te halen. Bovendien was deze poging onzinnig, want ibn Zobair moest terstond inzien, dat Moḫtar de beloften in zijn brief gedaan toch niet vervullen kon. Immers, ook al was later door het kunstmatig opgezweepte fanatisme zijner aanhangers en den afval der Qaisiten Moḫtar in staat een aanval der Syriërs af te weren, tot de verovering van Syrië en de verdrijving van ibn Marwan, hetgeen een geheel andere zaak was, zouden zijne krachten nooit toereikend geweest zijn.

Voorts bericht Mobarrad, Kamil 597, dat ibn Zobair tegen Moḫtar, zijn stadhouder over Kufa, wantrouwen koesterde en te zijner vervanging een Qoraišit naar Kufa zond, die echter door bedreiging met geweld tot den terugkeer gedwongen werd. Daarop gaf Moḫtar aan ibn Zobair zijne bevreemding over de komst en den terugkeer van den Qoraišit te kennen, zoodat ibn Zobair hevig vertoornd dezen zijne lafhartige handelwijze verweet en hem naar Kufa terug zond. Weder werd den Qoraišit de toegang tot Kufa belet, en schreef Moḫtar aan ibn Zobair een dergelijken brief, die daarop den Qoraišit nogmaals naar Kufa zond.

Toen deze echter weder verdreven werd begreep ibn Zobair het bedrog van Moḫtar en staakte zijne pogingen. Het is echter ondenkbaar dat ibn Zobair dit bedrog niet terstond doorzien zou hebben, en ook is de mededeeling, dat Moḫtar stadhouder van ibn Zobair over Kufa was, onjuist.

Het bericht van Mobarrad is dus slechts een onnauwkeurige herhaling van de bovenvermelde poging van Moḫtar.

Een van de eerste zorgen van Moḫtar was het zenden van zijne stadhouders naar de verschillende gewesten, die tot het gebied van Kufa behoorden: Armenië, Aḏarbaigan, Mauṣil, Madaïn en Guḫa, Bihqobaḏ en Holwan 1).

Het land Gabal (Medië) werd door een bende landloopers onder bevel van 'Obaidollah ibno'l Ḥorr al Gofi onveilig gemaakt. Deze een aanhanger van 'Otman, had zich na diens dood naar Syrië begeven en zich bij Mo'awija aangesloten, aan wiens zijde hij aan den slag in Ṣiffin deelgenomen had. Na den dood van 'Ali was hij echter naar Kufa teruggekeerd, waar hij met zijne broeders en eenige anderen overeengekomen was om zoodra zij hun kans schoon zagen hun slag te slaan. Die gunstige gelegenheid had zich voor hem met den dood van Jazid ibn Mo'awija en de vlucht van 'Obaidollah ibn Zijad uit Baṣra aangeboden. Zonder aarzelen had hij er van gebruik gemaakt en versterkt door de vagebonden van de verschillende stammen was hij met 700 ruiters naar Gabal getrokken. Hier onderschepte hij steeds de geldtoezendingen aan den bestuurder van het gewest, wien hij als een echte rooverhoofdman een kwijtbrief voor het verloren geld schreef. Toen Moḫtar meester van Kufa geworden was beval hij aan 'Obaidollah zijne strooptochten te staken, doch deze weigerde wegens den grooten buit, dien zij hem op-

1) Hunne namen Tab. II 634, I.A. IV 95, I.Ch. III 23 en met eenige afwijkingen Din. 300.

leverden. Om hem te dwingen liet Moḫtar zijne vrouw Ghazala gevangen zetten, maar 'Obaidollah trok met een uitgelezen ruiterschaar naar Kufa, drong des nachts de stad binnen en bevrijdde zijne vrouw uit den kerker. Terstond zond Moḫtar troepen op hem af en hoewel deze hem van alle zijden bestookten gelukte het hem zich door te slaan en uit de stad te ontkomen.

'Obaidollah zette de vijandelijkheden voort en deed den stadhouders van Moḫtar veel overlast aan. Daarop liet Moḫtar door de Hamdaniten zijn huis verwoesten en zijn landgoed plunderen, waarvoor 'Obaidollah aan de akkers van 'Abdorraḥman ibn Sa'id ibn Qais al Hamdani, den stadhouder van Mauṣil, en de bezittingen der Hamdaniten in Medië weerwraak nam. Toch was hij met deze vergelding nog niet voldaan, want hij trok naar 'Iraq en ontnam aan de aldaar wonende Hamdaniten hunne have en goed. Vervolgens zette hij zijne strooptochten in Guḫa en Gabal voort en beroofde Moḫtar's stadhouders over deze gewesten en na diens dood die van Moṣ'ab. 1)

Deze langdurige tegenstand deed aan Moḫtar, die niet in staat was hem te breken, ten opzichte van de bevestiging zijner macht veel afbreuk.

Hij ondermijnde Moḫtar's gezag, want hij leverde het bewijs dat het geen hopelooze zaak was zich tegen Moḫtar te verzetten en dat het voor een stoutmoedig man zeer wel mogelijk was zulk een poging met goed gevolg ten uitvoer te leggen.

Krachtig stond Ghazala haren echtgenoot 'Obaidollah in zijn strijd tegen de bewoners van 'Iraq ter zijde, zooals blijkt uit Agh. XXI, 12, waarin ook het vers in Baiḍawi I, 16, 19 vermeld behoort.

1) Tab. II 765—770. Din. 272, 19. 304—305.

Met de verovering van Kufa was Moḫtar's eerzucht niet bevredigd, want nog hield Baṣra de zijde van ibn Zobair en belette hem zijne macht over geheel 'Iraq uit te breiden.

Het was voor hem van groot belang deze stad onder zijn gezag te brengen. Vooreerst toch zou hij hierdoor van een machtigen nabuur bevrijd worden, die voor hem dubbel gevaarlijk was, omdat hij aan de ontevreden Kufensers steeds een veilige wijkplaats bood en hen in de gelegenheid stelde om van nabij tegen Moḫtar samen te spannen en op een gunstige gelegenheid voor een aanval te loeren, en ten andere zou hij, over de krachten van geheel 'Iraq beschikkende, met goed gevolg tegen ibn Zobair of de Omaijaden kunnen optreden. Om deze reden had hij lang te voren reeds tijdens zijne gevangenschap zich met Moṯanna ibn Moḫarriba, een invloedrijk Baṣrenser, in verbinding gesteld.

Deze, de aanvoerder der hulptroepen uit Baṣra, was met Sa'd ibn Ḥoḏaifa ibno'l Jaman, het hoofd der hulptroepen uit Madaïn, te laat gekomen om aan den strijd van 'Aino'l Warda deel te nemen, zoodat zij de berouwvollen eerst op hun terugtocht ontmoet hadden. Ook zij hadden daarop den terugweg aangenomen en waren Rifa'a ibn Šaddad naar Kufa gevolgd, waar zij met hem Moḫtar in den kerker hadden gehuldigd. Deze had Moṯanna opgedragen te Baṣra de bewoners voor zich te winnen en een opstand voor te bereiden.

Toen nu ibn Moṭi' verdreven en aan 'Omar ibn 'Abdorraḥman de toegang tot Kufa belet was, achtte Moṯanna het juiste oogenblik gekomen; hij verzamelde zijne aanhangers en verklaarde zich openlijk voor Moḫtar. Maar zijne poging mislukte, want de stadhouder al Qoba' zond dadelijk troepen tegen hem, die hem door list versloegen. Hij vluchtte met zijne aanhangers naar zijne stamgenooten de 'Abdolqais, over-

tuigd dat deze niet zouden aarzelen te zijner verdediging den strijd tegen de troepen van den stadhouder te wagen.

In deze hoop zag hij zich niet teleurgesteld, zoodat een burgeroorlog dreigde uit te breken, maar door bemiddeling van Zijad ibn 'Amr al 'Ataki en Malik ibn Misma' bleef de vrede bewaard, op voorwaarde dat Moṯanna met de zijnen ongedeerd de stad verlaten zouden. Moṯanna trok naar Kufa en gaf Moḫtar verslag van zijne mislukte poging en den hem door deze beide mannen verleenden steun. Dit deed bij Moḫtar de hoop ontstaan, dat hij hen tot zijne zijde zou kunnen overhalen. Hij beloofde hun voor hun bijstand gouden bergen, de vervulling hunner wenschen in deze en het paradijs in de andere wereld, zoodat Malik door deze beloften verblind begon te aarzelen, maar Zijad, die de zaak van de praktische zijde beschouwde, weerhield hem door de woorden: „wat mij betreft, ik strijd niet voor betaling in de toekomst, ik strijd met hem, die mij de dirhems geeft" 1).

---

1) Tab. II 680—683. I. A. IV 103. I. Ch. III 26.

V.

De chalif Marwan, van zijn voorspoedigen tocht tegen Damascus teruggekeerd, vernam dat zijn neef 'Amr ibn Sa'id al asdaq, trotsch op zijn aandeel in deze verovering en op zijne zege op Moṣ'ab ibn Zobair, verklaarde de aangewezen man te zijn om hem op te volgen. Marwan daarentegen wilde de heerschappij, die hem zooveel moeite en strijd gekost had, slechts aan zijne zonen nalaten. Daarom schond hij de belofte door hem te Gabia afgelegd, en liet met voorbijgaan van Ḫalid ibn Jazid zijne beide zonen 'Abdolmalik en 'Abdolaziz als eersten en tweeden troonsopvolger huldigen. Hij bracht dit tot stand zonder eenig verzet van de zijde der Syriërs te ondervinden, wien de rampen nog versch in het geheugen lagen, welke het gebrek aan eensgezindheid in de keuze van Jazid's opvolger na zich gesleept had. Slechts de weduwe van Jazid, die Marwan ter bevestiging van zijn gezag gehuwd had, wreekte het onrecht haar kind aangedaan door den chalif in den slaap te vermoorden. Toch bracht, zooals trouwens vooruit

te zien was, de wraak haar zoon geen voordeel aan, want het land had behoefte aan een krachtigen heerscher, niet aan een minderjarig kind.

'Abdolmalik besteeg den troon (Ramaḍan 65) en toonde voor zijne taak ten volle berekend te zijn. Hij hief het chalifaat uit zijn verval op en verschafte het nieuwen ongekenden luister, welke onder de regeering van zijn zoon Walid het toppunt bereikte.

'Abdolmalik zond in het jaar 66 een leger tegen Medina. Op het gerucht hiervan bood Moḫtar aan 'Abdollah ibn Zobair zijne hulp tegen de Syriërs aan. Ibn Zobair wilde de mogelijkheid niet buitensluiten, dat Moḫtar's aanbod ernstig gemeend was, want hij meende, dat het ook in diens voordeel was den Syriërs — hun gemeenschappelijken vijand — zooveel mogelijk afbreuk te doen en hen door verzwakking hunner macht van een steeds dreigenden tocht tegen 'Iraq terug te houden. Hij nam dus dezen voorslag aan, maar daar hij overvloedige redenen had Moḫtar te wantrouwen, zond hij zijn vertrouwde 'Abbas ibn Sahl met 2000 man naar Medina met de opdracht de gezindheid van de troepen uit Kufa te onderzoeken en hen, zoo zij verraderlijke plannen koesterden, door list te vernietigen. Reeds had Moḫtar Šoraḥbil ibn Wars al Hamdani aan het hoofd van 3000 man naar Medina laten oprukken en hem opgedragen, zoodra hij de stad binnengetrokken was, zijne nadere bevelen af te wachten. Hij koesterde namelijk het plan zich van de stad meester te maken onder den schijn van haar hulp te willen verleenen, en vervolgens Šoraḥbil tegen Mekka te zenden om ibn Zobair te belegeren. De beide legers ontmoetten elkander te Raqim. 'Abbas stelde aan Šoraḥbil voor gezamenlijk naar Wadi'l Qora op te rukken, waar de vijand gelegerd was, maar Šoraḥbil verklaarde hieraan niet te

kunnen voldoen, daar hem bevolen was naar Medina te gaan en aldaar nadere bevelen af te wachten. Nu was 'Abbas van de vijandelijke bedoeling van Šoraḥbil's tocht overtuigd, maar hij wist zijne vermoedens te verbergen en zond hem zelfs, alsof zij bondgenooten waren, proviand hetgeen zijn troepen, die op hun tocht door honger gekweld waren, zeer te stade kwam. Op deze wijze deed hij bij hen een zoo sterk gevoel van veiligheid ontstaan, dat zij zelfs de gewone voorzorgsmaatregelen verwaarloosden.

Hierop had 'Abbas gerekend. Plotseling trok hij met 1000 uitgelezen manschappen tegen de tent van Šoraḥbil op, overviel hem voordat zijne soldaten zich verzamelen konden en doodde hem met 70 zijner metgezellen. Aan de overigen schonk hij genade met uitzondering van 300 man, die den terugkeer naar Kufa verkozen, maar grootendeels door het zwaard hunner vervolgers of door de ontberingen op hun tocht omkwamen. Toen die enkele overgeblevenen te Kufa aangekomen waren en Moḫtar verslag van den ongunstigen afloop van hun tocht gegeven hadden, zeide hij: „voorwaar de goddeloozen en slechten hebben de edelen en goeden gedood, waarlijk het was een zaak, die geschieden moest en een besluit van God, dat volvoerd moest worden" 1).

Daarop schreef hij aan Moḥammed den volgenden brief: „Zie ik had troepen tot u gezonden om uwe vijanden te vernederen en de landen voor u in bezit te nemen en zij trokken naar u voort, totdat zij te Ṭaiba (Medina) genaderd op het leger van den ketter stootten, die hen met aanroeping van God bedrogen en door een bij God gezworen eed zorgeloos maakten. Toen zij zich op hen verlieten en hen vertrouwden vielen genen op hen aan en doodden hen. Indien

1) Tab. II 691, 16

het uw gevoelen is, dat ik van mijne zijde een talrijk leger zend naar de inwoners van Medina, zend gij dan van uwe zijde boden tot hen, opdat zij weten dat ik in uw dienst sta en op uw bevel een leger tot hen gezonden heb, want gij zult bevinden, dat de meesten van hen meer erkenning voor uwe rechten hebben en meer neiging tot u, o huis des profeten, gevoelen dan tot de familie van ibn Zobair, de ongerechtigen, de ketters". 1).

Moḥammed antwoordde met een zalvenden brief, waarin hij aan zijn verzoek geen gehoor gaf en de vergelding aan Allah overliet; ja hij stelde zich zelfs hiermede niet tevreden en gaf den bode nog een vrome vermaning aan Moḫtar mede. Moḫtar toonde dezen brief aan zijne aanhangers met de woorden „mij is een zaak bevolen, die deugd en voorspoed in zich vereenigt en ongeloof en verraad van zich werpt." 2)

'Abdollah ibn Zobair begreep, dat hij door den verraderlijken overval bij Raqim de mogelijkheid eener goede verstandhouding met Moḫtar voor altijd afgesneden had. Hij zon dus op een middel om zich van dezen behendigen en krachtigen tegenstander te ontdoen en meende eindelijk hem een slag te kunnen toebrengen, welken hij niet te boven zou kunnen komen. Hij besloot namelijk Moḥammed, die steeds weigerde hem als chalif te erkennen, zoolang de strijd om het chalifaat niet beslist was, tot zijne huldiging te dwingen. De onderwerping van den imam moest ten gevolge hebben, dat zijne aanhangers het nuttelooze van hun strijd voor zijne heerschappij inzagen en hun bijstand aan Moḫtar onttrokken, en dan zou de macht van Moḫtar, die alleen berustte op den krachtigen steun der Schi'iten hem als gevolmachtigde

1) Tab. II 691, 18. I.A. IV 104.
2) Tab. II 693, 2.

van den imam verleend, even plotseling als zij ontstaan was in het niet terugzinken.

Daarom besloot 'Abdollah, die toch reeds lang het verzet van Moḥammed moede was, er nu voor goed een einde aan te maken. Hij liet hem in den kerker werpen, terwijl hij hem met den dood en verbranding bedreigde, wanneer hij aan zijn eisch geen gehoor gaf.

Ṭab. II 693, I.A. IV 105 berichten, dat met Moḥammed gevangen gezet werden zijne familie en 17 voorname Kufensers, Mob. 597 en 554, 15 Hašimiten, Maṣ. V 177, de Hašimiten die te Mekka waren, al Makin 59, 17 leden van het profetenhuis waaronder ibn 'Abbas, Ja'qubi II 311, 'Abdollah ibn 'Abbas en 24 Hašimiten.

Ten opzichte van den kerker zijn de berichten met elkander in strijd. Ṭab. II 693—694, I.A. IV 105, I.Ch. III 27, Ja'q. II 312 deelen mede, dat ibn Zobair hen opsloot in Zamzam, Maṣ. V 177 en Abu'lmaḥ. I 199 in de شِعْب (kloof), en Mob. 554,7. 594,17. 598,11, Agh. XIII 167, Jaqut III 585, Bakri 656 in den kerker عَارِم.

Het bericht van Maṣ. en Abu'lmaḥ. wordt weerlegd door het feit, dat Moḥammed zich eerst na zijne bevrijding uit den kerker naar de شِعْب begaf en zich aldaar nederliet. Ook is het een ongerijmdheid, dat ibn Zobair hem in de شِعْب zou hebben kunnen verbranden.

Bovendien deelt Maṣ. V 176 mede, dat ibn Zobair een zoon van Moḥammed in den 'Arim heeft gevangen gezet, zoodat in zijne beide berichten blijkbaar verwarring van vader met zoon heerscht.

Ten opzichte van den 'Arim deelt Jaqut III 585 mede, dat ibn Zobair in dien kerker Moḥammed en later Ḥaggag

zijne gevangenen liet werpen. Jaqut kent echter de plaats van den 'Arim niet en vermoedt dat hij te Ṭaïf is.

Ook Bakri deelt mede, dat ibn Zobair van den 'Arim als gevangenis voor Moḥammed en later voor zijn eigen zoon Ḥamza gebruik maakte. Voorts wordt de 'Arim o. a. nog vermeld in een gedicht van Kotair (Mob. 594,14, Maṣ. V 176, Jaqut III 585, Bakri 656):

— Gij (ibn Zobair) deelt wien gij ontmoet mede dat gij de beschermeling zijt, maar de ware beschermeling is de verongelijkte in den kerker van 'Arim.

— Wie ook der menschen dezen man (Moḥammed) op den ḥaif van Mina moge ontmoeten, weet dat hij niet de pleger van onrecht is.

— De naamgenoot van den uitverkoren profeet en de zoon van zijn neef, hij die de kluisters (der gevangenen) losmaakt en de schulden delgt.

en verder Bakri 656:

— Zie de vrijgevigheid en de roem, indien ik bij hem kom, en hij die den last van den schuldenaar wegneemt

— En hij die weldaden bewijst aan zijn volk is geboeid in den kerker van 'Arim.

Wat nu het bericht van Ṭab., I.A., I.Ch. en Ja'q. betreft, dat ibn Zobair Moḥammed in Zamzam liet opsluiten, zoo is Zamzam de naam van den welbekenden put, terwijl het huisje van den put قبّة of حُجْرة Zamzam genoemd wordt.

Azraqi 333 deelt omtrent de grootte van het huisje mede, dat zijne zijden 12 el 19 duim — 10,12 — 9,15 en 13,3 lang waren. Dit gebouwtje kan echter zoo langen tijd zulk een groot aantal menschen niet bevat hebben. Maar de mededeeling van Ṭab., I.A. dat Moḥammed met zijne familie en 17 voorname Kufensers aldaar opgesloten is behoeft niet juist te

zijn, want slechts de huldiging van Moḥammed was voor ibn Zobair van belang, daar deze natuurlijk die van de anderen ten gevolge zou hebben.

Men staat dus voor twee mogelijkheden òf Moḥammed is met de Hašimiten en de Kufensers in een kerker, 'Arim genaamd, in de nabijheid van den put opgesloten, òf hij is met zijne naaste familie in het Zamzamhuisje gevangen gezet. Voor het laatste pleit het verhaal van Ṭab., I.A., I.Ch., die van een houten gebouwtje spreken, welks planken de bevrijders verbraken. Voor het eerste het getuigenis van Mob., Agh., Jaqut, Bakri, Maṣ. en ook het vers in Maṣ. V 175:

— O ruiter, indien gij te Mekka komt, zeg dan aan het hoofd der bani 'l 'Awwam (ibn Zobair's grootvader) als men vraagt wien gij bedoelt,

— Gij deelt wien gij ontmoet mede dat gij de beschermeling zijt en gij vermenigvuldigt de lijken tusschen den Zamzam en den Rokn.

Nog twee overwegingen spreken luide tegen het gebruik van het Zamzamhuisje als gevangenis van Moḥammed.

Vooreerst kan ibn Zobair, de beschermeling van den tempel en het hoofd der oudgeloovigen, de menschen niet 2 maanden lang, want die tijd moet ten minste voor de aankomst van Moḥammed's bevrijders verloopen zijn, verhinderd hebben het water van den Zamzamput te drinken, en ten tweede kan hij niet maatregelen genomen hebben om het Zamzamhuisje, een onderdeel van den heiligen tempel, te verbranden.

Het is dus het waarschijnlijkst dat zij in den 'Arim opgesloten geweest zijn.

'Abdollah willigde hun eenigen tijd tot beraad in, maar zwoer tevens dat hij zijne bedreiging gestand zou doen, indien zij na dien termijn in hun tegenstand bleven volharden.

Moḥammed begreep, dat slechts Moḥtar met de Schi'iten hem uit dezen neteligen toestand redden kon. Terwijl zijne wachters sliepen wist hij zijn aanhangers buiten de gevangenis een brief aan Moḥtar en de Schi'iten in handen te spelen, waarin hij hun zijn toestand blootlegde, en verzocht hem niet in den steek te laten, zooals zij Ḥosain en zijn huis in het gevaar verlaten hadden. Deze aanhangers aanvaardden de reis naar Kufa en overhandigden Moḥtar den brief. Dadelijk liet Moḥtar de Schi'iten te zamen roepen; hij las hun den brief voor en zeide: „hier is een brief van uw mahdi, den edelen telg van het profetenhuis, die met de zijnen opgesloten is, zooals schapen opgesloten worden, en den dood en verbranding op alle uren van den nacht en in alle stonden van den dag verwacht; maar ik ben niet abu Isḥaq, wanneer ik hem niet help met een krachtige hulp en niet naar hen afzend ruiterschaar na ruiterschaar gelijk de eene golf op de andere volgt, totdat het ongeluk op den zoon van de Kahilitische (ibn Zobair) nedergedaald is." 1) De brief van Moḥammed en de woorden van Moḥtar maakten zulk een indruk op de Schi'iten, dat zij in tranen uitbarstten en zich terstond bereid verklaarden naar Mekka te trekken. Daarop zond Moḥtar een ruiterschaar van 750 man in zes op elkander volgende afdeelingen aan Moḥammed te hulp. Van deze vereenigden zich onderweg drie afdeelingen en zetten ten getale van 150 man, onder aanvoering van abu 'Abdollah al Godali, hun tocht naar Mekka voort, waar zij twee dagen vóór den afloop van den gestelden termijn aankwamen. Onverwachts drongen zij met knuppels gewapend onder den kreet: „wraak voor Ḥosain" den tempel binnen, verdreven de wacht, verbraken de planken van de

1) Tab. II 694, 2.

gevangenis en bevrijdden Moḥammed. Ook vroegen zij zijne toestemming tot een aanval op ibn Zobair, maar hij verbood hun op den heiligen grond eenig geweld te plegen. Toen echter ibn Zobair wegens het geringe aantal der bevrijders weigerde Moḥammed met de zijnen te laten gaan, voordat zij hem gehuldigd hadden, ontstond er een heftige woordenstrijd, waarin beide partijen elkander met den dood bedreigden. Nogmaals vroegen de Schi'iten aan Moḥammed verlof ibn Zobair te dooden, maar weder weigerde hij, want hij wist, dat de moord van ibn Zobair tot een bloedige veete tusschen de beide aanzienlijke familiën van 'Ali en Zobair aanleiding zou geven. Terwijl zij nog in hevige verbittering tegenover elkander stonden kwam het gros der ruiters van Kufa (Ṭab. stelt hun getal op 400 man, volgens zijne eerste opgave moet het echter 600 bedragen hebben) te Mekka aan, en nu moest ibn Zobair toegeven, zoodat Moḥammed met zijne bevrijders ongedeerd zijn weg kon gaan.

Het getal manschappen, hetwelk door Moḥtar aan Moḥammed te hulp afgezonden werd, wordt zeer verschillend opgegeven. Terwijl Ṭab. II 694—695 I. A. IV 105 de bovengenoemde cijfers geven, stellen Ja'qubi II 312, Abu'lmaḥasin I 199 het getal op 4000 man, Maṣudi V 178 op 800, die door abu 'Abdollah al Godali uit de 4000 uitgelezen werden, I. Ch. III 27 op 300, al Makin 59 op 150 man, die door Ibrahim met 300 man gevolgd werden. De overweging, dat slechts de komst van een betrekkelijk klein aantal vijanden voor ibn Zobair verborgen kon blijven, doet aan het bericht van Ṭab. en I. A. de voorkeur hechten, hetwelk uitvoerig beschrijft dat een kleine voorhoede onverwachts de stad binnendrong.

Deze bevrijders van Moḥammed worden de ḫašabia d. i. stokmannen genoemd.

I. A. IV 105 bericht, dat zij dien naam te danken hadden òf aan de stokken, welke zij uit eerbied voor het heilige gebied in plaats van wapenen gebruikten, òf aan het hout, dat ibn Zobair rondom den kerker had laten opstapelen om de gevangenen te verbranden. Ook Balaḏori. Ansab f. 694 geeft de eerste verklaring, doch beide zijn onjuist.

Voorts wordt de ḫašabia o. a. vermeld in

ibn Qotaiba 300 Het grootste deel van het leger van Ibrahim bestond uit mannen die stokken bij zich hadden en de ḫašabia genoemd werden.

Badrun 187 De manschappen van Ibrahim waren de Ḥosainia (lees ḫašabia) van de schi'a.

I. A. IV 105 De ḫašabia die den dood van Ḥosain beweent.

'Iqdo'l farid I 319 Moḫtar beval na de slachting van Ḥosain's moordenaars aan de Ḥosainia (lees ḫašabia), dat is de schi'a, des nachts de straten te doorkruisen en „wraak voor Ḥosain" te roepen.

Maṣ. V 226 In zijn strijd tegen Moṣ'ab volgden Moḫtar vele Schi'iten die de ḫašabia genoemd werden.

Maṣ. V 227 Moṣ'ab noemde de door hem gedoode Schi'iten de ḫašabia.

Agh. V 155 Moḥallab belegerde Nisibin, dat door de ḫašabia verdedigd werd, en versloeg zijne vijanden, die slechts met stokken gewapend waren.

Ṭab. II 684, 11 en 16 In een redetwist van eenige Baṣrensers met aš Ša'bi den Kufenser werd een vers van A'ša Hamdan aangehaald, waarin slaven, menschen zonder wapenen en stokmannen op één lijn gesteld werden.

Uit de berichten van ibn Qot., Ṭab., en Agh. blijkt, dat de ḫašabia zich niet uit eerbied voor het heilige gebied met stokken gewapend had, maar dat zij deze steeds als wapenen gebruikte. Ook zou, wanneer de verklaringen

van I. A. en Balaḏ. juist waren, de naam ḫašabia een eerenaam moeten wezen en juist het tegenovergestelde is het geval, want het was een scheldnaam, zooals ook blijkt uit de woorden (Agh. V 155), waarmede Moḫallab zijne soldaten tot den strijd aanvuurde „weest toch niet bevreesd voor die menschen (de ḫašabia), het zijn immers maar slaven met stokken in hunne handen."

Uit deze zelfde woorden, uit het vers van A'ša Hamdan (Ṭab. II 684) en uit het bericht van ibn Qotaiba, dat het grootste gedeelte van Ibrahims leger (waarin de cliënten de meerderheid hadden) uit de ḫašabia bestond, blijkt dat de stokmannen cliënten waren, hetgeen bevestigd wordt door het gebruik van het perzische woord کافر کوبات d. i. ketterhamers 1) voor hunne knuppels. Waarschijnlijk zullen de cliënten in tegenstelling met de Arabieren geen andere bewapening gehad hebben dan deze knuppels, die evenwel in de handen van geoefende vijanden een gevaarlijk wapen waren.

Mohammed begaf zich naar de شِعْب علىّ d. i. de kloof van 'Ali, waar zich 4000 zijner aanhangers om hem verzamelden. De شِعْب علىّ is nog te Mekka en een der poorten heet باب شِعْب علىّ. Zoolang hij op hun steun en den bijstand van Moḫtar rekenen kon, had hij van de zijde van ibn Zobair geen gevaar te duchten. Maar de nederlaag en dood van Moḫtar en de moord der Schi'iten in het volgende jaar (67) deed het getal zijner metgezellen verminderen en maakte aan zijne veiligheid een einde, want ibn Zobair, van zijn gevaarlijken vijand in Kufa bevrijd, drong op nieuw met

1) Cf. de Goeje Gloss. Geograph. bl. 278.

kracht op zijne huldiging aan. Moḥammed achtte zich nu niet langer veilig en nam dus den voorslag van 'Abdolmalik aan zich zoo lang de strijd om het chalifaat niet beslist was in Syrië te vestigen. Onderweg kwam hem de verraderlijke moord door 'Abdolmalik aan zijn neef 'Amr ibn Sa'id al ašdaq gepleegd ter oore, hetgeen hem met zooveel wantrouwen aan de oprechtheid van Abdolmalik's gezindheid vervulde, dat hij te Aila den terugtocht naar Mekka aanvaardde. Hij liet zich neder in de kloof van abu Ṭalib (identiek met de kloof van 'Ali, cf. Müller I 74, en de شعب ابى يوسف, cf. Jaqut), maar geraakte weder met ibn Zobair in de oude moeilijkheden, en trok zich om deze te ontgaan naar Ṭaïf terug. Weldra werd hij bierheen gevolgd door 'Abdollah ibn 'Abbas, die met ibn Zobair wegens diens handelwijze jegens zijn neef Moḥammed in een hevigen strijd geraakt was. 'Abdollah ibn 'Abbas stierf na korten tijd, maar Moḥammed bleef te Ṭaïf, want zijne verhouding tot ibn Zobair maakte het verblijf te Mekka voor hem niet uitlokkend. Eerst tijdens de belegering van Mekka door de Syriërs, onder bevel van Ḥaggag, waagde hij het naar de kloof terug te keeren. Indien hij gemeend had door de machteloosheid van ibn Zobair een tijd van rust te gemoet te gaan, dan zag hij zich deerlijk bedrogen, want Ḥaggag nam diens rol over en drong op zijne huldiging aan 'Abdolmalik aan. Standvastig bleef hij ook aan hem weigeren een chalif te huldigen, zoolang deze niet alom erkend was. Na den dood van ibn Zobair gaf hij evenwel zijn tegenstand op en legde in handen van Ḥaggag den huldigingseed aan 'Abdolmalik af. 1)

Moḥammed ibno'l Ḥanafia wordt door de Arabische schrij-

1) Aldus I. A. IV 106.

vers, die in dit opzicht echter niet te vertrouwen zijn, daar zij zich hem als zoon van 'Ali niet anders dan de voortreffelijkheid zelve kunnen denken, tot een modelmensch gemaakt. Šahrastani 111 zegt van hem: „dat de menschen het grootste vertrouwen in hem stelden en alle harten met liefde voor hem vervuld waren; dat hij veel geleerdheid, een machtige kennis, een scherp verstand en een helder inzicht in de toekomst bezat; dat reeds de vorst der geloovigen hem met de toestanden der voorspellingen bekend gemaakt en omtrent de trappen der wetenschappen ingelicht had; dat hij de afzondering verkoos en aan de duisternis boven de openbaarheid de voorkeur gaf."

Ook I.A. IV 106 en I.Ch. III 27 verkondigen zijn lof door de mededeeling, dat, terwijl hij nog te Aila vertoefde, de menschen over zijne voortreffelijkheid, vroomheid, godsvrucht en schoonen levenswandel spraken, zoodat 'Abdolmalik berouw gevoelde over de vergunning, welke hij hem verleend had, zich in Syrië te vestigen, en hem schreef, dat hij iemand, die hem niet gehuldigd had, niet in zijn rijk kon dulden, hetwelk Moḥammed tot den terugkeer naar Mekka noopte.

Het is echter niet zeer waarschijnlijk dat de vroomheid van Moḥammed veel indruk op de ongeloovige Syriërs zou gemaakt hebben en dat de aanwezigheid van een zoon van 'Ali, die door hen wegens den moord van 'Oṯman zoo zeer verafschuwd werd, voor 'Abdolmalik gevaar zou opgeleverd hebben.

Daar Moḥammed gewoonlijk slechts een lijdelijke rol vervulde, zijn de berichten over hem spaarzaam en is het moeilijk een bepaald oordeel over zijn karakter te vellen. Uit zijne brieven en antwoorden aan de Kufensers, aan Moḫtar en aan zijne aanhangers in de kloof spreekt een groote vroomheid en godsvereering.

Ṭab. II 607, 5—13. I.A. IV 90 antwoord aan het gezantschap der Kufensers.

Ṭab. II 692, 8—13, 15 en 693, 1. I.A. IV 104—105. I.Ch. III 27 antwoord op een brief aan Moḫtar.

Ṭab. II 731—732 brief aan de Schi'iten te Kufa.

I. A. IV 106 antwoord aan zijne aanhangers in de kloof.

Uit deze brieven en gezegden blijkt het vaste geloof van Moḥammed, dat God eerlang zijne rechten handhaven en zijne wraak voor Ḥosain bevredigen zoude, en dat het tevens zijn plicht was geduldig af te wachten, wanneer, op welke wijze en door wien God dit in vervulling brengen zoude. Nevens het wantrouwen aan de oprechtheid van Moḫtar's gevoelens zal ook deze overtuiging hem bewogen hebben tot zijne weifelende houding tegenover Moḫtar en zijn ontwijkend antwoord aan de Kufensers. Ook moet deze overtuiging van invloed geweest zijn op zijne houding tegenover ibn Zobair, die zich door groote standvastigheid en geduld kenmerkte. Hij schijnt deze beide eigenschappen in ruime mate bezeten te hebben, want niet slechts weigerde hij hardnekkig 'Abdollah ibn Zobair als chalif te huldigen, zoolang deze niet alom erkenning had gevonden, maar ook later tijdens de belegering van Mekka, toen de strijd om het chalifaat als het ware reeds volstreden was, gaf hij aan het aandringen van Ḥaggag op de huldiging aan 'Abdolmalik geen gehoor, voordat deze voorwaarde geheel vervuld was. Nevens standvastigheid moet ook geduld in groote mate zijn deel geweest zijn, hetwelk hem in staat stelde langen tijd den overlast hem door ibn Zobair aangedaan te verdragen, zoodat hij eerst, toen de nood het toppunt bereikt had, Moḫtar te hulp riep.

Eenmaal schijnt hij echter met kracht tegen ibn Zobair opgetreden te zijn. (Maṣ. V 185. Ja'qubi II 312). Toen hij namelijk vernam, dat deze in de moskee 'Ali smaadde,

begaf hij zich dadelijk daarheen en richtte tot de verzamelde geloovigen de volgende woorden: „Mogen uwe aangezichten, gij Qoraišiten, misvormd worden. Duldt gij dat 'Ali in uwe tegenwoordigheid beleedigd wordt? 'Ali, deze nooit missende pijl, waarvan Allah zich bediende om zijne vijanden in het aangezicht te treffen, hun de door hen genuttigde spijs te doen overgeven en hunne keelgaten toe te drukken. Voorwaar wij treden in zijne voetstappen, en tegen ons baat in het noodlot geen list. De misdadigers zullen weten welke catastrophe hun te wachten staat." Toen ibn Zobair hem toevoegde, dat dit slechts den zonen der Faṭima's aanging, maar dat hij de zoon der Ḥanafitische hiermede niets te maken had, hernam hij: „o Qoraišiten, wat scheidt mij van de zonen der Faṭima's? was niet Faṭima, de dochter van den Godsgezant de echtgenoote van mijn vader en de moeder mijner broeders? Was niet Faṭima, de dochter van Asad ibn Hašim, mijne grootmoeder en de moeder van mijn vader? Was niet Faṭima, de dochter van 'Amr ibn 'Aïḏ ibn 'Imran ibn Maḫzum, de grootmoeder van mijn vader en de moeder van mijn grootvader? bij God, wanneer niet Ḫadiga de dochter van Ḫowailid (ibn Zobair's tante van vaderszijde) was, dan zoude ik geen been aan het lichaam van de banu Asad laten, zonder het te breken en ik zoude verdragen wat er van komen mocht."

Mobarrad 598, 3, verhaalt dat de haat, dien ibn Zobair Moḥammed toedroeg, niet slechts voortsproot uit de oude familieveete, maar ook zijn bijzonderen grond vond in nijd over diens physieke kracht. Zelf een der sterkste mannen van zijn tijd vervulde het bewustzijn door Moḥammed in kracht overtroffen te worden hem met naijver en haat. Mobarrad geeft twee voorbeelden van Moḥammed's kracht.

Kamil 296, 11. De keizer der Grieken zond naar den

Chalif Mo'awija twee mannen om zich met diens onderdanen in lengte en kracht te meten. Mo'awija meende in Qais ibn Sa'd ibn 'Obada een geschikte tegenpartij voor den langen Griek gevonden te hebben, maar stond in twijfel wien hij tegenover den sterken stellen zoude. In deze verlegenheid wendde hij zich tot 'Amr ibno'l 'Aṣi — een man die steeds raad wist — en niet te vergeefs, want deze gaf hem ten antwoord, dat slechts twee mannen daarvoor in aanmerking kwamen, Moḥammed ibno'l Ḥanafia en 'Abdollah ibn Zobair. Nu ontbood Mo'awija Qais, die zich bereidwillig te zijner beschikking stelde. Hij trok zijn broek uit en wierp haar den Griek toe, die ze aantrok, maar daar ze hem tot aan de tepels reikte deerlijk het onderspit dolf. Men verweet later aan Qais, dat hij zich in tegenwoordigheid van Mo'awija ontkleed had, en vroeg hem waarom hij niet een andere broek had laten halen, maar hij antwoordde:

— „Ik wilde, dat de menschen zouden weten, dat het een broek van Qais was, terwijl de gezanten tegenwoordig waren,

— Opdat zij niet zouden kunnen zeggen: Qais heeft zich verwijderd, en dit is een broek van een 'Adit, dien Ṯamud zich als voorvader toeeigent;

— Zie ik ben een heerscher van het volk der Jemeniten, en de menschen zijn slechts heerschers of beheerschten,

— Mijne afkomst en mijn rang overtreffen die van alle menschen en mijn groot lichaam, waarmede ik boven de mannen uitsteek."

Daarna liet Mo'awija Moḥammed tot zich roepen, en ook deze weigerde zijne medewerking niet. Men liet aan den Griek de keus om zelf te blijven zitten en aan Moḥammed de hand te reiken, opdat deze hem tot opstaan, òf omgekeerd dat hij de staande en Moḥammed de zittende rol ver-

vullen zoude. De Griek koos het eerste, maar werd door Moḥammed tot opstaan gedwongen, terwijl hij zelf niet in staat was dezen te doen nederzitten. Daarna werden de rollen omgekeerd, maar weder dolf de Griek het onderspit, want terwijl hij staande niet bij machte was den zittenden Moḥammed te doen opstaan deed deze hem nederzitten. Beschaamd over hunne nederlaag keerden de Grieken naar hun land terug.

In Kamil 598, 4 geeft Mobarrad nog een ander voorbeeld van Moḥammed's kracht.

'Ali ibn abi Ṭalib bezat een pantser, dat eenige ringen te lang was, en deelde zijn zoon Moḥammed mede, dat hij een stuk er af wilde laten nemen. Maar deze greep met de eene hand het pantser, met de andere het overtollige stuk, en scheurde dit er af langs de door zijn vader beschreven lijn. Toen men aan ibn Zobair dit bewijs van buitengewone spierkracht mededeelde, werd hij toornig en overviel hem een siddering.

Moḥammed nam reeds op jeugdigen leeftijd, want hij was nauwelijks 15 jaar oud, deel aan den strijd, welken zijn vader 'Ali tegen zijne vijanden te voeren had.

'Ali stelde hem in den kameelslag tot vaandeldrager aan, maar hij aarzelde wegens gemoedsbezwaren aan een strijd deel te nemen, waarin Moslims tegenover elkander stonden, zoodat het volle gezag van zijn vader noodig was om hem tot de aanneming van dezen post te bewegen.

Toen men hem later vroeg, hoe kan uw vader u wel aan gevaren blootstellen, maar uwe broeders Ḥasan en Ḥosain niet? antwoordde hij: „omdat zij zijne oogen zijn en ik zijne handen ben, en hij zijne oogen met zijne handen beschermt." 1)

1) Ibn Challikan n°. 570.

Zooals reeds gemeld is 1) was Moḥammed na den dood van zijn broeder Ḥosain het hoofd der 'Aliden geworden en door de Schi'iten algemeen als imam erkend. Zij noemden hem den mahdi d. i. den op den rechten weg geleiden en brachten de goddelijke vereering, welke zij aan 'Ali en na diens dood aan Ḥosain bewezen hadden, op hem over. Toch was hijzelf afkeerig van de menschvergoding, zooals uit zijn brief aan de Schi'iten te Kufa blijkt.

Er hadden namelijk ten huize van twee vrouwen Hind bint al motakallifa en Laila bint Qomama bijeenkomsten van ultra-Schi'iten plaats, in welke zij zich in dien geest uitlieten. Toen Moḥammed door abu 'Abdollah al Godali 2) en Jazid ibn Šaraḫil 3) van het drijven dezer partij kennis kreeg, zond hij aan de schi'a te Kufa een brief, waarin hij haar daartegen waarschuwde en o. a. schreef: „er is niemand die een ander schaden of benadeelen kan tenzij wat God wil" en „elke ziel is aansprakelijk voor hetgeen zij verdient en geen belaste ziel behoeft den last van een ander te dragen." 4)

In tegenstelling met Ḥosain ging hij met groote voorzichtigheid te werk, waartoe evenwel de gedachte aan diens droevig einde ook het hare zal bijgedragen hebben. Deze voorzichtigheid treedt vooral in zijne houding tegenover Moḫtar aan den dag. Hij wilde namelijk Moḫtar niet openlijk als zijn gevolmachtigde erkennen, omdat hij geen vertrouwen stelde noch in hemzelven, waartoe trouwens zijne herhaalde partijverwisseling ruimschoots aanleiding gaf, noch in den uitslag zijner poging wegens de onbestendig-

---

1) Zie bl. 29.
2) Zie bl. 70.
3) Zie bl. 113.
4) Tab. II 731—732.

heid der Kufensers. Maar ook wilde hij zich niet tegen Moḫtar verklaren wegens zijne belofte van vergelding aan de moordenaars van Ḥosain en de diensten, welke hij hem in tijd van nood tegen zijne vijanden zou kunnen bewijzen.

Deze voorzichtigheid is niet tot zijn nadeel geweest, want toen ibn Zobair zich niet meer met bedreigingen tevreden stelde, maar tot dwangmaatregelen overging, werd Moḥammed door Moḫtar's hulp uit een neteligen toestand bevrijd.

Sedert Moḫtar's poging met een gunstigen uitslag bekroond was, schijnt hij zijne weifelende houding tegenover hem eenigszins te hebben laten varen, want — afgezien van zijne bede om hulp aan Moḫtar, waartoe wel is waar de nood hem dwong, maar waarmede hij toch het bestaan van een zekeren band tusschen hen beiden erkende — hij gaf aan Moḫtar zijn misnoegen te kennen over het feit, dat ook moordenaars van Ḥosain tot zijne hovelingen behoorden, hetgeen tot den moord van 'Omar ibn Sa'd ibn abi Waqqaṣ aanleiding gaf. Hij gaf dus aan Moḫtar als aan zijn vezir een bevel, dat deze zonder aarzelen ten uitvoer legde.

Na Moḥammed's dood werd zijn zoon abu Hašim het hoofd der Schi'iten. Deze liet in het geheim voor zijne zaak in 'Iraq en Ḫorasan werven en bleef met de wervers en partijhoofden in verbinding, een werk waarvan later de 'Abbassiden de vruchten genoten hebben, daar hij aan hen het imamaat overdroeg. Misschien heeft reeds Moḥammed de grondslagen voor dit werk gelegd, nadat hij door het mislukken van Moḫtar's streven tot de overtuiging gekomen was, dat de schi'a nog niet bij machte was de Omaijaden te weerstaan, en heeft zijn zoon dit werk voortgezet.

Doch dit is een gissing, die niet door bewijzen gestaafd wordt.

VI.

Hoezeer ook de geheele schi'a met een vurige liefde voor 'Ali en zijn huis bezield was, toch koesterde geen harer onderdeelen meer vereering voor Moḥammed ibno'l Ḥanafia dan de secte der Kaisaniten.

Deze secte was gesticht door Kaisan, volgens sommigen een bijnaam van Moḫtar (ibn Qot. 300 'Iqd. I 269, Gauhari, s.v. كيس) volgens anderen een cliënt van 'Ali ibn abi Ṭalib (Šahr. 109; terwijl Maṣ. V 180, ibn Ḫall. nº. 570 beide meeningen mededeelen). Van dien bijnaam van Moḫtar is echter geen spoor te vinden, terwijl Kaisan abu 'Amra een cliënt (volgens Ṭab. II 631 van 'Oraina, volgens Din. 297 van Bagila) een vurige Schi'it en het hoofd der lijfwacht van Moḫtar was. Dit wekt reeds het vermoeden, dat Kaisan abu 'Amra de stichter der secte was, terwijl het feit, dat ook Moḫtar als zoodanig genoemd wordt, zich gemakkelijk laat verklaren uit de gewoonte om aan den heerscher iets toe te schrijven waarvan de eer eigenlijk aan een zijner dienaren toekomt.

Šahr. 109 deelt mede: dat hij een cliënt van 'Ali den

vorst der geloovigen was en volgens anderen een leerling van Moḥammed ibno'l Ḥanafia; dat zijne aanhangers een onbegrensd geloof in hem hadden, daar hij alle wetenschappen omvatte en van de beide heeren ('Ali en Moḥammed) alle geheimen zich verworven had, namelijk de wetenschap der allegorische verklaring en des mystischen zins, der hemelsche sfeeren en der zielen.

Ṭab., I. A., I. Ch., Din., geven echter een meer wereldsche voorstelling van Kaisan.

Volgens Din. 297 was hij tegenwoordig bij het overhandigen van den valschen brief van Moḥammed door Moḫtar aan Ibrahim en legde hij den eed omtrent de echtheid er van af. (Zie bl. 45.)

Din. 298 verklaarde hij aan aš Ša'bi bij het schrijven van den brief door Moḥammed niet tegenwoordig geweest te zijn, maar volkomen op Moḫtar te vertrouwen en aan de echtheid van de teekenen, waarmede Moḫtar van Moḥammed tot hen gekomen was, ten volle te gelooven.

Din. 300 zond Moḫtar hem uit om met 1000 werklieden de huizen der moordenaars van Ḥosain te vernielen, welke last door hem met groote nauwgezetheid volvoerd werd. (zie bl. 116)

Ṭab. II.636 smaadde hij 'Otman ibn 'Affan en werd door 'Abdollah ibn Hammam met de zweep geslagen (zie bl. 53)

Ṭab. II 662 was hem door Moḫtar de bewaking der grens aan de zijde van Baṣra toevertrouwd en liet hij Šamir ibn Ḏi'l Gaušan dooden. (zie bl. 111.)

Ṭab. II 671, I. A. IV 101, I. Ch III 25, 'Iqd. II 319, Din. 307 werd hem bevolen 'Omar ibn Sa'd ibn abi Waqqaṣ te dooden.

Ṭab. II 720 was hij de aanvoerder der cliënten in den slag bij Maḏar.

Omtrent het leerstelsel der Kaisaniten deelt Šahr. 109

mede: dat hen vereenigde het hoofddogma, dat het ge in de gehoorzaamheid aan een mensch (den imam) gele is, welk dogma hen bewoog om de zuilen van den g dienst, het gebed, het vasten, de aalmoezen, den pelgri tocht en andere op allegorische wijze op menschen te la slaan, zoodat het sommigen van hen, nadat zij tot de hoorzaamheid aan een mensch gekomen waren, tot nalaten der godsdienstige bepalingen leidde, anderen verzwakking in het geloof in de opstanding, weder ande tot het dogma van de zielsverhuizing, de inwoning (G en den terugkeer na den dood.

Het dogma van de onbeperkte gehoorzaamheid aan imam, zoo geheel met de onafhankelijksdenkbeelden den vrijen Arabier in strijd, strookte geheel met de ziensw der Perzen, die van oudsher gewoon geweest waren hu koningen als afstammelingen der godheid te vereeren hen met slaafsche onderwerping te gemoet te treden. Nu noodlot aan hunne zelfstandigheid en de heerschappij hun koningen een einde gemaakt had brachten zij, door drang der omstandigheden moslim geworden, op den in de vroeger aan de koningen verschuldigde vereering o De perzische stempel zoo duidelijk op dit leerstelsel afged maakt het waarschijnlijk, dat de secte aan een Pers h ontstaan te danken heeft, en pleit er dus voor Kaisan 'Amra als haar stichter te beschouwen.

Aangaande den dood van Mḥammed ibno'l Ḥanafia koes den de Kaisaniten verschillende meeningen. Sommige van beweerden (Šahr. 111) dat de wetenschap van het imam hem toevertrouwd geweest was, totdat het toevertrouwde ve tot de gerechtigden gekomen was, en dat hij de wereld verlaten had, vóórdat hij het in zijn bestaan bevestigd h terwijl anderen aan een tijdelijk verborgen zijn en daa

volgenden terugkeer van den imam geloofden. De eerste, die dit dogma opstelde, was de Saijd al Ḥimjari, die geloofde dat Moḥammed niet gestorven was, maar in den berg Raḍwa vertoefde tusschen een leeuw en panter, die hem beschermden; dat bij hem twee rijkelijk vloeiende bronnen waren, die stroomden van water en honing, en dat hij na zijn verborgen zijn terugkeeren zoude om de wereld met gerechtigheid te vervullen gelijk zij nu met ongerechtigheid vervuld was.

Hij zeide van Moḥammed (Maṣ. V 182—183):

— Zeg tot den waṣi, gij — wiens losprijs mijne ziel moge zijn — wat vertoeft gij lang in dien berg;

— Men doet dengenen van ons, die u aanhangen en u chalif en imam verkondigen, overlast aan.

— De geheele bevolking der aarde rekent voor den duur uwer afwezigheid zeventig jaren.

— Neen, de zoon van Ḥaula (de Ḥanafitische) heeft den smaak des doods niet geproefd en niet verbergt de aarde zijne beenderen,

— Maar hij waakt in den pas van Raḍwa, zich onderhoudende met de engelen.

— Pas van Raḍwa, hoe is de toestand van hem, die in u voor het oog verborgen is en naar wien wij met een smachtend verlangen uitzien, dat ons verstand verbijstert,

— Tot wanneer en hoe langen tijd, o zoon des profeten, zult gij daar leven door God gevoed.

De dichter Koṯaijr 'Azza, een zijner aanhangers, die hem vergezelde op zijn tocht naar Syrië (I. A. IV 106) zeide van hem (Šahr. 111, Maṣ. 182):

— Voorwaar, de imamen van Qoraiš, de heeren der waarheid zijn vier in getal, aan elkander gelijk:

— 'Ali en drie zijner zonen, zij de kleinzonen (des profeten) in wie niets verborgens is,
— Één kleinzoon, een kleinzoon des geloofs en der vroomheid (Ḥasan), een andere, wien Kerbela verbergt (Ḥosain)
— Een derde, wien het oog niet ziet [ibn Ḥall. n°. 570 die den dood niet zal proeven voordat] totdat hij de ruiterschaar aanvoert met vooraangaand vaandel (Moḥammed)
— Hij is verborgen en een tijd lang onzichtbaar in Raḍwa bij bronnen van honing en water.

Ook ten opzichte van het godsbegrip koesterden de Kaisaniten eigenaardige denkbeelden, want zij leerden, (Šahr. 110) dat bij God een zinsverandering mogelijk was en deze verschillende beteekenissen had; de zinsverandering in het weten, d. i. dat hem het tegendeel van hetgeen hij wist duidelijk werd; de zinsverandering in het willen, d. i. dat het tegendeel van hetgeen hij wilde en bepaalde hem het rechte toescheen; de zinsverandering in het bevelen, d. i. dat hij iets beval en daarna het tegendeel gelastte.

Dit sluw verzonnen dogma van de zinsverandering Gods was voor de Kaisaniten van groot nut, want wanneer zij de toekomst voorspeld hadden en de werkelijkheid stemde met hunne woorden overeen, dan voerden zij dit aan als een bewijs van hunne kennis van het verborgene; was zij er echter mede in strijd, dan wisten zij zich te redden door de zinsverandering van Allah, en beweerden, om de hunnen het geloof aan hunne voorspellingen niet te doen verliezen, dat Allah, na hun zijne openbaringen te hebben doen toekomen, van gevoelen veranderd was (Šahr. 110).

Een voorbeeld van de toepassing dezer leer levert Ṭab. II 732,10, waar hij verhaalt, dat 'Abdollah ibn Nauf het huis van Hind binto'l Motakallifa (zie bl. 80) verliet om naar

Ḥarura opterukken en zijn medestrijders de volgende voorspelling gaf: „Op woensdag verheft zich de hemel en daalt het besluit met de vlucht der vijanden neder, trekt in Gods naam naar Ḥarura." Toen echter Moḫtar's leger verslagen was en vluchtende naar Kufa terugkeerde, zeide men tot 'Abdollah ibn Nauf, die zelf aan het gelaat gewond was: „hebt gij ons niet voorspeld dat wij de overwinning zouden behalen", maar hij antwoordde: „hebt gij dan niet in het boek Gods gelezen, „God wischt uit en bevestigt wat hij wil, en bij hem is de bron der openbaring."

Deze leer van de zinsverandering Gods kwam ook Moḫtar ten opzichte van zijne voorspellingen zeer te stade, en wordt zelfs door I. A. en Šahr. aan hem toegeschreven. Het is echter waarschijnlijk, dat de mededeeling van I. A. IV 114, dat Moḫtar het eerst de zinsverandering leerde, en die van Šahr. 110, dat de zinsverandering tot Moḫtar's leer behoorde, onjuist is. Want vooreerst past de zinsverandering Gods geheel in het leerstelsel der Kaisaniten, en voorts laat I. A. zijne mededeeling terstond volgen op het bericht, dat Moḫtar (en niet zooals in Ṭab. II 732 'Abdollah ibn Nauf) op het verwijt der Schi'iten „hebt gij ons niet voorspeld dat wij de overwinning zouden behalen" zou geantwoord hebben, „hebt gij dan niet gelezen in het boek Gods, God wischt uit en bevestigt wat hij wil en bij hem is de bron der openbaring". Het blijkt echter duidelijk uit Ṭab. dat deze woorden door 'Abdollah ibn Nauf den Kaisanit gesproken zijn, en hiermede vervalt het getuigenis van I. A.

Wat verder het getuigenis van Šahr. betreft, ook zijne berichten zijn niet altijd vertrouwbaar. Zoo deelt hij o. a. bl. 110 mede, dat Mohammed zich van Moḫtar loszegde, omdat deze verklaarde dat hij tot Moḥammed's lieden en wervers behoorde en hem vele ijdele kundigheden toeschreef, welk bericht

geheel met de waarheid in strijd is. Het is dus waarschijnlijk, dat Moḫtar deze leer slechts van de Kaisaniten overnam en ze ten opzichte van zijne voorspellingen aanwendde.

Hij verkondigde namelijk, dat de engel Gabriël met openbaringen van Allah tot hem kwam en op hem nederdaalde (ibn Qot. 204, Maṣ. V 173, 'Iqd. II 319, Abu'lmaḥ. I 197, ibn Badr. 192, Mob. 596) en trad als profeet op.

In navolging van Moḥammed sprak hij als profeet in den sag' (het gerijmde proza) Ṭab. II en I. A. IV passim, Mob. 597, Šahr. 111 en ook Balaḏ. 308, waar hij ten aanzien van Katir ibn Šihab, een aanhanger van 'Otman, die 'Ali beschimpte, de menschen van Ḥosain terughield en korten tijd voor Moḫtar's opstand stierf, de verklaring aflegde: „Bij den heer der wolken, streng in het bestraffen, snel in het rekenschap vragen, hij die het boek deed nederdalen, ik zal schenden het graf van Katir ibn Šihab den verzinner, den leugenaar."

Al mochten ook zijne vurige aanhangers aan zijne voorspellingen en woorden geloof hechten, bij de meesten zijner tijdgenooten vonden zij weinig ingang en werden op hunne rechte waarde geschat; zie het gezegde van Soraqa ibn Mirdas (Ṭab. II 665) over zijne voorspellingen; het ongeloof van aš Šabi' (Ṭab. II 716) aan zijne voorspellingen, en voorts Mob. 597 en Agh. XIII 36—37, waar hij ten opzichte van Asma ibn Ḫariga — die een slechten naam bij de schi'a had en zelfs onder de moordenaars van Ḥosain geteld werd, omdat hij 'Obaidollah ibn Zijad bijgestaan had tegen Hani ibn 'Orwa en Moslim ibn 'Aqil — voorspelde: „Er zal een donker vuur uit den hemel dalen en het huis van Asma verbranden". Maar Asma zeide, toen hem deze openbaring van Moḫtar medegedeeld werd: „heeft abu 'Isḥaq over mij in de sag' gesproken? bij God, hij zelf zal mijn huis ver-

branden". Hij verliet zijne woning en vluchtte uit Kufa.

Een andere maal zeide Moḫtar in den sag' (Mob. 597): „voorwaar bij hem, die de godsdiensten voorschrijft, de afgodsbeelden doet verwijderen en de weerspannigheid gehaat maakt, ik zal dooden Azd van 'Oman, het grootste gedeelte van Qais 'Ailan en Tamim de vrienden des duivels behalve den edelen Ẓabjan". Daarom placht Ẓabjan te zeggen: zoolang Moḫtar leeft verkeer ik in veiligheid.

Nochtans was twijfel en ongeloof nog niet het ergste wat Moḫtar ten opzichte van zijne voorspellingen ondervond, want zij werden zelfs ingevingen des duivels genoemd. Mob. 596 en 'Iqd. II 320 waar zijn zwager Abdollah ibn 'Omar op de mededeeling, dat Moḫtar verklaart openbaringen te ontvangen, ten antwoord geeft: hij spreekt de waarheid, want de duivelen blazen hun vrienden openbaringen in.

Zijne tegenstanders noemden hem den valschen profeet الكذّاب Ṭab. II 667, 11, I. A. IV 100 en 104, Abu'lmaḥ. I 197, Din. 314, 8, Ja'qubi II 315.

Ibn Badr. 193 waar den profeet het gezegde in den mond gelegd wordt: er zal uit Ṭaqif een valsche profeet opstaan.

Sojuti Tariḫo'l Ḫolifa 214 de leugenaar, die zich de profetie aanmatigde.

In Ṭab. II 683 en 685, 'Iqd. II 319 verwijt hij den Baṣrensers dat zij hem leugenaar noemen.

Theophanes Μουχτὰρ ὁ ψεύστης ἀπεκάλει δὲ ἑαυτον προφήτην.

Volgens I. A. IV 117 vroeg ibn Zobair aan ibn 'Abbas of hem de dood van den valschen profeet reeds gemeld was. Maar ibn 'Abbas keurde het af Moḫtar aldus te noemen, en zeide: die man doodde onze moordenaars, nam voor ons wraak, stilde den dorst onzer boezems en onze belooning aan hem is geen smaad en leedvermaak.

Volgens Ṭab. IV 117 zeide 'Orwa ibn Zobair tot ibn

'Abbas: zie de valsche profeet is gedood en hier is zijn hoofd, maar ibn 'Abbas antwoordde hem: nog blijft voor ulieden een moeilijk te bestijgen berg over (de strijd tegen 'Abdolmalik), als gij dien beklommen hebt, zijt gij wie gij zijt, maar anders niet.

Moḫtar stelde zich echter met het geven van openbaringen en voorspellingen niet tevreden, maar wist nog door een ander middel het fanatisme der Schi'iten op te wekken. Hiertoe diende hem de zoogenaamde heilige zetel van 'Alį. De herkomst van dien stoel wordt verschillend medegedeeld.

In Ṭab. II 703 I. A. IV 108 verhaalt Ṭofail ibn Ga'da ibn Hobaira, dat hij eens in groot geldgebrek verkeerende bij een buurman, een koopman in olie, een vuilen stoel zag en dacht daarmede bij Moḫtar zijn voordeel te kunnen doen. Hij kocht den stoel, liet hem schoonmaken en begaf zich naar Moḫtar, wien hij mededeelde dat hij hem steeds iets verborgen had gehouden, wat hij nu wilde openbaren, dat hij namelijk een stoel bezat, waarop zijn vader gewoon was te zitten alsof er sporen van kennis in vervat waren. Moḫtar verweet hem dit zoo lang geheim gehouden te hebben, beval den stoel te halen en ibn Ga'da voor het afstaan van zijn eigendom 12,000 dirhem uit te keeren. Daarop liet hij de geloovigen naar de moskee bijeenroepen en hield de volgende rede: „Ziet bij de verdreven volkeren was niets of zijn evenbeeld wordt ook bij dit volk gevonden; bij de banu Israël was de ark, waarin de overblijfselen waren van hetgeen de familie van Mozes en Aäron had achtergelaten — voor ons is deze zetel de ark, onthult hem 1)."

Nauwelijks was de omhulling gevallen of de Sabaija (de volgelingen van 'Abdollah ibn Saba, die het eerst den te-

1) Tab. II 703, 14.

rugkeer van den profeet aan het einde der dagen en zijne plaatsvervanging door 'Ali leerde) stond op, hief hare handen ten hemel en loofde Allah. Maar toen trad Šabaṯ ibn Rib'i op en zeide: gij Moḍariten, lastert God niet, doch zij luisterden niet naar hem en stootten hem weg.

De overwinning bij den Ḫazir (zie bl. 119) deed de vereering van den stoel steeds toenemen, en Ṭofail, dit ziende, gevoelde berouw over hetgeen hij gedaan had. Toen het Moḫtar bleek dat velen er met ergernis over spraken, verdween de stoel zonder dat men ooit weder iets van hem hoorde.

Geheel anders is het bericht van Ṭab. II 705, I. A. IV 109, dat Moḫtar aan de familie van Ga'da ibn Hobaira (de moeder van Ga'da was een dochter van abu Ṭalib en dus een zuster van 'Ali) gelastte hem den stoel van 'Ali te brengen. Deze verklaarde hieraan niet te kunnen voldoen, daar zulk een zetel niet in haar bezit was, maar toen Moḫtar zijne vraag herhaalde, achtte zij het raadzaam hem te gehoorzamen en bracht hem een stoel, dien hij als reliquie van 'Ali aannam, terwijl de stammen Šibam en Šakir hem met zijde en brocade bekleedden.

De twee verhalen van Ṭab. over de herkomst van den stoel zijn wel met elkander overeen te brengen, mits men het tweede verhaal aan het eerste laat voorafgaan. De vraag van Moḫtar aan de familie van Ga'da ibn Hobaira zal namelijk waarschijnlijk Ṭofail op het denkbeeld gebracht hebben aan Moḫtar een stoel te bezorgen, welke als reliquie zou kunnen dienst doen, daar hij wel begreep dat dit hem voordeel zou aanbrengen.

Daarentegen verhaalt Mob. Kam. 600: Moḫtar bezat een ouden stoel, welken hij voor 2 dirhem van een meubelmaker gekocht had, liet dien met brocade overtrekken en zeide: „Deze zetel behoort tot de reliquien van den vorst der ge-

loovigen 'Ali ibn abi Ṭalib, plaatst hem in de hitte van het gevecht en strijdt voor hem, want hij vervult bij u de plaats van de sekina bij de banu Israël."

Het blijkt echter duidelijk uit Ṭab. II 702, 13 dat de stoel niet mede in den strijd ging. Ook is het bericht dat Moḫtar den stoel voor 2 dirhem van een meubelmaker gekocht had onjuist, want het was, zooals Ṭab. duidelijk in zijne beide verhalen laat uitkomen, voor Moḫtar van groot belang uit de handen van de met 'Ali verwante familie Ga'da de reliquie te ontvangen.

Mobarrad's getuigenis aangaande den stoel is dus zeer verdacht. Toch is het niet vreemd, dat zulk een verhaal ontstond, want de vereering van den stoel was den fatsoenlijken Arabieren een ergernis en zal dus tot veel kwaadspreken aanleiding hebben gegeven.

Moḫtar stelde Musa ibn abi Musa al Aš'ari wegens zijne afstamming van moederszijde van 'Abdo'lmoṭṭalib, den grootvader van den profeet, tot priester bij het heiligdom aan. Toen men hem echter verweet dat hij, een voorname Arabier, zich hiertoe leenen wilde, legde hij uit schaamte zijn ambt neder, en Moḫtar droeg dit aan Ḥaušab al Borsomi op.

Betreffende den stoel zeide de dichter A'ša Hamdan:

— Ik getuig tegen u, dat gij sabaija zijt, want ik ken u gij handlangers van den veelgodendienst;
— Ik zweer dat uw zetel geen sekina is, ook al is hij omhuld met omhulsels,
— En dat hij ons niet is als de ark, ook al springen Šibam en Nahd en Ḫarif rondom hem.
— Zie ik ben een man, die het huis van Moḥammed liefheb, en de openbaring volg, die in den qoran gelegd is,
— Ik volg 'Abdollah nu de Qoraišiten, de een na den

ander, hem volgen, de ouden als de jongen. 1)

en de dichter al Motawakkil al Laiti:

— Bericht toch aan abu 'Isḥaq als gij tot hem komt, zie ik geloof niet aan uw zetel;

— Šibam springt rondom zijn houtwerk en Šakir ontvangt zijne openbaringen,

— Terwijl zij zich om hem bewegen met roode oogen, gezwollen als erwten. 2)

Door middel van den stoel werden openbaringen gegeven zooals uit de woorden van abu Imama, een oom van A'ša, blijkt: Ṭab. II 706, 11 heden is ons een openbaring gegeven, wier gelijke de menschen niet gehoord hebben, waarin bericht van de toekomst is.

Waarschijnlijk zette na een dollen dans op de wijze van de derwischen de ziener zich op den stoel neder — zooals volgens Ṭofail reeds zijn vader deed wegens de sporen van kennis, welke in dien zetel vervat waren — en gaf zijne orakelen terwijl de menigte in geestvervoering rondom den stoel bleef springen, zoodat hunne oogen met bloed beloopen werden. Nog bericht Ṭab. II 706, 13, dat 'Abdollah ibn Nauf zulks voor hen deed en zeide: Moḫtar heeft mij dit bevolen, maar dat deze dit ontkende. Een zijdelingsche bevestiging van het bericht omtrent 'Abdollah ibn Nauf en den stoel is de mededeeling van Ṭab. II 732, 10, reeds op bl. 86 vermeld, dat hij ook omtrent den afloop van den slag bij Ḥarura een voorspelling gaf.

De vereering van den stoel had reeds vóór den opstand der aanzienlijke Arabieren tegen Moḫtar plaats, zooals blijkt

1) Tab. II 704. I. A. IV 109.

2) Tab. II 705. I. A. IV 109.

uit Ṭab. II 704, 1 waar Šabaṯ ibn Rib'i zich tegen de afgoderij met den stoel verzette en Ṭab. II 680, 3 waar Ḥaušab, de priester van den stoel, op bevel van Moḫtar Moḥammed ibno'l Aš'aṯ trachtte te overvallen om hem te dooden; daarentegen vermeldt Ṭab. II 718, 16, dat 'Abdollah ibn Qorad het hoofd der ruiterbende was, die met dit doel door Moḫtar uitgezonden werd.

Uit deze berichten blijkt, dat Moḫtar slechts ten deele zijn doel bereikte, want tegenover degenen, die den stoel als een heiligdom vereerden, stonden niet weinigen, die er niet de minste waarde aan hechtten en dit is de reden, waarom die zoogenaamde reliquie eensklaps spoorloos verdwenen is.

VII.

'Abdolmalik ibn Marwan zond op het einde van het jaar 66 'Obaidollah ibn Zijad en Ḥoṣain ibn Nomair met een talrijk leger naar 'Iraq. Zooals gemeld is was 'Obaidollah door den chalif Marwan naar 'Iraq gezonden om deze provincie voor de Omaijaden te herwinnen, en was hij te 'Aino'l Warda op de berouwvollen gestuit, die hij na een driedaagschen strijd tot den terugtocht gedwongen had. (Gomada I 65).

Nu rijst de vraag: waar was 'Obaidollah van Gomada I 65 tot het einde van het jaar 66 gebleven en welke krijgsdaden had hij verricht?

Ṭab. II 643, 1 I. A. IV 96, 10 I. Ch. 24, 8 melden, dat 'Obaidollah na zijne overwinning bij 'Aino'l Warda ongeveer een jaar lang door den stam Qais 'Ailan in Mesopotamië in de voortzetting van zijn tocht naar 'Iraq belemmerd werd, want deze hadden zich na hunne nederlaag bij Marg Rahiṭ en den dood van hun pretendent Ḍaḥḥak weder voor 'Abdollah ibn Zobair verklaard. Toch kunnen zij met uitzondering van Zofar in Qarqisia niet in staat geweest zijn het talrijke leger van 'Obaidollah een jaar lang tegen te houden.

I. Ch. III 24, 7 deelt dan ook mede, dat 'Obaidollah Zofar belegerd heeft en I. Ch. III 24, 9 en I. A. IV 96, 13 dat hij tegen Zofar en Qais geen succes had en naar Mauṣil trok.

Deze berichten zijn echter om de volgende redenen onwaarschijnlijk:

1°. Hoe kon 'Obaidollah de verwachting koesteren 'Iraq met de beide machtige steden Kufa en Baṣra te veroveren, wanneer hij voor Qarqisia een échec geleden had?

2°. 'Obaidollah was op zijn tocht naar Kufa van Raqqa, dat op korten afstand van Qarqisia ligt, naar 'Aino'l Warda opgebroken, waar hij de berouwvollen ontmoette. Hij vermeed dus den kortsten en gewonen weg naar Kufa, die van Raqqa over Qarqisia langs den Euphraat leidt. Het moet zijn plan geweest zijn van 'Aino'l Warda naar Mauṣil en vandaar langs den Tigris over Madaïn naar Kufa te trekken. Wel is waar was dit een omweg, maar tegenover dit geringe nadeel stond het groote voordeel, dat hij op dezen weg een ontmoeting met een machtigen vijand, Zofar, ontweek. Uit het kiezen van dezen weg blijkt duidelijk, dat hij een samenstoot met Zofar vermijden wilde.

3°. Ṭab. II 711, 8 I. A. IV 10 I. Ch. III 28 deelen mede, dat de linkervleugel van 'Obaidollah's leger in den slag bij den Ḥazir uit Qaisiten onder bevel van 'Omar ibno'l Ḥobab den vroegeren onderbevelhebber van Zofar bestond. 'Obaidollah zou hun die gewichtige stelling, waaraan zulk een beslissende invloed op den uitslag van den strijd verbonden was, niet toevertrouwd hebben, wanneer hij niet gemeend had op hen te kunnen rekenen. Om deze reden kunnen de Qaisiten geen Mesopotamiërs geweest zijn, die nauwelijks door hem onderworpen voor den strijd tegen Moḫtar gelicht waren. Want was dit het geval, dan zou het de grootste roekeloosheid geweest zijn, zich in die mate op hen te ver-

laten, dat hun afval in den slag bij den Ḫazir zijn leger geheel in verwarring brengen en hem de overwinning, die zich reeds naar zijne zijde neigde, ontrukken kon. Het vermoeden lag immers voor de hand, dat zij de eerste gunstige gelegenheid te baat zouden nemen om zich op hem te wreken, en het is ondenkbaar, dat een man als 'Obaidollah dit niet bedacht en zijne voorzorgsmaatregelen niet genomen zou hebben. Dus moeten de Qaisiten van zijn linkervleugel Syriërs geweest zijn. Maar in dit geval moet bij zijn optrekken naar Mesopotamië de overtuiging zich bij hem opgedrongen hebben, dat zij, die sinds de nederlaag bij Marg Rahiṭ met wrok tegen de Kalbiten vervuld waren, bij een aanval op de Mesopotamische Qaisiten, hunne stamgenooten, het stambelang boven alles zouden stellen en zijne zijde zouden verlaten om zich met hunne broeders vereenigd tegen hem te keeren. Ook 'Abdolmalik koesterde deze overtuiging en hield daarom tijdens zijne belegering van Qarqisia, welke hij op zijn tocht tegen Moṣ'ab ibn Zobair ondernam, de Qaisiten, die in zijn leger dienden, buiten het gevecht. Indien hij zich hiertoe nog in het jaar 71 genoopt zag, hoeveel te meer moet dit dan in 65—66, zoo spoedig na den slag bij Marg Rahiṭ (64), het geval geweest zijn. 'Obaidollah kan dit echter moeielijk een jaar lang volgehouden hebben.

4°. 'Abdolmalik wist dat hij voor het behoud en de uitbreiding zijner heerschappij den steun van alle Syriërs, zoowel de Qaisiten als de Kalbiten, dringend noodig had. Hij moet ingezien hebben dat een aanval, door 'Obaidollah op zijn bevel tegen de Qaisiten in Mesopotamië ondernomen, verdeeldheid in diens leger zaaien moest en hunne stamgenooten in Syrië tegen hem in het harnas jagen zoude, hetgeen hij alle reden had te vermijden. Hij kan terstond na zijne troonsbestijging aan 'Obaidollah dit bevel niet ge-

geven hebben; ja het is zelfs waarschijnlijk, dat hij een amnestie aan de Qaisiten verleend heeft, en hieruit zou de aanwezigheid van 'Omair ibno'l Ḥobab, den vroegeren onderbevelhebber van Zofar ibno'l Ḥarit̲, in het leger van 'Obaidollah te verklaren zijn.

Hieruit blijkt dat een strijd tegen Zofar en den stam Qais niet de oorzaak geweest kan zijn, die 'Obaidollah weerhouden heeft na den slag bij 'Aino'l Warda zijn tocht tegen 'Iraq voort te zetten.

De ware reden is niet met zekerheid optegeven, daar de arabische bronnen over de twee eerste regeeringsjaren van 'Abdolmalik het stilzwijgen bewaren 1). Het is waarschijnlijk dat 'Abdolmalik hem met zijn leger tot zich ontboden heeft om met meer kracht een steeds dreigenden aanval van de Byzantijnen en de Mardaïten, dien onuitroeibaren doorn in het oog der Omaijaden, te kunnen afweren.

Deze Mardaïten waren een krijgshaftig bergvolk van den Libanon, dat in een oorlog tusschen de Arabieren en de Byzantijnen steeds de zijde van deze laatsten koos, uit zijne bergen losbrak en het in de nabijheid gelegen Damascus bedreigde. Reeds Mo'awija had van hen veel overlast ondervonden en ook 'Abdolmalik zou hiervan niet verschoond blijven.

Vermoedelijk zullen zij reeds tijdens den strijd tusschen de Kalbiten en Qaisiten een dreigende houding aangenomen hebben, die in verband met de krijgstoerustingen der Byzantijnen 'Abdolmalik gedwongen zal hebben alle beschikbare troepen tot zich te trekken.

Niet lang daarna brak inderdaad de strijd uit, want (Balaḏ. 160) terwijl 'Abdolmalik zich gereed maakte tegen Moṣ'ab

1) Zie hierover Müller I 376 in verband met Ranke, Weltgesch. V, 1, 187.

ibn Zobair naar 'Iraq op te rukken, trok een Grieksche ruiterschaar naar den Libanon en vereenigde zich met de Mardaïten, zoodat 'Abdolmalik zich genoopt zag van hen den vrede te koopen.

'Obaidollah en Ḥoṣain volgden niet den gewonen weg over Qarqisia langs den Euphraat, omdat zij een vijandelijke ontmoeting met Zofar vermijden wilden wegens de vele Qaisiten in hun leger, maar trokken noordwaarts naar Mauṣil om van daar langs den Tigris over Madaïn Kufa te bereiken. Op het gerucht van hunne komst trok de stadhouder van Mauṣil 'Abdorraḥman ibn Sa'id ibn Qais zich naar Takrit terug en verzocht Moḫtar om hulp. Deze ontbood Jazid ibn Anas en gaf hem bevel tegen de Syriërs optetrekken met de volgende woorden:

„O Jazid ibn Anas, de kundige is niet gelijk aan den onkundige en de waarheid niet aan den leugen, ik zal u mededeelen een mededeeling van iemand, die niet liegt en niet van leugens beticht wordt, de waarheid niet weerspreekt en niet in twijfel is, zie wij zijn de voorspoedige geloovigen, de ondeerbare veroveraars. Gij zijt de man om de paarden met langs den grond sleepende buiken en met opgebonden staarten te laten loopen, totdat gij ze met ingevallen oogen en vermagerde buiken voert naar de plaatsen, waar de olijfboom groeit. Trek uit naar Mauṣil, totdat gij u in hare nabijheid nederlaat, want zie ik ondersteun u met voetknechten na voetknechten." (1)

Jazid koos 3000 ruiters uit en stelde zich in beweging, terwijl Moḫtar met de schi'a hem uitgeleide deed. Bij het scheiden gaf Moḫtar hem den volgenden raad: „wanneer gij uw vijand ontmoet, val hem dan zonder uitstel aan en wanneer de gelegenheid u gunstig is, stel haar dan niet uit;

1) Tab. II 643, 15.

laat ik elken dag bericht van u hebben, en als gij hulp behoeft schrijf mij dan, hoewel ik u die reeds zend en al vraagt gij mij daarom niet, want zie dat maakt uw arm sterker, uw leger krachtiger en uw vijand meer bevreesd." 1)

Daarna trok Jazid in snelle marschen naar Madaïn en zette vandaar zijn tocht naar Mauṣil voort. Ondertusschen had 'Obaidollah, die door zijne spionnen van Jazid's komst en het geringe aantal zijner ruiters onderricht was, twee legerafdeelingen, elk van 3000 man, met een dag tusschenruimte tegen hem afgezonden. Toen de eerste afdeeling de legerplaats der Schi'iten bereikt had, stelde Jazid zijne troepen in slagorde, en liet zich, doodziek en aan beide zijden gesteund, op een ezel langs de gelederen voeren om hen tot den strijd aan te vuren. Daarna nam hij plaats op een zetel te midden zijner soldaten en gaf het teeken tot den aanval. Een hevige strijd ving aan (Ḏu'l Ḥigga 66), waarin de Schi'iten de overhand behielden. De Syriërs werden verslagen, hun aanvoerder gedood en hun legerplaats genomen.

De vluchtelingen stieten weldra op het tweede Syrische leger, dat hen in zijn midden opnam en den volgenden dag Jazid slag leverde, maar niet gelukkiger was dan het eerste. Weder werden de Syriërs verslagen, hun aanvoerder gedood en hun legerplaats genomen. Zij vluchtten naar 'Obaidollah en gaven hem verslag van hun tegenspoed. Jazid stierf denzelfden avond, nadat hij nog in zijne laatste oogenblikken bevolen had alle gevangenen te dooden, en Warqa ibn 'Azib al Asadi, dien hij reeds voor den slag tot zijn opvolger aangesteld had, nam het opperbevel over het leger op zich. Deze belegde een krijgsraad om te overwegen wat hun nu te doen stond, maar de Schi'iten, die door den dood van

1) Tab. II, 644, 9.

hun krachtigen aanvoerder ontmoedigd waren, besloten uit vrees voor de overmacht der Syriërs naar Kufa terug te keeren.

De sterkte van het Syrische leger wordt verschillend opgegeven, want Ṭab. II 684, 14, I.A. IV 97 stellen het op 80,000, al Makin 59 op 70,000 en Abu'lmaḥasin I 198 op 40,000 man.

In strijd met dit bericht van Ṭab. II 645—649, I.A. IV 96—97, I. Cb. III 24 deelt Dinawari 300, 15—20 mede, dat Moḫtar Jazid ibn Anas met 20,000 man tegen Syrië zond en hem tot stadhouder aanstelde over Mesopotamië en al zijne veroveringen in Syrië. Jazid trok uit en legerde zich te Nisibin. Op het gerucht van zijn tocht rukte 'Abdolmalik met de Syriërs tegen hem op en versloeg hem na een hevigen strijd, waarin een groot deel der Kufensers viel.

Het behoeft na het bovenvermelde geen betoog, dat dit bericht, evenals zoovele andere van Dinawari, vol van onjuistheden is.

Toen de Kufensers den terugtocht der Schi'iten en den dood van Jazid vernamen, meenden zij dat het leger verslagen en Jazid in den strijd gevallen was. Maar Moḫtar, die weldra door den stadhouder van Madaïn beter ingelicht werd, stelde de zijnen gerust en zond Ibrahim met een talrijker leger naar Mesopotamië om de troepen van Warqa ibn 'Azib tot zich te trekken en vervolgens 'Obaidollah aan te vallen.

Ook de sterkte van Ibrahim's leger wordt verschillend opgegeven, want Ṭab. II 649, 11, I. Ch. III 24, I. A. IV 97, al Makin 59 stellen het op 7000 man, Abu'lmaḥasin I 198 op 8000 en Mobarrad 599 op 4000 man.

Ibrahim trok uit, maar ontving spoedig bevel naar Kufa terug te keeren.

De aanzienlijke Kufensers namelijk — die voor het meerendeel aanhangers van ibn Zobair geweest waren, maar na de nederlaag van ibn Moṭi' zich genoodzaakt gezien hadden Moḫtar te huldigen en slechts noode in zijn bestuur berustten, — vertrouwden Moḫtar's geruststellende woorden omtrent den uitslag van den strijd tegen de Syriërs niet en bleven bij hunne meening, dat Jazid's leger verslagen en hij zelf gesneuveld was. Zij, wien toch reeds de gedachte aan hunne nederlaag tegen de Schi'iten onverdragelijk was, waren zeer ontevreden over Moḫtar's bestuur, want zij konden niet dulden dat de Perzische cliënten met hen — de edele Arabieren — gelijk gesteld werden. Door de vermeende nederlaag van Jazid stoutmoediger geworden, kwamen zij ten huize van Šabaṯ ibn Rib'i, een der hoofden der wijken tijdens Moḫtar's opstand tegen ibn Moṭi', bijeen en bespraken hunne grieven. Deze waren, dat Moḫtar, die toch reeds tegen hun wil over hen heerschte, de cliënten in zijne naaste omgeving opnam, hen van voetknechten tot ruiters maakte en hun aandeel in de geldverdeelingen gaf — wat den geldzuchtigen Arabieren het meest aan het hart ging —, dat voorts door zijn toedoen zelfs hunne slaven tegen hen opstonden en de weduwen en weezen hierdoor veel schade leden.

Šabaṯ nam de behartiging hunner belangen op zich, en begaf zich naar Moḫtar, wien hij hunne grieven blootlegde. Deze beloofde ze alle uit den weg te ruimen mits zij een duren eed wilden zweren hem in zijn strijd tegen de Omaijaden en ibn Zobair bij te staan. Maar Šabaṯ antwoordde hem dat hij zonder zijne vrienden geen beslissing nemen kon, en ging heen om met hen ruggespraak te houden. Hij keerde echter niet naar Moḫtar terug, want de ontevreden Kufensers besloten Moḫtar te bestrijden. Vier

van hunne hoofden Šabat̠ ibn Rib'i, Šamir ibn D̠i'l Gaušan, 'Abdorrah̩man ibn Sa'id ibn Qais (alle drie gewezen hoofden der wijken) en Moh̩ammed ibno'l Aš'at̠ begaven zich naar Ka'b ibn abi Ka'b en 'Abdorrah̩man ibn Mih̠naf (beide eveneens gewezen hoofden der wijken) en trachtten hen door de blootlegging hunner grieven tot hunne zijde over te halen.

Nu laat T̩ab. II 650, 19 een opsomming van hunne grieven volgen, welke hoewel in hoofdzaak dezelfde als in 649, 16 bovendien deze twee bevat, dat Moh̠tar beweerde door Moh̩ammed gezonden te zijn, terwijl dit inderdaad niet het geval was, en dat hij en zijne Sabaija zich openlijk loszegden van hunne vrome voorvaderen.

Tot deze laatste klacht zal vooral de ergernis aanleiding hebben gegeven, welke de vereering van den voorgewenden zetel van 'Ali bij hen opgewekt had. De belachelijke comedie met dezen stoel gespeeld moet de fatsoenlijke Arabieren met een krachtigen tegenzin vervuld hebben tegen het bestuur van een heerscher, die door zulke kunsten zijne heerschappij trachtte te bevestigen, en het hare bijgedragen hebben tot hunne poging om hem ten val te brengen.

Ka'b ibn abi Ka'b gaf aan hunne wenschen gehoor en ook 'Abdorrah̩man ibn Mih̠naf wilde zich aan hunne onderneming niet onttrekken, hoewel hij hun die eerst zeer afried. Hij vreesde namelijk, dat zij zelven verdeeld en oneenig zouden zijn en elkander in den steek zouden laten, terwijl de aanhangers van Moh̠tar volkomen eensgezind waren. Bovendien bestonden hunne tegenstanders uit de ridders en dappersten der Arabieren, uit hunne eigene cliënten en slaven, waarvan de beide laatsten met meer haat tegen hen vervuld waren dan hun vijand, zoodat deze hen met Arabische dapperheid en Perzische vijandschap bestrijden zouden. Om deze reden raadde hij hun aan nog een korten tijd te

wachten, totdat zij door de komst der Syriërs of der Baṣrensers van hem verlost werden. Maar zij gaven aan zijn raad geen gehoor en stonden in de verschillende wijken der stad tegen Moḫtar op.

In tegenspraak hiermede deelt Ṭab. II 651, 15 mede, dat zij overeenkwamen met den opstand te wachten, totdat Ibrahim met de zijnen Moḫtar verlaten en Sabaṯ bereikt had. Het is echter niet waarschijnlijk, dat zij zich vóór het vertrek van Ibrahim bij Moḫtar beklaagd hebben, want deze zou niet zijne meest vertrouwde aanhangers uit de stad gezonden hebben, wanneer zulk een machtige partij met onlusten dreigde.

Moḫtar zond een ijlbode naar Ibrahim met het bevel om terstond met zijn geheele leger naar Kufa terug te keeren. Om tijd te winnen liet hij den opstandelingen melden, dat hij bereid was al hunne wenschen in te willigen; maar zij antwoordden dat zij zijn aftreden verlangden, daar zijne bewering, dat hij door Moḥammed gezonden was, met de waarheid in strijd was. Daarop deed Moḫtar het voorstel, dat zoowel zij als hij een afgezant naar Moḥammed zouden zenden om de waarheid te vernemen; tevens beval hij zijn aanhangers zich tot de terugkomst van Ibrahim van vijandelijkheden te onthouden, want hij wilde zijne krachten voor een beslissenden strijd sparen. De ontevreden Kufensers namen ook dezen voorslag niet aan, en zetten de straten af, waardoor de toevoer van water aan Moḫtar afgesneden werd. Deze toestand duurde echter niet lang, want reeds op den morgen van den derden dag van den opstand trok Moḫtar met Ibrahim, die in ijlmarschen teruggekeerd was, tegen zijne vijanden op.

Moḫtar zond Ibrahim naar de Konasa, waar zich de Moḍariten onder Šabaṯ ibn Rib'i vereenigd hadden, en stelde

zich zelf tegen de wijk Sabi', de verzamelplaats der Jemeniten, in beweging. Er volgde een bloedige strijd, waarin zoowel Moḫtar als Ibrahim de zege behaalden.

Velen vielen op dien dag, onder hen Rifa'a ibn Saddad al Bagali, onder wiens leiding het overschot der berouwvollen naar Kufa teruggekeerd was. Hij had zich daarna onder de aanhangers van Moḫtar geschaard, maar bemerkende, dat zij door hem om den tuin geleid werden, weder zijne zijde verlaten. In den strijd der Arabische partij tegen Moḫtar had hij zich bij zijne stamgenooten — die tot de Jemeniten behoorden — aangesloten, en was op raad van 'Abdorraḥman ibn Miḫnaf tot aanvoerder gekozen, waardoor de verdeeldheid, welke uit den onderlingen naijver der Jemenitische hoofden dreigde te ontstaan, voorkomen werd. Toen echter de Jemeniten de strijdleus der Schi'iten „wraak voor Ḥosain" beantwoordden met „wraak voor 'Oṯman" verliet hij, de Schi'it, hunne zijde met de woorden: „wat heb ik met 'Oṯman te maken, ik strijd niet met menschen, die wraak nemen voor het bloed van 'Oṯman." Hierover verontwaardigd verweten zij hem, dat hij hen te midden van den strijd in den steek liet, maar hij keerde zich tegen hen zeggende:

„Ik, Šaddad's zoon, die steeds 'Ali vereer,
Bewijs 'Oṯman ben 'Arwa nimmer eer.
Met velen zal verteren mij dees keer
De gloed van 't vuur des strijds — geen dralen meer."

en streed tot hij viel.

Aldus verhalen Ṭab. 651—660, I. A. IV 97—99, I. Ch. III 24—25; ook Din. 306—307 vermeldt hetzelfde feit, maar met tal van onjuistheden. Hij deelt namelijk mede dat de Arabische stammen zich verzamelden om Moḫtar te bestrijden en Rifa'a ibn Sawwar (lees met Ṭab., I. A., I. Ch. Šaddad) tot hun hoofd verkozen. Terwijl de stammen

Kinda, Azd, Bagila, Naḫ'a, Ḫaṯ'am, Qais en Taim ar Rabab zich in de wijk Morad, de stammen Rabi'a en Tamim zich in de wijk der ḥašašin vereenigden, ontbood Moḫtar den stam Hamdan en de Perzen (waarvan er volgens Din. 296, 15 in Kufa 20.000 waren) en bracht 40.000 man bijeen. Op het gerucht van den opstand keerden ook Šamir ibn Ḏi'l Gaušan, 'Omar ibn Sa'd, Moḥammed ibno'l Aš'aṯ en zijn broeder Qais ibno'l Aš'aṯ, die als hoofden der moordenaars van Ḥosain voor Moḫtar gevlucht waren, terug en stelden zich aan het hoofd der stammen, die zich allen in de wijk der ḥašašin verzamelden. Moḫtar trok tegen hen op en een hevige strijd volgde, waarin de stam Rabi'a zich onzijdig hield, omdat Moḫtar hem toeriep, dat hij hem gehuldigd had en dus geen recht had om hem te bestrijden. Wel hielden de overigen stand, maar ten laatste dolven zij het onderspit en vluchtten met achterlating van 500 gesneuvelden en 200 gevangenen.

De vele onjuistheden van dit bericht vallen door de vergelijking met Ṭab. te zeer in het oog, dan dat zij een uitvoerige wederlegging zouden vereischen. Slechts moet aangaande de hoofdrol, welke Din. 'Omar ibn Sa'd en Moḥammed ibno'l Aš'aṯ in den opstand laat vervullen, een enkele opmerking gemaakt worden. Het blijkt namelijk uit Ṭab., dat zij zich beiden van den strijd tegen Moḫtar onthouden hebben, want volgens Ṭab. 671—673 nam 'Omar ibn Sa'd geen deel aan den opstand, en volgens Ṭab. 718, 13 was Moḥammed ibno'l Aš'aṯ, al had hij ook tot de bewerkers van den opstand behoord (Ṭab. 650, 15), bij den strijd niet tegenwoordig, maar vertoefde in zijn kasteel bij Qadesia. Wel nam zijn zoon Isḥaq ibn Moḥammed ibno'l Aš'aṯ een werkzaam deel aan het verzet der Arabische stammen Ṭab. 651, 19.

Hiermede was de opstand geëindigd en Moḫtar weder

heer en meester van Kufa. Hij liet de gevangenen 1) voor zich voeren en alle deelnemers aan den moord van Ḥosain op aanwijzing der cliënten ter dood brengen. 2)

De cliënten lieten echter een zoo schoone gelegenheid om zich op hunne vroegere verdrukkers te wreken niet voorbijgaan zonder er ten volle gebruik van te maken, want zij doodden in Moḫtars afwezigheid al degenen, over wie zij zich in eenig opzicht te beklagen hadden. Zoodra Moḫtar hiervan onderricht werd stelde hij de overigen in vrijheid, mits zij zich onder eede verbonden nooit weder de wapens tegen hem op te vatten. Tevens liet hij een algemeene amnestie afkondigen, die slechts de deelnemers aan den moord van Ḥosain buitensloot.

Maar de aanzienlijke Kufensers stelden in de amnestie geen vertrouwen en begaven zich naar Baṣra, waar Moṣ'ab ibn Zobair in naam van zijn broeder het bewind voerde. Onder degenen, die aan den opstand deelgenomen hadden en gevangen genomen waren, behoorde ook de dichter Soraqa ibn Mirdas al Bariqi. Terwijl Moḫtar van de wijk Sabi' naar het kasteel terugkeerde wendde Soraqa zich tot hem met de woorden:

Schenk toch genad' aan mij, gij beste van Maäd,
Gij beste der bewoners van Šihr of Ganad,
De beste, die voor Allah's dienst gereed steeds staat.

Moḫtar gaf echter aan zijne bede geen gehoor, en liet hem in den kerker werpen. Den volgenden dag, toen Moḫtar hem tot zich ontboden had, sprak Soraqa:

— „Bericht toch aan abu Isḥaq dat wij hebben aangevallen
met een aanval, die ons nadeelig was;

---

1) Tab. II 660, 3 I. A. IV 99, 14 I. Ch. III 25, 11 — 500 in getal.
2) Tab. II 660, 10 I. A. IV 99, 16 I. Ch. III 25 al Makin 58 — de helft der gevangenen.

— Wij trokken uit en telden de zwakken niet (Din. 309, 13 en beschouwden den veelgodendienst niet als godsdienst) en onze uittocht was overmoed en dood.
— Wij achtten hen in hunne rijen gering in aantal, maar zij waren als de sprinkhanen, toen wij op elkander stootten;
— Wij trokken tegen hen, zoodra wij hen zagen, en toen wij de mannen tegen ons zagen oprukken,
— Trof ons van hen hevige slag en treffende stoot, totdat wij weken.
— Gij wordt tegen uwen vijand elken dag bijgestaan door scharen, die allen Ḥosain's dood beweenen,
— Gelijk Moḥammed bijgestaan werd op den dag van Badr en op dien van den pas, toen hij op Ḥonain aanrukte.
— Vergeef, nu gij de macht in handen hebt, als wij haar bezaten zouden wij onrechtvaardig in het gericht zijn en de billijkheid niet betrachten.
— Neem mijn berouw aan, want ik zal u danken wanneer gij het bare geld tot schuld rekent."
(d. i. wanneer gij de straf, die mij wacht, opschort.)

In de tegenwoordigheid van Moḫtar zwoer hij dat hij engelen op wit met zwart gevlekte paarden tusschen hemel en aarde had zien strijden. Moḫtar, die terstond begreep welk voordeel hij uit deze verklaring trekken kon, beloofde hem de vrijheid mits hij van den kansel dit gezicht aan de geloovigen mededeelde. Soraqa aarzelde niet aan dezen eisch te voldoen, en daarop stelde Moḫtar hem in vrijheid, maar vermaande hem niets te doen of te spreken, waardoor hij de goedgeloovigheid zijner aanhangers aan het wankelen brengen kon. Soraqa stoorde zich evenwel aan deze vermaning niet, maar sprak Kufa verlatende:

— „Bericht toch aan abu Isḥaq dat ik de gevlekte zwart, eenkleurig zag.

— Ik loochen uwe openbaring en ik heb mij de gelofte opgelegd u te bestrijden (Abu'lmaḥasin I 199 te hekelen) tot aan den dood. (Din. 309 Ik loochen uw godsdienst en zeg mij los van u en uwe verslagenen tot aan den dood).

— Ik heb mijne oogen doen zien, wat zij niet aanschouwd hebben, beiden hebben wij verstand van leugens te verzinnen.

— Wanneer zij iets beweren zal ik tot hen zeggen „gij liegt" en wanneer zij in moeilijkheid zitten gord ik tegen hen mijne wapenen aan."

Hij begaf zich naar Baṣra en verklaarde nooit erger gelogen te hebben dan in zijn eed omtrent den bijstand der engelen.

Aldus verhalen Ṭab. II 664—665 I.A. IV 100 Din. 309, maar I. Badr. 192—193 deelt mede, dat Soraqa drie malen in handen van Moḫtar viel, vooreerst in den opstand der Arabische partij en vervolgens twee malen tijdens zijne aansluiting aan de zijde van ibno'l Aš'aṯ. Den eersten keer redde hij zich door zijne bede om genade aan Moḫtar, den tweeden keer door een voorspelling van zijn vader aan te halen, dat Moḫtar Syrië veroveren en Damascus verwoesten zoude zonder een steen op den ander te laten in zijne (Soraqa's) tegenwoordigheid. De derde maal door zijne verklaring omtrent den bijstand der engelen. Het is duidelijk, dat dit in drieën gerekte verhaal de vergelijking met dat van Ṭab. niet kan doorstaan; bovendien lag het niet in het karakter van Moḫtar aan een vijand, die drie malen met de wapenen in de hand gevangen genomen werd, telkens om zulke nietige redenen genade te schenken.

Din. 305 verhaalt een dergelijke voorspelling van 'Abdorraḥman al Ḫoza'i, een der moordenaars van Ḥosain.

Deze zeide namelijk, toen Moḫtar hem wilde laten dooden: „gij zult hiertoe niet in staat zijn, zoolang gij niet de Omaijaden overwonnen, Syrië geheel onderworpen en Damascus verwoest hebt zonder een steen op den ander te laten, dan zult gij mij vatten en kruisigen aan een boom op den oever van een rivier en het is alsof ik dit nu reeds zie.” Na deze woorden keerde Moḫtar zich tot zijne metgezellen en zeide: „Zie de man kent de toekomst.” Hij schortte het vonnis op en beval hem in den kerker te werpen, waaruit hij hem des nachts ontkomen liet.

Moḫtar was door dezen opstand tot de overtuiging gekomen, dat hij van de zijde der Arabieren, met uitzondering van de uiterste Schi’iten, op geen bijstand of medewerking te hopen had. Daarom wendde hij zich steeds meer tot de Perzische cliënten, en trachtte hen door allerlei gunstbewijzen nauw aan zich te verbinden. Maar boven alles won hij hun hart, doordien hij hun vergunning gaf om op de moordenaars van Ḥosain jacht te maken en hen te vuur en te zwaard te verdelgen. Hij spoorde hen in de volgende bewoordingen hiertoe aan: „het behoort niet tot onzen godsdienst de moordenaars van Ḥosain veilig in de wereld te laten verkeeren; welk een slechte helper van het huis van Moḥammed zoude ik dan zijn, dan zoude ik de leugenaar zijn, dien zij mij noemen. Zie ik smeek God om hulp tegen hen, lof zij God, die mij gesteld heeft tot een zwaard, waarmede hij hen treft en een speer, waarmede hij hen stoot, tot den vergelder van hunne (het huis des profeten) veete en den handhaver van hun recht. Zie het is een verplichting, die op mij tegenover God rust, dat hij gedood worde, die hen doodde, en vernederd worde, die hun recht niet erkent. Noemt mij hunne namen, vervolgt ze totdat zij ze vernietigd hebt. Zoekt mij de moordenaars van

Ḥosain, want geen spijs of drank zal mij goed bekomen, voordat ik de aarde van hen gezuiverd en de stad van hen gereinigd heb." 1)

Met geestdrift volbrachten de Perzische cliënten wat zoowel uit een godsdienstig als uit een staatkundig oogpunt zoo volkomen met hunne wenschen strookte. In korten tijd waren de meeste moordenaars van Ḥosain aan hun haat ten offer gevallen ; slechts aan weinigen gelukte het te ontkomen. 2) Tot de eersten behoorden Šamir ibn Ḏi'l Gaušan en 'Omar ibn Sa'd ibn abi Waqqaṣ, de aanvoerders van 'Obaidollah's troepen in het gevecht bij Kerbela.

Šamir was een der hoofden van de Arabische beweging geweest, en had met eenige anderen de wijk naar de zijde van Baṣra genomen. Op zijne vlucht werd hij door Zirbi, een slaaf van Moḫtar, vervolgd en achterhaald, maar het gelukte hem dezen van zijne metgezellen te scheiden en te dooden, en zelf aan zijne vervolgers ontkomen een schuilplaats te vinden. Aldaar dwong hij een Pers door slagen zich met de bezorging van een brief aan Moṣ'ab ibn Zobair te belasten. De Pers ontmoette onderweg een zijner volksgenooten en beklaagde zich over de mishandeling, welke hem door zijn lastgever aangedaan was. Terwijl hij hem den brief liet zien, kwam een der soldaten van abu 'Amra, het hoofd der lijfwacht, wien Moḫtar de bewaking der grens aan de zijde van Baṣra toevertrouwd had, voorbij. Toen deze het opschrift van den brief zag, nam hij den Pers in verhoor met het gevolg, dat abu 'Amra terstond een ruiterbende naar de schuilplaats van Šamir zond. Het gelukte den

1) Tab. II 667,.9 I.A. IV 100.

2) De lijst der moordenaars: Tab. II 668, 2—680. I.A. IV 101—102. I. Ch. III 25—26. Din. 307—310.

ruiters Šamir te overvallen en na een heftige tegenweer te dooden, terwijl zijne metgezellen ontkwamen.

Aldus verhalen Ṭab. II 661—663 I.A. IV 99, 23—100 I. Ch. III 25, 14. Ook Din. 308, 8 deelt de ontmoeting van Šamir met Zirbi mede, en vervolgt 311, 13—312, 1 zijn bericht over de lotgevallen van Šamir op de volgende wijze:

Aḥmar ibn Saliṭ (lees met Ṭab., I. A., I. Ch. Aḥmar ibn Šomaiṭ) kwam op zijn tocht tegen Moṣ'ab ibn Zobair te Maḏar en vernam aldaar, dat Šamir zich in de nabijheid versterkt had, daar hij uit vrees voor het leedvermaak der bewoners Baṣra niet als vluchteling wilde binnentreden.

Aḥmar maakte van de gelegenheid gebruik en zond een ruiterbende op hem af, die hem in een donkeren nacht trachtte te overvallen. Hoewel Šamir hunne komst bemerkte en met zijne metgezellen op de vlucht ging, slaagde hij er toch niet in den vijanden te ontkomen, want weldra werden zij ingehaald en gedood. Aḥmar zond hunne hoofden naar Moḫtar en deze ze aan Moḥammed naar Medina.

Zooals steeds bevat ook nu weder het bericht van Din. wel in hoofdzaak dezelfde feiten als Ṭab., maar tevens allerlei onnauwkeurigheden.

1. Vooreerst maakt Din. Zirbi tot een cliënt van Bagila, terwijl Ṭab. hem een slaaf van Moḫtar noemt Ṭab. II 661, 9. 662, 1 en vooral Ṭab. II 599, 17 waar Moḫtar hem met een brief naar zijn zwager 'Abdollah ibn 'Omar zendt.

2. Voorts zendt niet Aḥmar ibn Šomaiṭ op zijn tocht tegen de Baṣrensers in het jaar 67, maar abu 'Amra in het jaar 66 een ruiterbende tegen Šamir om hem te overvallen.

3. In Din. vertoeft Šamir te Maḏar, terwijl hij in Ṭab. een schuilplaats vindt in het vlek al Kaltania.

4. In Din. gaat Šamir met zijne metgezellen op de vlucht,

terwijl in Ṭab. zijne metgezellen vluchten en hijzelf achterblijft.

5. Vervolgens worden in Din. de hoofden aan Moḥammed naar Medina gezonden en zooals gemeld is vertoefde deze te Mekka.

Ook de andere aanvoerder der moordenaars van Ḥosain ontkwam niet aan den dood. 'Omar ibn Sa'd ibn abi Waqqaṣ was na de overwinning van Moḫtar op ibn Moṭi' te Kufa gebleven, want hij had van Moḫtar een vrijbrief ontvangen, waarin deze hem levensbehoud voor hemzelf en zijne familieleden toekende, op voorwaarde dat hij gehoorzaamde en zijne woning niet verliet. Dit stuk was onderteekend door as Saïb ibn Malik, Aḥmar ibn Šomaiṭ, 'Abdollah ibn Šaddad en 'Abdollah ibn Kamil als getuigen, terwijl Moḫtar zich nog onder eede verbonden had zijn woord aan 'Omar ibn Sa'd gestand te doen, mits deze zich rustig hield.

In vertrouwen op deze belofte bleef 'Omar zelfs na den opstand, waaraan hij trouwens geen deel genomen had, te Kufa, ofschoon vele aanzienlijke Arabieren de wijk naar Baṣra namen. Toch zou zijne veiligheid niet van langen duur zijn, want er dreigde hem, zonder dat hij zulks vermoedde, een groot gevaar. Jazid ibn Šaraḥil, (zie bl. 80) bracht namelijk te Mekka aan Moḥammed een bezoek, en leidde het gesprek op Moḫtar, zijn opstand en zijne leuze „wraak voor Ḥosain." Moḥammed gaf hem ten antwoord dat de vervulling veel te wenschen overliet, daar de moordenaars van Ḥosain Moḫtar's naaste omgeving vormden. Deze woorden prentte Jazid in zijn geheugen, en zoodra hij te Kufa teruggekeerd was bracht hij ze aan Moḫtar over. Ten gevolge van deze mededeeling richtte Moḫtar eens tot zijne omgeving de volgende woorden: „voorwaar ik zal morgen dooden een man met groote voeten, diepliggende oogen, vooruitstekende oogleden, wiens dood

de geloovigen en de aartsengelen verblijden zal." Een van 'Omar's vrienden begreep dat het op dezen gemunt was, en liet hem waarschuwen. Deze bedreiging maakte 'Omar zoo bevreesd, dat hij des nachts zijne woning verliet, maar spoedig het dwaze van zijn daad inziende keerde hij op raad van een zijner cliënten naar huis terug. Toch was zijn gang aan Moḫtar niet verborgen gebleven. Deze liet hem den volgenden morgen door abu 'Amra tot zich ontbieden, en toen 'Omar opstaande om aan het bevel te gehoorzamen over zijn kleed struikelde, doodde abu 'Amra hem en bracht zijn hoofd aan Moḫtar. Deze liet Ḥafṣ, den zoon van 'Omar, het hoofd zijns vaders zien en vroeg hem of hij het herkende. Ḥafṣ antwoordde dat na zijns vaders dood het leven voor hem geen waarde meer had. Toen liet Moḫtar ook hem dooden en zeide de beide hoofden beschouwende: „dit voor Ḥosain en dat voor 'Ali, den zoon van Ḥosain, maar niet gelijk, bij God wanneer ik drie vierde der Qoraišiten doodde, dan zouden zij nog niet tegen één zijner vingers opwegen."

Aldus verhalen Ṭab. II 671, 13 — 674, I. A. IV 101, I.Ch. III 25; maar Din. 307, 14 deelt mede dat Moḫtar vernemende dat Šabaṯ ibn Rib'i, Moḥammed ibno'l Aš'aṯ, 'Omar ibn Sa'd met eenige andere aanzienlijke Kufensers op hunne vlucht den weg naar Baṣra hadden ingeslagen, hen door een ruiterbende liet vervolgen, die hen te Maḏar achterhaalde en na een korten strijd versloeg. Terwijl de overigen ontkwamen viel 'Omar in de handen zijner vijanden, die hem naar Moḫtar voerden. Deze zeide: „lof zij God, die u in mijne macht gegeven heeft, bij God ik zal de harten van het huis van Moḥammed bevredigen door uw bloed te vergieten"; hij beval abu 'Amra Kaisan hem te onthoofden en zond zijn hoofd naar Medina aan Moḥammed.

Het vereischt na het bovenvermelde geen betoog dat het bericht van Din. geheel met de waarheid in strijd is.

Meer in overeenstemming met Ṭab., I.A. en I.Ch. is de mededeeling van 'Iqd. II 319 en I. Badr. 188, dat Moḫtar een bode naar Mekka zond en Moḥammed liet berichten, dat hij hem en de leden van zijn huis liefhad. Maar Moḥammed noemde hem een leugenaar, daar hij 'Omar ibn Sa'd, den moordenaar van Ḥosain, onder zijne hovelingen telde. Toen de bode met dit antwoord tot Moḫtar teruggekeerd was liet deze ('Iqd. II 319) door abu 'Amr (lees abu 'Amra) klaagvrouwen huren om bij de deur van 'Amr ibn Sa'id (lees 'Omar ibn Sa'd) Ḥosain te beweenen. 'Omar zond zijn zoon Ḥafṣ naar Moḫtar om de reden van deze vertooning te vernemen. Ofschoon Moḫtar hem antwoordde dat Ḥosain waardig was beweend te worden, gaf hij toch aan zijn verzoek om ze te verwijderen gehoor. Daarop gaf hij aan abu 'Amra bevel 'Omar ibn Sa'd te dooden en hem zijn hoofd te brengen, en toen deze last ten uitvoer gelegd was toonde hij het hoofd aan ibn Margana d. i. Ḥafṣ (hier waarschijnlijk naar zijne moeder ibn Margana genoemd, tenzij dat het een lapsus calami is. Denzelfden naam droeg de moeder van 'Obaidollah ibn Zijad), en vroeg hem of hij het herkende. Maar deze antwoordde dat na zijns vaders dood het leven voor hem geen waarde meer had, en daarop liet Moḫtar ook hem dooden.

Moḫtar zond hunne hoofden aan Moḥammed met den volgenden brief: „Zie God heeft mij gezonden als wraak op uwe vijanden, die nu deels gedood of gevangen, verdreven of voortvluchtig zijn. Lof zij God, die uwe moordenaars doodde en uwe helpers bijstond, ik zend u de hoofden van 'Omar ibn Sa'd en zijn zoon. Wij hebben gedood de deelnemers aan den moord van Ḥosain en zijn huis, ieder dien wij

machtig konden worden, en hij, die overgebleven is, zal God niet ontkomen en ik laat niet van hen af, voordat mij ter oore gekomen is dat op de oppervlakte der aarde geen spoor meer van hen is. Schrijf mij o mahdi uw gevoelen, opdat ik het volge en ten uitvoer legge. Gods vrede op u, o mahdi, en zijne genade en zegeningen." 1)

De weinige moordenaars van Ḥosain, die aan de verdelgingswoede der cliënten ontkomen waren, vluchtten naar Baṣra, waar het aantal uitgeweken Kufensers steeds toenam. De cliënten koelden, wanneer zij hunne vijanden zelven niet konden bereiken, hun haat aan hunne bezittingen en vernielden ze.

Din. 300, 9, die steeds een voorliefde voor groote getallen heeft, deelt mede dat Moḫtar aan Kaisan abu 'Amra, het hoofd der politie (lees lijfwacht, want 'Abdollah ibn Kamil was het hoofd der politie), beval 1000 werklieden met houweelen te verzamelen om de huizen van de moordenaars van Ḥosain te vernielen. Met grooten ijver ging abu 'Amra te werk; hij trok de stad door, vernielde hunne huizen in een oogwenk en doodde de bewoners, wier bezittingen hij onder zijne Perzische werklieden uitdeelde.

---

1) Tab. II 675, 3.

VIII.

Twee dagen na het dempen van den opstand zond Moḫtar Ibrahim op nieuw tegen de Syriërs ten strijde (Ḏu'l Ḥigga 66). Moḫtar deed hem te voet uitgeleide en weigerde aan zijn verzoek om te paard te stijgen gehoor te geven met de woorden: „Het is mij lief dat mijne voeten bestoven worden in den bijstand aan het huis van Moḥammed verleend." 1)

Toen zij het klooster van 'Abdorraḥman ibn omm Ḥakam bereikt hadden, zagen zij een processie met den heiligen stoel van 'Ali op een grauwen muilezel in haar midden hun te gemoet komen. Deze hield op de brug halt, waar de priester Ḥaušab de volgende bede uitsprak: „o heer, behoud ons in uwe gehoorzaamheid, help ons tegen de vijanden, gedenk onzer en vergeet ons niet, en bescherm ons", welke zijne metgezellen beantwoordden met „amen! amen!"

Ook hoorde ibn Nauf (zie blz. 86 en 93) Moḫtar zeggen: „bij

---

1) Kamil 598, 16.

den heer der engelen, die in onafgebroken rij gezonden zijn, voorwaar gij zult dooden de eene rij na de andere, en duizend onrechtplegers en duizend andere." Hier nam Moḫtar afscheid van het leger en keerde naar Kufa terug. Bij het scheiden gaf hij aan Ibrahim nog den volgenden raad: „Neem van mij drie dingen aan, vrees God in het verborgen en in het openbaar; trek snel voort en val, zoodra gij uw vijand ontmoet, op hem aan; wanneer gij des nachts op hem stoot, wacht dan niet, als gij althans daartoe in staat zijt, voor den strijd den morgen af, en zoo gij hem des daags aantreft, verbeidt dan niet den nacht om hem voor den rechterstoel van Allah te dagen." 1)

Na het vertrek van Moḫtar stelde Ibrahim zich in beweging en de processie voorbij komende, die met ten hemel geheven handen den stoet omgaf en God om bijstand smeekte, zeide hij, „o God straf ons niet voor hetgeen de dwazen doen op de wijze van de kinderen Israëls, toen zij hun kalf vereerden." Daarop trok hij met het leger over de brug, maar de processie keerde naar Kufa terug.

Ibrahim trok in snelle marschen tegen de vijanden op om hun het binnendringen in 'Iraq te beletten. Hij bereikte zijn doel en drong in het land van Mauṣil voort, totdat hij bij den Ḫazir, een zijtak van den Zab, in de nabijheid van het vlek Barbiṯa, op vijf mijlen afstand van Mauṣil, op de Syriërs stootte.

'Obaidollah stelde Ḥoṣain ibn Nomair over zijn rechter-, Omair ibno'l Ḥobab over zijn linkervleugel, Šoraḥbil ibn Ḏi'l Kala' over de ruiterij en nam zelf het bevel over het voetvolk op zich. Des nachts kwam 'Omair, de aanvoerder van den uit Qaisiten bestaanden linkervleugel, in de leger-

1) Tab. 702, 2.

plaats van Ibrahim en beloofde hem met zijne stamgenooten in den slag op de vlucht te gaan, om zich over hunne nederlaag bij Marg Rahiṭ op de Kalbiten te wreken. Ibrahim nam natuurlijk dezen voorslag aan, maar daar hij van de vertrouwbaarheid van zijn nieuwen bondgenoot niet geheel zeker was, stelde hij hem op de proef door de vraag, of het raadzaam was terstond den vijand aan te vallen of zich te verschansen en een paar dagen te wachten. Maar zijn twijfel aan de oprechtheid van 'Omair's bedoeling was niet van langen duur, want deze raadde zonder een oogenblik te aarzelen hem het laatste zeer af, omdat de Syriërs veel sterker in aantal waren dan de Kufensers en een zwakker leger op den duur tegen een sterker het onderspit moest delven. Nu verklaarde Ibrahim van zijn trouw overtuigd te zijn, daar ook zijn lastgever hem den oogenblikkelijken aanval voorgeschreven had, en dit bewoog 'Omair hem te vermanen Moḫtar's meening te volgen, een man, wien de oorlogen beproefd hadden, en die daarin ondervonden had, wat zij niet ondervonden hadden. Na deze woorden keerde 'Omair naar zijne legerplaats terug, terwijl Ibrahim onvermoeid den geheelen nacht de wacht hield.

Met het aanbreken van den morgen schaarde hij zijn leger in slagorde en vuurde het door de herdenking van Ḥosain's dood ten strijde aan. Hevig was de kamp, welke eindelijk door de dapperheid van Ibrahim en den afval van den linkervleugel der Syriërs ten gunste van de Schi'iten beslist werd. In de hitte van den strijd zwenkte namelijk 'Omair met zijne Qaisiten onder den kreet „wraak voor Ḥosain" ter zijde af, zoodat de Kalbiten, door zijn verraad in verwarring gebracht, den aandrang der Schi'iten niet konden weerstaan. Na een dappere tegenweer sloegen zij op de vlucht; velen hunner vielen door het zwaard hunner vervolgers,

maar de meesten vonden den dood in de wateren van den Ḩazir. 1)

Aldus verhalen Ţab. II 707—712, I. A. IV 110—112, I.Ch. III 28—29, Kamil 599—600, maar Din. 300 deelt mede, dat Moḩtar Ibrahim met 20,000 man (voor het meerendeel Perzen) naar Mesopotamië zond, waarbij zich onderweg nog de vluchtelingen van het leger van Jazid ibn Anas voegden, zoodat hij aan het hoofd van 30,000 stond.

Op het gerucht van de komst der Schi'iten zond 'Abdolmalik Ḩoşain ibn Nomair met 40,000 man, waaronder 'Obaidollah ibn Zijad, 'Omair ibno'l Ḩobab, Foraţ ibn Salim en Jazid ibn Ḩodair, allen moordenaars van Ḩosain, tegen hem ten strijde. Van dezen begaven 'Omair en Foraţ, die met 'Abdolmalik's vijandelijke gezindheid tegen hunne stamgenooten de Qaisiten bekend waren en vreesden dat hij, in het volle bezit zijner macht gekomen, zijn haat aan hen koelen zoude, zich des nachts naar Ibrahim om zich van zijn toestand op de hoogte te stellen. Toen zij in zijne legerplaats aangekomen waren, vonden zij hem zoozeer door de voorbereidende maatregelen voor den strijd in beslag genomen, dat hij zonder zich om te wenden aan 'Omair, die onverwachts achter hem stond en hem omvatte, (volgens Kamil 599, I. Badr. 186 waren zij vrienden geweest), verzocht te wachten, totdat hij met zijn werk gereed was (ook I. Badr. 186, Kamil 599). Dit dwong zelfs 'Omair, wiens dapperheid en heftigheid tot het gezegde „'Omair roept niet ter zijde van het leger of de een ziet den ander aan uit vrees voor hem" aanleiding hadden gegeven (I. Badr. 186;

---

1) Theophanes chronographia.

A. M. 6178 *τῷ δ' αὐτῷ ἔτει πέμπει 'Αβιμέλεχ Ζίαδον τὸν ἀδελφὸν Μαΐου εἰς Περσίδα κατὰ Μουχτὰρ τοῦ ψεύστου καὶ τυράννου καὶ ἀνῃρέθη Ζίαδος ὑπὸ Μουχτάρ.*

zie verder over zijne dapperheid Balaḏ. 184), tot de verklaring, dat hij nooit een stoutmoediger en meer onverschrokken man gezien had (ook Kamil 599). Ten laatste voegde Ibrahim zich bij hen en vroeg hen naar de reden van hunne komst, waarop 'Omair zeide, dat hij tot zijne groote bezorgdheid geen enkel woord Arabisch in de legerplaats had hooren spreken, en niet begreep hoe Ibrahim met de Perzen den strijd tegen 40,000 van de dapperste Syriërs wagen durfde. Doch Ibrahim antwoordde hem, dat hij geen betere strijders tegen de Syriërs kon wenschen dan deze Perzen, die de nakomelingen waren van ridders en marzabans, dat hij de Syriërs met gelijke wapenen zou bestrijden en dat de overwinning bij God berustte. Toen beloofde 'Omair hem in het gevecht met de Qaisiten op de vlucht te slaan, om de gelederen der Syriërs in wanorde te brengen, en gaf hem den raad zich niet om den linkervleugel te bekommeren.

Toen echter Ibrahim den volgenden morgen zijn leger in slagorde stelde en zijne dapperste soldaten tegen den linkervleugel zond, zeide 'Omair tot Foraṭ: dit is het ware beleid, want hij vertrouwt ons woord niet en vreest verraad. Daarop hief 'Omair den kreet „wraak voor Ḥosain" aan en sloeg met de zijnen op de vlucht, waardoor de strijd ten gunste der Schi'iten beslist werd.

Zooals steeds het geval is, bevat ook ook nu weder het bericht van Din. wel in hoofdzaak dezelfde feiten als Ṭab., maar is het tevens niet vrij van onjuistheden, o. a. het groot aantal van Ibrahim's manschappen, het zenden van Ḥoṣain ibn Nomair na den uittocht van Ibrahim, de vrees voor 'Abdolmalik's vergelding als oorzaak van 'Omair's verraad in plaats van de wraak voor Marg Rahiṭ.

Mobarrad verhaalt (Kamil 598), dat Moḫtar aan zijne meest vertrouwde aanhangers groote witte duiven medege-

geven had om ze, wanneer de overwinning zich naar de zijde der vijanden neigde, los te laten. In verband hiermede hield hij bij het scheiden tot het leger de volgende toespraak: „indien gij stand houdt, is het door Gods hulp, maar indien gij wijkt, weet dat ik in den Qoran gevonden heb, dat God u sterken zal door vertoornde engelen, die komen zullen in de gedaante van duiven even beneden de wolken." Zijn doel was dus door de belofte van Allah's onmiddellijken bijstand het fanatisme der Schi'iten te versterken en hen tot moedig volharden in den strijd aan te vuren.

Mobarrad deelt dan ook mede (Kamil 600), dat deze poging met een gunstigen uitslag bekroond werd, want toen de kansen voor de Schi'iten ongunstig stonden, lieten Moḫtar's getrouwen de duiven los, en de Schi'iten door den goddelijken bijstand van de overwinning verzekerd, hervatten onder den kreet „de engelen" den strijd.

Misschien is het verhaal van de comedie met de duiven gespeeld niets dan een verdichtsel. Het is namelijk niet waarschijnlijk dat zij met een dergelijk doel door Moḫtar medegegeven zouden zijn, want zij kwamen uit en niet naar het leger, hetgeen toch, indien zij den Schi'iten haar bijstand wilden verleenen, het geval moest zijn; voorts zou het oplaten der duiven in de voorhoede van het leger de Schi'iten van het bedrog van Moḫtar overtuigd hebben, terwijl de duiven als zij in de achterhoede losgelaten waren, door de meesten onopgemerkt gebleven zouden zijn, en dus weinig indruk gemaakt zouden hebben. Bovendien zegt Ṭab. niets van deze geschiedenis. Waarschijnlijk waren deze duiven postduiven, opgelaten om Moḫtar, die dagelijks bericht eischte (zie reeds zijne rede tot Jazid ibn Anas), verslag van hun tocht en hunne krijgsverrichtingen te geven. Des noods mag men aannemen dat enkelen in het leger ze als

engelen hebben begroet, hetzij zij door strijdwoede verblind waren, hetzij zij de geloovigen, die reeds verflauwden, door den bijstand der engelen tot een laatste krachtsinspanning wilden aanvuren.

Postduiven werden te Kufa veel gebruikt, zie de Goeje, Fragm. Hist. Arab. II bl. 17, voorts Kamil 599 en 'Iqd. II 319, waar medegedeeld wordt dat 'Obaidollah vernemende, dat ibno'l Aštar de aanvoerder der Schi'iten was, vroeg of deze niet de jongen was, die duiven te Kufa liet vliegen, en daarna zijne minachting over zulk een bevelhebber te kennen gaf. Deze wedstrijd met duiven was zeer in zwang, zoowel als middel van uitspanning, als ter africhting voor den postdienst.

In den strijd bij den Ḫazir (Moḥarram 67) vielen ook de aanvoerders van het Syrische leger 'Obaidollah ibn Zijad, Ḥoṣain ibn Nomair en Šoraḥbil ibn Ḏi'l Kala'.

Volgens Ṭab. II 713, I.A. IV 111, I.Ch. III 29, Din. 303, Kamil 600, I. Badr. 197, 'Iqd. II 319 werd 'Obaidollah door Ibrahim gedood, volgens Ṭab. II 714, I.A. IV 111, I.Ch. III 29 door Šarik ibn Gadir at Taghlibi, die ook Ḥoṣain ibn Nomair doodde.

Ibrahim zond hunne hoofden aan Moḫtar, die ze naar Mekka aan Moḥammed liet brengen. Over het zenden der hoofden aan Moḥammed bewaren Ṭab., I.A. en I.Ch. het stilzwijgen; daarentegen vermeldt Din. 303, dat zij naar Moḥammed, Abu'lmaḥ, I 198 naar Mekka, Maṣ. V 223, 'Iqd. II 319, 4 naar Mekka aan ibn Zobair, I.Badr. 187, Ja'qubi II 309, 'Iqd. II 319, 12 naar Medina aan 'Ali ibn Ḥosain gezonden werden.

Toen geruchten van een overwinning door Ibrahim op de Syriërs behaald Moḫtar ter oore kwamen, zeide hij tot

de zijnen: „het bericht van de overwinning zal één dezer dagen tot u komen, indien God het wil, van de zijde van Ibrahim ibno'l Aštar en zijne metgezellen, die reeds de troepen van 'Obaidollah ibn Margana op de vlucht gejaagd hebben." Hij trok uit Kufa, waar hij as Saïb ibn Malik al Aš'ari als zijn plaatsvervanger achterliet, naar Madaïn en zeide onderweg: „verblijdt u, want de godsmannen hebben hen met de zwaarden geteisterd, een dag lang tot aan den nacht, te Nisibin of in de nabijheid van Nisibin dicht bij hunne woningen, maar de meesten van hen zijn opgesloten te Nisibin." Te Madaïn trad hij de moskee binnen en vermaande de geloovigen op den ingeslagen weg van gehoorhoorzaamheid aan God en wraak voor het profetenhuis te blijven volharden. Hij had zijne rede nog niet geëindigd, toen achtereenvolgens boden tot hem kwamen met het bericht van den dood van 'Obaidollah, de vlucht van het vijandelijke leger, de bemachtiging der legerplaats en den dood van de hoofden der Syriërs. Daarop wendde Moḫtar zich tot zijne hoorders en zeide: „gij godsmannen heb ik u deze blijde tijding niet verkondigd, voordat het geschied was." Allen bevestigden zijne verklaring, slechts aš Ša'bi, die ook vroeger aan de echtheid van den brief van Moḥammed aan Ibrahim getwijfeld had, zweeg. Tot hem wendde zich zijn buurman, een Hamdanit, een vurig aanhanger van Moḫtar, met de woorden: „gelooft gij nu aš Ša'bi?" Doch hij antwoordde: „neen nooit zal ik gelooven dat Moḫtar de toekomst kent, want hij heeft ons een overwinning bij Nisibin in Mesopotamië voorspeld en zij is behaald bij den Ḫazir in het land van Mauṣil." Over zooveel ongeloof verontwaardigd zeide de Hamdanit „bij God, gij zult niet gelooven aš Ša'bi, totdat gij de smartelijke straf in de hel aanschouwd hebt."

Moḫtar zette zijn tocht niet voort, maar keerde van Madaïn naar Kufa terug, terwijl Ibrahim van den Ḫazir naar Mauṣil trok en zich meester maakte van Nisibin, Singar, Dara en het daaraan grenzende deel van Mesopotamië, en over deze gewesten zijne stadhouders aanstelde.

Met gerechten trots kon Moḫtar op deze overwinning terugzien, welke door den dood van ibn Zijad de vergelding voor Ḥosain — het eerste gedeelte van zijn programma — voltooid had, want met uitzondering van enkele weinigen waren de moordenaars van Ḥosain aan zijne vervolging ten offer gevallen. Nochtans bleef hem het tweede gedeelte — de heerschappij aan het huis des profeten — ter bereiking over, maar hiervoor zouden zijne krachten te kort schieten. Wel was hij door de overwinning op de Syriërs op het toppunt zijner macht gekomen en had hij van hunne zijde voorloopig niets te duchten, maar uit Baṣra dreigde hem een gevaar, waartegen hij blijken zou niet opgewassen te zijn.

De cliënten hadden na hunne overwinning op de Arabieren, die tegen Moḫtar in opstand gekomen waren, in Kufa meer en meer het hoofd opgestoken en zich tegen hunne meesters, de nog in de stad vertoevende Arabieren, verzet. Deze, vaak van have en goed beroofd en hun leven niet meer zeker, vloden uit de stad om zich aan de mishandelingen hunner cliënten en slaven te onttrekken, die door de vroegere verdrukkingen verbitterd, nu de kans schoon zagen zich voor al het geleden onrecht te wreken. De groote overwinning bij den Ḫazir, waarvan zij zich te recht voor een ruim deel de eer toeschreven, deed hun overmoed in hooge mate toenemen, zoodat het aantal vluchtelingen steeds aangroeide. Deze begaven zich naar Baṣra en drongen steeds krachtiger bij Moṣ'ab ibn Zobair op hulp tegen Moḫtar aan, terwijl zij hem de verzekering gaven

dat niet alleen zij zelven, maar ook de in de stad achtergebleven Arabieren hem met alle macht zouden steunen in een poging om de stad aan de heerschappij van Moḫtar te onttrekken.

Moṣ'ab gaf aan hunne beden gehoor en besloot den strijd tegen Moḫtar te wagen, waartoe hij zoowel door zijne eigen eerzucht als door den aandrang van zijn broeder 'Abdollah aangespoord werd, die wegens de bevrijding van Moḥammed met hevigen wrok tegen Moḫtar vervuld was. Hoezeer hij echter ook geneigd was aan de macht der Perzen een einde te maken, daar het niet langer te dulden was dat zij, onlangs nog deemoedige cliënten en slaven, hun meesters, den wereldveroveraars, den voet op den nek zetten, te meer omdat het voorbeeld te Kufa gegeven en met een zulk een goeden uitslag bekroond ook elders tot navolging zou kunnen opwekken, toch nam hij zich voor den strijd niet te beginnen, wanneer de kansen niet in zijn voordeel waren.

Hij stelde weinig vertrouwen in den krachtdadigen bijstand der Kufensers en besloot dus niet optetrekken, voordat hij het leger der Baṣrensers, dat onder bevel van Moḥallab ibn abi Ṣofra, zijn stadhouder over Perzië, tegen de Azraqiten streed, met zijne troepen vereenigd had. Dus zond hij Moḥammed ibno'l Aš'aṯ naar Moḥallab met het bevel den strijd tegen de Azraqiten te staken en zich bij hem te voegen.

Moḥammed ibno'l Aš'aṯ had tijdens het emiraat van ibn Moṭi' over Kufa den post van stadhouder over Mauṣil bekleed. Toen echter de opstand van Moḫtar aan de heerschappij der aanhangers van ibn Zobair over het geheele Kufensische gebied een einde gemaakt had, was ook Moḥammed door de aankomst van den nieuwbenoemden stadhouder 'Abdorraḥman ibn Sa'id ibn Qais gedwongen geworden zijn post te verlaten. Hij had zich eerst naar Takrit terug-

getrokken om den loop der gebeurtenissen af te wachten, maar zich daarna naar Kufa begeven en Moḫtar gehuldigd. Zooals reeds gemeld is had hij, ofschoon hij met eenige anderen de aanzienlijke Arabieren tot den opstand overgehaald had, aan den strijd geen deelgenomen, maar zich in zijn kasteel bij Qadesia opgehouden. Nochtans had Moḫtar een ruiterbende uitgezonden om hem te dooden. Hij was echter aan zijne vervolgers ontkomen en naar Baṣra gevlucht, waar hij Moṣ'ab tot den strijd aanspoorde, die hem wegens zijne edele afkomst (hij was een afstammeling van de vorsten van Kinda) in eere hield.

Deze man nu kwam met Moṣ'ab's opdracht bij Moḥallab aan, met wiens wenschen een tocht tegen Kufa in geenen deele strookte, zoodat hij tot nu toe zich onder allerlei voorwendsels daaraan had weten te onttrekken en zijn marsch naar Baṣra uit te stellen. Moḥallab verweet hem, dat hij, zulk een aanzienlijk persoon, zich niet ontzag aan Moṣ'ab koerierdiensten te bewijzen, maar hij antwoordde hem dat hij dit op zich genomen had om hem met des te meer nadruk tot de vervulling van zijn wensch — den strijd tegen Kufa — te bewegen, waar de toestand van dien aard was, dat hunne slaven en cliënten zich van al het hunne, ja zelfs van hunne vrouwen en kinderen meester gemaakt hadden. Nu aarzelde Moḥallab niet langer en trok met zijn leger naar Baṣra op, waar hij zich met de troepen van Moṣ'ab vereenigde.

Deze droeg aan 'Abdorraḥman ibn Miḫnaf, die eerst de Arabieren te Kufa van den opstand tegen Moḫtar had pogen terug te houden, en daarna door de keuze van Rifa'a ibn Šaddad tot aanvoerder de eendracht onder de Jemeniten bewaard had, op om naar Kufa te gaan en in het geheim de bewoners over te halen Moḫtar in den steek te laten, Moṣ'ab te huldigen, de stad te verlaten en zich bij het Baṣ-

rensische leger aan te sluiten. Wel wist 'Abdorraḥman de stad binnen te sluipen, maar hij durfde zich uit vrees voor Moḫtar niet in het openbaar vertoonen, en hield zich dus in zijn huis verborgen. Nadat Moṣ'ab alzoo van alle zijden zijne macht versterkt en zijne voorzorgen genomen had trok hij tegen Kufa op.

Op het gerucht van zijne komst hield Moḫtar tot zijne aanhangers de volgende toespraak: „inwoners van Kufa, gij mannen van den godsdienst, beschermers van het recht, helpers van den zwakke, schi'a van den gezant en het huis des gezanten, ziet de voor u gevluchten, die u trouweloos behandelden, zijn bij huns gelijken in goddeloosheid gekomen en hebben hen tegen u tot dwaling verleid, opdat de waarheid uitgewischt worde, de leugen zich weder verheffe en de aan God getrouwen verleid worden; bij God, indien gij omkomt wordt God niet meer gediend op de aarde dan met leugen tegen hem en vloek tegen het huis zijns profeten. Stelt u onder de bevelen van Aḥmar ibn Šomaiṭ, want als gij hen ontmoet zult gij hen, indien God het wil, dooden gelijk Ad en Iram gedood zijn." 1) Daarop zond hij Aḥmar ibn Šomaiṭ met een talrijk leger tegen de Baṣrensers ten strijde. De beide legers ontmoetten elkander te Maḏar en een hevige strijd volgde, waarin de Schi'iten verslagen werden en hunne aanvoerders Aḥmar ibn Šomaiṭ, 'Abdollah ibn Kamil, het hoofd der politie, en Kaisan abu 'Amra, het hoofd der lijfwacht, sneuvelden. Moṣ'ab liet de vluchtelingen door de Baṣrensische ruiters en de uitgeweken Kufensers onder Moḥammed ibno'l Aš'aṯ vervolgen en beval hun geen kwartier te verleenen. Met geestdrift legden de verbitterde Kufensers dit bevel ten uitvoer, want zij verklaarden met meer recht dit bloed te

1) Tab. II 720, 9.

mogen vergieten dan dat der ongeloovige Turken of Deilemiten, zoodat slechts weinige van de talrijke Kufensische troepen aan den algemeenen moord ontkwamen. Toen Moḫtar de nederlaag en vernietiging van zijn leger en den dood van zijne meest getrouwe aanhangers vernam zeide hij: „bij God, de slaven zijn gedood met een dooding, wier gelijke ik nimmer gehoord heb, ook ibn Šomaiṭ is gedood en ibn Kamil en die en die (en hij noemde de namen der Arabieren, die gesneuveld waren) van wie elk in den oorlog meer woog dan een schaar mannen." Daarop voegde hij er aan toe: „er is geen ontkomen aan den dood en geen dood is mij verkieslijker dan die van ibn Šomaiṭ, hoe schoon zijn de slachtvelden der edelen." Doch de cliënten zeiden: deze keer heeft hij gelogen. 1)

Ondertusschen trok Moṣ'ab van Maḏar naar het land Kaskar, waar hij zijne voetknechten, zieken en bagage scheep liet gaan om de rivier af te zakken. Op het gerucht van zijne nadering trok Moḫtar naar Sailaḥin, waar de kanalen van Ḥira, Sailaḥin, Qadesia en Jusof 2) samenkwamen. Op de plaats hunner samenvloeiing legde hij een dam, zoodat het water van den Euphraat in de kanalen stroomde en de schepen op het drooge bleven zitten. Dadelijk ontscheepte Moṣ'ab zijne troepen, terwijl hij door de ruiters den dam liet opruimen.

Nu stelde Moḫtar zich hem bij Ḥarura in den weg om Kufa te dekken, hetwelk hij aan de hoede van 'Abdollah ibn Šaddad toevertrouwd had. Ook had hij het kasteel en de moskee laten versterken en van voorraad voorzien om, indien de slag te zijnen nadeele beslist werd, een belege-

1) Tab. II 724, I.A. IV 113.
2) Zie de Goeje Z.D.M.G. 39 artikel Babylonië.

ring te kunnen doorstaan. De slag ving aan. In het begin stonden de kansen voor Moḫtar niet ongunstig, daar Moḥallab met den rechtervleugel der Baṣrensers werkeloos bleef en de cliënten met de grootste dapperheid streden. Zij begrepen dat het hier hun bestaan gold, dat zij namelijk in geval van een nederlaag de door zooveel strijd verworven heerschappij en al de voordeelen aan haar verbonden in rook zouden zien vervliegen en zij zelven in hun vroegeren toestand zouden terugvallen. De slachting onder de vluchtelingen van Maḏar had hun de overtuiging geschonken, dat de uitgeweken Kufensers, hunne meest verbitterde vijanden, niet zouden rusten voordat zij hun gloeienden haat aan hen gekoeld hadden. Zij konden zich een voorstelling maken van het lot dat deze, wanneer zij eens weder de macht in handen hadden, hun en den hunnen zouden bereiden. Ofschoon reeds de toestand, waarin zij voor hun opstand tegen de Arabieren verkeerd hadden, hun onverdragelijk toegeschenen was, zonder twijfel zou die benijdenswaardig genoemd kunnen worden in vergelijking van hetgeen hun in geval van een nederlaag te wachten stond. Geen wonder dan ook, dat zij met een vuur op hunne vijanden aanvielen, waartegen deze niet bestand waren. Bode op bode werd door Moṣ'ab naar Moḥallab gezonden om op hulp aan te dringen, maar deze weigerde den onder zijne bevelen staanden rechtervleugel bloot te stellen zonder van de overwinning verzekerd te zijn. Hij bleef een gunstige gelegenheid afwachten om door zijne tusschenkomst den slag te beslissen. Eindelijk zag hij zijne kans schoon en viel met zulk een kracht op de door den langen strijd reeds vermoeide troepen van Moḫtar aan, dat zij als kaf voor den wind weggevaagd werden. Nog hield Moḫtar met zijne meest getrouwe aanhangers stand en zette te voet den strijd voort, maar toen het

meerendeel van hen gevallen was, verstrooiden de overigen zich en zag ook hij zich gedwongen zich in de stad terug te trekken. In dezen strijd vielen aan de zijde der Baṣrensers Moḥammed ibno'l Aš'aṯ en 'Obaidollah ibn 'Ali ibn abi Ṭalib.

Ja'qubi II 314 deelt mede, dat Moṣ'ab, nadat 'Obaidollah ibn 'Ali zich bij hem had aangesloten, zeide: o menschen, Moḫtar is een leugenaar en misleidt u door zijne verklaring dat hij wraak neemt voor het van Moḥammed's huis vergoten bloed; deze, wien de wraak toekomt, zegt dat zijne woorden leugens zijn.

Daarentegen noemt Din. 312 in strijd met Ṭab. II 733, 3 I. A. IV 114, I. Ch. III 30 I.Qot. 205, Ja'q. II 314 hem 'Omar ibn 'Ali en bericht dat hij uit Ḥeggaz bij Moḫtar kwam zonder een brief van Moḥammed mede te brengen. Om deze reden gaf Moḫtar hem den raad terug te keeren, vanwaar hij gekomen was, daar hij van hem niets te hopen had; maar 'Omar volgde dezen raad niet op, want hij begaf zich naar Moṣ'ab, ontmoette hem onderweg en werd door hem met eer ontvangen.

Dit is weder een onwaarschijnlijk bericht, want vooreerst blijkt duidelijk uit het bovengenoemde getuigenis, dat hij 'Obaidollah ibn 'Ali heette, en voorts zou Moḫtar een zoon van 'Ali niet met minachting behandeld hebben, ook al bracht hij geen brief van Moḥammed mede.

Abu'lmaḥasin I 199 laat twee van 'Ali's zonen 'Omar en 'Obaidollah in dit gevecht sneuvelen, een oplossing, welke volgens het bovenvermelde met de waarheid in strijd is.

Den volgenden morgen rukte Moṣ'ab de stad binnen. Hij ontbood 'Abdorraḥman ibn Miḫnaf, dien hij naar Kufa gezonden had om de bevolking tot zijne zijde over te halen, tot zich en vroeg hem naar den uitslag van zijne pogingen.

Deze antwoordde hem, dat de bewoners in twee partijen verdeeld waren, waarvan de eene, die op de hand van Moş'ab was, de stad verlaten had om zich bij hem aan te sluiten, terwijl de andere, die Moḫtar aanhing, niet te bewegen was hem in den steek te laten en een ander boven hem te verkiezen, welke redenen hem bewogen hadden zijn huis niet te verlaten. Moş'ab keurde dit antwoord goed en droeg hem zelfs het bevel over een afdeeling van de troepen op, welke hij naar de verschillende wijken der stad gezonden had om Moḫtar, die zich in het kasteel verschanst had, geheel in te sluiten en hem den toevoer van levensmiddelen af te snijden.

Zij deden dit met zooveel nadruk, dat weldra de levensmiddelen in het kasteel begonnen te ontbreken en de belegerden gedwongen werden zich met het weinige tevreden te stellen, dat hunne vrouwen, onder voorwendsel van een bezoek aan de moskee of aan hunne verwanten te brengen, in het kasteel wisten binnen te smokkelen. Spoedig droogde ook deze bron op, want Moş'ab kreeg er de lucht van en deed zijne troepen dichter bij het kasteel stelling nemen, waardoor de vrouwen gedwongen werden hare voorgewende bezoeken te staken. Wel trachtte Moḫtar door herhaalde uitvallen de vijanden terug te drijven en zich van de inwoners levensmiddelen te verschaffen, maar steeds werd hij teruggeslagen. Krachtig werd Moş'ab in het afweren van de uitvallen der belegerden bijgestaan door de inwoners, die vroeger zich sidderend voor de tyrannie van Moḫtar en de Schi'iten gebogen hadden, maar nu diens macht ten einde liep, het hoofd verhieven en hun deel aan zijn val wilden bijbrengen. Meer en meer verdween het zelfvertrouwen der belegerden, want steeds klom de nood, en ook bleek de hoop op ontzet door Ibrahim ijdel te zijn.

Waarschijnlijk had deze het bedrog, dat Moḫtar met den valschen brief van Moḥammed aan hem gepleegd had, ontdekt en zich van Moḫtar's zijde losgemaakt. Althans Ṭab. II 720, 18 deelt mede, dat Aḥmar ibn Šomaiṯ op zijn tocht naar Maḏar bijgestaan werd door de hoofden der wijken, die onder aanvoering van Ibrahim deelgenomen hadden aan den slag bij den Ḫazir, maar zich van dezen afgescheiden hadden, omdat zij hem Moḫtar's zaak zagen verachten.

Nog eenmaal riep Moḫtar de belegerden tot een laatste krachtsinspanning op met de woorden: „wee u, ziet de belegering doet u slechts in zwakte toenemen, trekt met mij uit, opdat wij strijden, totdat wij vallen op het veld van eer als wij vallen; maar bij God, ik wanhoop niet, indien gij dapper strijdt, dat hij u helpen zal." 1) Maar zij deinsden voor dit uiterste, dat hun een zekeren dood beloofde, terug.

Daarop zeide Moḫtar: „wanneer ik tegen hen uittrek en gedood word, neemt gij slechts in zwakte en vernedering toe, en indien gij u op genade en ongenade overgeeft, bespringen u uwe vijanden, die gij vertoornd hebt, en ieder van hen zal zeggen: deze is het voorwerp mijner wraak, laat hij gedood worden, en gij zult elkanders slachting aanschouwen en zeggen: och of wij Moḫtar gehoorzaamd hadden en naar zijne meening geluisterd hadden. Maar wanneer gij met mij uittrekt, al behaalt gij ook de overwinning niet, sterft gij op het veld van eer, en mocht een uwer weten te ontvluchten en zijn stam bereiken, dan omgeeft deze hem. Maar zóó zult gij morgen op dezen stond de allergeringsten zijn, die er op de oppervlakte der aarde gevonden worden"; en het geschiedde zooals hij zeide. 2)

1) Tab. II 736, 10, I. A. IV, 114.
2) Tab II 738, 4.

Maar hij, die wist wat hem van de zijde der Arabieren te wachten stond en nooit den dood gevreesd had, wilde op een roemrijke wijze zijn leven eindigen. Hij zalfde en parfumeerde zich en toog met 19 dapperen ten strijde, den dood te gemoet. Een van hen was as Saïb ibn Malik al Aš'ari, zijn plaatsvervanger over Kufa, toen hij op het gerucht van een overwinning op de Syriërs naar Madaïn trok. (zie bl. 124) Moḫtar vroeg hem naar zijne meening, maar as Saïb antwoordde dat het niet op zijn, maar op Moḫtar's weg lag zijn gevoelen uit te spreken. Toen Moḫtar daarop tot hem de vraag richtte, of hij zijne of Gods meening wenschte te hooren, en as Saïb de laatste verkoos, wendde Moḫtar zich tot hem met de woorden: „wee u gij dwaas, zie ik ben een Arabier als elk ander; ik zag ibn Zobair op Ḥeggaz losspringen, Nagda op Jamama en Marwan op Syrië, en ik achtte mij niet minder dan één hunner, zoo bemachtigde ik mij dan van deze streken en ik was als één van hen, behalve dat ik streefde naar de wraak voor het huis des profeten, daar de Arabieren aan haar niet meer dachten en doodde hen, die deelgenomen hadden aan het vergieten van hun bloed, en mij hiervoor inspande tot op dezen dag, maar gij strijdt voor uw eer, indien gij althans geen doel hebt." 1)

Na deze woorden stortte hij zich op de vijanden en viel in een heldhaftigen strijd (14 Ramaḍan 67) oud 67 jaren. Hij werd gedood door twee broeders van de banu Ḥanifa.

Volgens Ṭab. II 738, I. A. IV 115, I.Ch. III 30 door Ṭarafa en Ṭarraf, zonen van 'Abdollah ibn Dagaga; Abu'lmaḥ. I 199 door Ṭarif en Ṭarraf; I. Badr. 194 door Ḍirar ibn Jazid al Ḥanafi; I. Qot. 205 door Ṣarraf ibn Jazid al Ḥanafi; Maṣ. V 226 door 'Abdorraḥman ibn Asad al Ḥanafi.

---

1) Tab. II 737, 5, I. A. IV 115. I.Ch. III 30, ook Din. 313.

Moṣ'ab liet zijne hand afhouwen en aan de moskee vastnagelen, waar zij tot de komst van Ḥaggag ibn Jusof bleef.

Aldus Ṭab. II 741, 19, I. A. IV 115, I. Ch. III 30, ook Zamaḫšari, Faïk, M. S. Leid. I 595, waar een vers van den dichter al Aḫṭal op de kruisiging (صلب) van Moḫtar ibn abi 'Obaid vermeld wordt:

„Zij hechtten een kleine hand van den valschen profeet (aan het kruis) en zijn dood was voor hen geen groote zonde."

Opzettelijk wordt hier gemeld dat zijne hand klein was, omdat „klein van hand" van een gierig mensch gezegd wordt evenals „ruim of groot van hand" van een mild man.

Den volgenden dag trachtte Bogair ibn 'Abdollah al Mosli de belegerden nogmaals op te wekken hun leven zoo duur mogelijk te verkoopen, daar zij verzekerd konden zijn bij de overgave als schapen geslacht te worden. Doch weder weigerden zij deze laatste kans te wagen en gaven in de meening hun leven te redden zich op genade en ongenade aan de belegeraars over. In strijd hiermede meldt Ja'q. II 315, dat zij zich overgaven nadat Moṣ'ab met de duurste eeden en plechtigste beloften beloofd had hun leven te sparen, en dat deze in weerwil hiervan ze één voor één voor zich liet voeren en onthoofden. Uit het vervolg blijkt echter duidelijk dat zij zich op genade en ongenade overgaven.

Moṣ'ab liet hen geboeid voor zijn rechterstoel voeren, waar Bogair hem met de volgende woorden smeekte hun leven te sparen: „lof zij God, die ons beproeft door de gevangenschap en u door de vergiffenis aan ons; gij hebt te kiezen tusschen twee zaken, de eene het welgevallen Gods, de andere zijn toorn; hem die vergeeft schenkt ook God vergiffenis en vermeerdert zijn roem, maar wie straft is niet

veilig voor vergelding. O ibn Zobair, wij zijn de menschen van uwe qibla en uw godsdienst, maar geen Turken of Deilemiten, en indien wij ons verzet hebben tegen onze broeders van de bewoners onzer stad en het kan zijn dat wij recht hadden en zij faalden, of wij dwaalden en zij gelijk hadden, maar wij hebben gestreden zooals de Syriërs elkander bestreden hebben, die het oneens waren, streden en zich daarna vereenigden en zooals de Baṣrensers elkander bestreden, die oneensgezind waren, streden en zich daarna verzoenden en vereenigden, nu hebt gij de macht in handen en vergeef, nu zijt gij machtig en schenk vergiffenis." 1)

Door deze smeekbede werd Moṣ'ab geroerd en hij was geneigd den gevangenen genade te schenken, maar de uitgeweken Kufensers, die door den dood van een familielid of bloedverwant getroffen waren — vóór allen 'Abdorraḥman ibno'l Aš'at̠, die zijn bij Ḥarura gevallen vader wilde wreken — dorstten naar bloedige vergelding. Met alle macht verzetten zij zich tegen elke opwelling van medelijden bij de Baṣrensers en riepen Moṣ'ab toe tusschen hen en hunne vijanden te kiezen. Om hen, die na de nederlaag der Schi'iten weder de heerschende partij te Kufa waren, niet dadelijk tot zijne gezworen vijanden te maken, onderdrukte hij elk gevoel van menschelijkheid en gaf bevel alle gevangenen ter dood te brengen. 2) Nogmaals stelden zij een poging in het werk om hem te bewegen hun leven te sparen. Zij smeekten hem hen als de voorhoede van zijn leger terstond tegen de Syriërs te zenden, opdat zoowel hunne overwinning als hunne nederlaag en dood hem door de verzwakking

1) Tab. II 740, 4; I. A. IV 115.

2) Volgens Tab. 745, 3 I. A. IV 117, Mas. V 227. Ja'q. II 315, Abu'l-feda 412 was hun aantal 7000 man; Tab. II 750, 10, I. Ch. III 31, Din. 315, 6000 man en 'Iqd. II 320 slechts 3000 man.

zijner vijanden tot voordeel strekken zoude. Ook 'Obaidollah ibn al Ḥorr, die onder Moṣ'ab's vanen streed en een werkzaam aandeel aan de belegering van het kasteel genomen had, gaf aan Moṣ'ab ten opzichte der gevangenen een dergelijken raad: geef de Arabieren, die in uwe macht zijn, aan hunne stamgenooten over, want hebben zij van de onzen gedood, wij hebben ook van de hunnen gedood en wij kunnen ze gebruiken ter verdediging onzer grenzen; lever de slaven aan hunne eigenaars over, want zij behooren den weezen, weduwen en zwakken, opdat zij ze weder aan hun werk zetten; maar dood de cliënten, want hun ongeloof is openlijk, hun overmoed groot en hun dank gering.

Toch gaf Moṣ'ab aan hunne woorden geen gehoor, maar bleef tot groote voldoening der uitgeweken Kufensers bij zijn besluit, dat hem in het belang zijner heerschappij scheen te zijn. Ten slotte richtte Bogair tot hem het verzoek hem den smaad te besparen gezamenlijk met de overigen gedood te worden, wier lafhartigheid hen voor een laatsten wanhopigen strijd voor het leven had doen terugdeinzen en hen een schandelijke overgave boven een eervollen dood op het slagveld had doen verkiezen. Zelf een dapper man en deze deugd ook in anderen waardeerend willigde Moṣ'ab zijn verzoek in en liet hem vóór de anderen ter dood brengen.

Aldus verhalen Ṭab. II 733—742 I. A. IV 114—116 I. Ch. III 30, maar Din. 313—315 heeft het volgende bericht omtrent den dood van Moḫtar. Na een belegering van 40 dagen deed hij met zijne metgezellen een uitval, maar werd na een hevigen strijd teruggeslagen. Terwijl zijne soldaten (6000 man) zich in het kasteel wierpen werd hij, die hun aftocht dekte, met 300 man door de vijanden van de poort afgesneden. Hij vluchtte naar den muur, waar hij na dappere tegenweer door twee Ḥanifiten van Moḥallab's troepen gedood

werd. Deze sloegen hem het hoofd af en brachten het aan Moṣ'ab, die hen met 30,000 dirhem voor den dood van zijn tegenstander beloonde.

Daarop zond Moṣ'ab het hoofd van Moḫtar aan 'Abdollah ibn Zobair, die met zijne gewone vrijgevigheid den bode ondanks den langen duur van de reis en het gewicht van de tijding het hoofd als bodenloon liet behouden. Nog twee maanden zetten de 6000 man in het kasteel den strijd voort, maar toen de door Moḫtar bijeengebrachte voorraad verteerd was, gaven zij zich op genade en ongenade aan Moṣ'ab over, die hen allen (2000 Arabieren, 4000 Perzische cliënten) ter dood brengen liet. Ook op dit bericht van Din., is weder de gewone opmerking van toepassing, dat het in hoofdzaak dezelfde feiten als Ṭab. bevat, maar daarnevens eenige onnauwkeurigheden, zooals den dood van Moḫtar tijdens het dekken van den aftocht zijner soldaten, en het bericht dat deze na zijn dood nog 2 maanden den strijd voortzetten.

Daarentegen geven Ṭab. II 748, I. A. IV 116, I. Ch. III 31 op gezag van al Waqidi een ander bericht van den strijd van Moḫtar tegen Moṣ'ab. Hij deelt namelijk mede, dat bij de komst van Moṣ'ab te Baṣra Moḫtar openlijk met 'Abdollah ibn Zobair brak. Toen Moṣ'ab met de Baṣrensers tegen hem oprukte, zond hij Aḥmar ibn Šomaiṭ al Bagali hem tegemoet met het bevel te Madar slag te leveren en zeide: Zie de overwinning is te Madar. Hij zeide dit, omdat er een voorspelling in omloop was, dat één van de banu Ṯaqif een groote overwinning te Madar behalen zoude, welke naar hij meende op hem betrekking had; zij sloeg echter op Ḥaggag ibn Jusof in den strijd tegen 'Abdorraḥman ibno'l Aš'aṯ. [Een dergelijke voorspelling deelt 'Iqd. II 320 mede: Toen 'Abdollah ibn Zobair het hoofd van Moḫtar, dat hem door Moṣ'ab toegezonden was, voor zich

zag leggen zeide hij: nooit heeft Ka'b al Aḫbar mij een voorspelling gedaan of zij is uitgekomen behalve deze keer. Zie, hij heeft mij voorspeld dat een jong man uit Ṯaqif mij dooden zoude, maar ik heb hem gedood. Hij wist echter niet dat deze voorspelling op Ḥaggag ibn Jusof sloeg.]

Moṣ'ab zond 'Abbad met de voorhoede en met hem 'Obaidollah ibn 'Ali ibn abi Ṭalib tegen Moḫtar en sloeg zelf zijne legerplaats op aan den oever van den Euphraat, waar hij een kanaal groef, dat den naam van het kanaal der Baṣrensers kreeg. Nu rukte ook Moḫtar met 20.000 man uit totdat hij zijn leger tegenover den vijand halt liet houden. Deze wachtte echter zijn aanval niet af, maar brak uit zijne legerplaats op en trok in slagorde hem te gemoet. Met de opkomst van de maan gaf Moḫtar het teeken tot den strijd. Zijne troepen vielen op den vijand aan, joegen hem op de vlucht, dreven hem in de legerplaats terug en zetten den geheelen nacht den strijd voort, waarin vele vijanden, onder hen Moḥammed ibno'l Aš'aṯ vielen. Met het aanbreken van den morgen zag Moḫtar zich verlaten, want al zijne troepen waren in het vijandelijke legerkamp gedrongen. Hij vluchtte naar Kufa en wierp zich in het kasteel, terwijl zijne soldaten, hun aanvoerder missende, in de meening dat hij gesneuveld was, naar de stad vloden en zich in hunne huizen verborgen. Slechts 8000 trokken zonder een vijand op hun weg te ontmoeten naar het kasteel, waar zij Moḫtar aantroffen. Daarop trok Moṣ'ab tegen het kasteel en sloot het in, en ofschoon hij het vier maanden lang belegerde, was hij door de dagelijksche uitvallen van de bezetting niet in staat het in te nemen. Nadat echter Moḫtar gesneuveld was gaven zijne metgezellen zich op genade en ongenade aan Moṣ'ab over. Deze wilde de Perzische cliënten

dooden en de 700 Arabieren sparen, maar werd door zijne omgeving gedwongen hen allen ter dood te brengen.

Dit verhaal, hetwelk in hoofdzaak dezelfde feiten vermeldt als Ṯab., I. A., I. Ch., wijkt echter in de bijzonderheden van den strijd tusschen Moḫtar en Moṣ'ab af. Deze nachtelijke kamp is echter zoo onwaarschijnlijk, dat wederlegging niet noodig is.

Ook het bericht van Theophanes A. M. 6180: *τῷ δ' αὐτῷ ἔτει καὶ 'Αβδελᾶς ὁ Ζουβήρ Μούσαβον τὸν ἴδιον ἀδελ φὸν πέμπει κατὰ Μούκταρον καὶ συμβαλὼν μετ' αὐτοῦ τρέπεται ὁ Μούχταρος καὶ φεύγει ἐπὶ Συρίαν καὶ φθάσας αὐτὸν κτείνει αὐτόν.*

Ook tegen de vrouwen van Moḫtar trad Moṣ'ab met hardheid op, want zij zagen zich gedwongen hem te verloochenen, indien zij haar leven behouden wilden.

Omm Ṯabit bint Samora ibn Gondob stemde toe, doch 'Amra bint No'man ibn Bašir weigerde in weerwil van de bedreigingen van Moṣ'ab haren echtgenoot in het graf dezen smaad aan te doen. Daarop liet Moṣ'ab haar naar den kerker voeren en verzocht zijn broeder 'Abdollah over haar lot te beschikken. Deze gelastte hem haar ter dood te laten brengen, indien zij in hare verklaring dat Moḫtar een profeet was bleef volharden. Ondanks dit dreigende gevaar bleef zij standvastig, zoodat Moṣ'ab zich gedwongen zag het bevel ten uitvoer te leggen, wat den dichter 'Omar ibn abi Rabi'a aanleiding gaf te zeggen: 1)

— Zie tot de allerverwonderlijkste zaken (Mob. grootste vergrijpen, 'Iqd. rampen) volgens mij behoort het dooden van een blanke, edele, slanke,

— Die alzoo (Din. dwaselijk, Maṣ. onrechtvaardiglijk, Mob.,

1) Tab. II 744, I. A. IV 116, Din. 315, Mobarrad 583, Mas. V 229, 'Iqd. II, 320, Ja'q. II 315, Agh. VIII 138.

'Iqd. ijdellijk, Agh. edele) gedood werd zonder schuld, welk een voortreffelijke vrouw was de gedoode.

— Ons is opgelegd het dooden en strijden, maar der getrouwde vrouwen (Maṣ., 'Iqd., J'aq., Agh. meisjes) het sleepen der gewaden."

Met trots zagen de Baṣrensers op hunne overwinning op de Schi'iten terug, zelfs in die mate dat zij eens tot aš Ša'bi, toen deze te Baṣra zich in de moskee bij den kring der Tamimiten voegde, waaronder zich ook al Aḥnaf ibn Qais bevond, de opmerking maakten, dat de Kufensers eigenlijk hunne cliënten waren, daar zij hen van hunne eigen slaven verlost hadden. Maar aš Ša'bi antwoordde hen met de woorden van den dichter A'ša Hamdan:

— „Beroemt gij u als gij slaven gedood hebt en eens een volk zonder wapenen op de vlucht gedreven hebt,

— Maar wanneer gij u tegen ons beroemt, herinnert u dan wat wij u aangedaan hebben in den kameelslag.

— Gij hebt voor hen (die wij toen gedood hebben) slechts stokmannen gedood in ruil voor uw volk — maar een slechte ruil."

Deze woorden wekten al Aḥnaf's toorn op. Hij toonde hem een brief van den volgenden inhoud: „In den naam van den barmhartigen en goedertieren God van Moḫtar ibn abi 'Obaid aan al Aḥnaf ibn Qais. Wee de moeder van Rabi'a en Moḍar, zie al Aḥnaf voert zijn volk naar het hellevuur, vanwaar voor hen geen terugkeer is; mij is ter oore gekomen dat gij mij leugenaar noemt, en als ik leugenaar genoemd word, welnu ook de profeten vóór mij zijn van leugen beschuldigd en ik ben niet beter dan zij."

Daarop wendde al Aḥnaf zich tot aš Ša'bi met de woorden: „is deze van ons of van u?" 1).

Vat men al deze berichten over Moḫtar te zamen om zich een oordeel over zijn karakter te vormen, dan krijgt men den volgenden indruk.

Hij, de zoon van abu 'Obaid, den aanvoerder der Arabieren in den bruggenslag, had van zijn vader diens dapperheid geërfd, maar zonder diens onbesuisdheid. Hij zou niet blindelings in den door den Perzischen aanvoerder Baḫman gestelden val geloopen en met zijn leger aan zijne vermetelheid ten offer gevallen zijn. Nevens dapperheid, waarvan hij tijdens de belegering van Mekka en later van Kufa, in zoo hooge mate blijken gaf, trad bij hem menschenkennis en sluwheid op den voorgrond.

Van zijn sluwheid getuigt ook Barhebraeus 115:

ܡܟܪ̈ܝ ܡܘܟܬܐܪ ܓܒܪܐ ܢܟܝܠܐ ܘܡܕܝܪܢܐ ܘܢܩܫ ܦܐܩܐ ܡܠܟܐ ܕܦܘܫܗ

Deze eigenschappen waren ondergeschikt aan een hem geheel beheerschende zucht zich macht en aanzien te verwerven. Aan al zijne daden lag deze begeerte ten grondslag, al zijne pogingen waren op hare vervulling gericht. Het was hem volkomen onverschillig welk middel hij bezigde om zijn doel te bereiken, mits het hem slechts een zekere kans van welslagen bood. Wat anderen vereerden en liefhadden dat telde hij niet, waarvoor anderen met vreugde hun leven waagden en in den dood gingen, dat was hem onverschillig, hij kende slechts één doel, de bevrediging zijner heerschzucht, één leuze het doel heiligt de middelen. Wat golden hem partij-, volks- en godsdienstbelangen, voor

1) Tab. II 684, 685, Agh. IV 157, 158.

hem bestond slechts één belang, het eigenbelang, waarvoor alles op den achtergrond treden moest. Partij, volk, godsdienst waren voor hem slechts ijdele begrippen, die hem geheel koud lieten, middelen geschikt om de menschen er mede te misleiden, voor zich te winnen en te beheerschen.

Een man zoo gewetenloos in de keuze zijner middelen en met zoovele bruikbare eigenschappen toegerust kon het in dien veelbewogen tijd ver brengen. Maar dat hij in zulk een kort tijdsverloop zich tot oppermachtigen gebieder over een groote en rijke provincie omhoog gewerkt heeft en als heer en meester troonde, waar hij weinige jaren tevoren als gevangene in den kerker smachtte, dat wijst op een bekwaamheid, die waarlijk bewonderenswaardig is.

Zonder het minste bezwaar ging hij van de eene partij tot de andere over, mits zij hem slechts betere vooruitzichten ter volvoering zijner plannen bood.

Eerst gaf hij, Ṭab. II 2, aan zijn oom Sa'd ibn Mas'ud, den gouverneur van Madaïn, den raad zich van Ḥasan ibn 'Ali, die zich na het oproer in zijne legerplaats op het gerucht van den dood van zijn veldheer Qais ibn Sa'd naar het witte paleis van Madaïn teruggetrokken had, meester te maken en hem voor een groote som gelds aan Mo'awija over te leveren.

Het is moeilijk uit te maken of dit bericht waarheid of verdichting bevat, daar wegens het partijverwisselen van Moḫtar en het vele kwaadspreken over hem zoowel het een als het ander het geval kan zijn. Maar stellig onwaar is de mededeeling in Ṭab. II 746—748•vervat, dat Moḫtar te Kufa door de voorlezing van een brief van Moḥammed een poging aanwendde de Hamdaniten tot zijne zijde over te halen, maar deze zag mislukken door het getuigenis van 'Alqama ibn Marṯad, dat hij vroeger Moḫtar had hooren

verklaren, dat hij 'Ali met oor en oog, hart en tong haatte. Daarop wendden de Hamdaniten zich van hem af, en neigde hij zich tot de slaven en zocht hunne hulp. Dit bericht wordt weersproken door het feit, dat Moḫtar juist onder de Hamdaniten zijne vurigste aanhangers telde.

Daarna was Moḫtar te Kufa Schi'it en volijverig aanhanger van Moslim ibn 'Aqil den gevolmachtigde van Ḥosain, den broeder van Ḥasan.

Toen echter Moslim gedood en de Schi'iten tot machteloosheid gedoemd waren sloot hij zich te Mekka bij de oudgeloovigen — naar hun toenmalig hoofd Zobairiten genoemd — aan en was een ijverig voorvechter hunner zaak. Door ibn Zobair in zijne verwachtingen teleurgesteld keerde hij naar Kufa terug, voegde zich bij de ultra-Schi'iten en wist onder hen een aanhang te winnen door zich voor den gevolmachtigde van hun imam uit te geven.

Op den laatsten dag zijns levens met den dood voor oogen vertoonde hij zich in zijne ware gedaante en legde aan Saïb ibn Malik al Aš'ari de verklaring af, dat hij met zijn ijveren voor het huis des profeten slechts de bevrediging zijner heerschzucht beoogd had. In weerwil van dit openhartige getuigenis moet hij toch een zekere voorliefde voor de 'Aliden gekoesterd hebben, want hierdoor alleen kan zijne deelname aan den opstand van Moslim ibn 'Aqil verklaard worden. Immers, voor een jeugdigen en onaanzienlijken man, die bij omverwerping van het bestaande gezag slechts winnen kon, mocht het ijveren voor Moslim's zaak voordeel beloven, maar daarentegen was het in het belang van Moḫtar, een man van leeftijd, rijk en voornaam, juist dit gezag te steunen en zich hierdoor den dank der steeds vrijgevige Omaijaden te verwerven. Door hun machtigen steun moest hij, die zulke bekwaamheden bezat en over zoo vele mid-

delen beschikte, zich weldra tot de aanzienlijkste ambten weten te verheffen. Naast 'Obaidollah zou hij dan wel is waar steeds een ondergeschikte plaats bekleeden, maar dit zou evenzeer het geval wezen onder het bestuur van Moslim ibn 'Aqil.

Šahr. 109, Mob. 596 en naar hun getuigenis Weil, Gesch. der Chal. I 355 noot en Dozy, Hist. des Mus. I 158 maken Moḫtar eerst tot Ḫarigit, dan Zobairit, Schi'it en ultra-Schi'it (Šahr. Kaisanit, Mob. Rafiḍit). Naar deze volgorde moet hij vóór zijne komst te Mekka Ḫarigit (non conformiste) geweest zijn. Hun getuigenis is echter onjuist, want in dien tijd nam Moḫtar een werkzaam deel aan den opstand van Moslim ibn 'Aqil en behoorde hij tot de Schi'iten, die dezen als gevolmachtigde van Ḥosain gehuldigd hadden.

Ook in andere opzichten toonde Moḫtar hoe weinig zijne handelingen door zedelijke beginselen bepaald werden. Hij loochende namelijk het bestaan van die zedelijke verplichtingen, welker bindende kracht anderen algemeen erkenden, en legde zonder eenig gewetensbezwaar te ondervinden een eed af met het voornemen dien te schenden, zoodra dit in zijn voordeel zijn zoude. Zelfs ontzag hij zich niet zijne minachting over hen te kennen te geven, die aan de verplichting, welke het zweren oplegde, nog waarde hechtten.

Zoo verklaarde hij bij zijne bevrijding uit den kerker ten aanzien van 'Abdollah ibn Jazid en Ibrahim ibn Moḥammed ibn Ṭalḥa, die hem gedwongen hadden zich onder eede te verbinden tegen hen niet in verzet te komen: „bij God, hoe dwaas zijn zij te meenen, dat ik de mij opgelegde eeden aan hen houden zal. Wat mijn zweren betreft, zie wanneer ik een eed heb afgelegd en ik zie iets dat beter is, dan past het mij wat ik bezworen heb na te laten en mij aan het betere te begeven."

Ook het verbreken van zijne belofte aan 'Omar ibn Sa'd ibn abi Waqqaṣ om diens leven te sparen kan als eedschending aangemerkt worden, want al is het geval niet geheel hetzelfde, het ademt toch denzelfden geest. Hij had namelijk die belofte in dubbelzinnige woorden مَلاحِن ingekleed, die voor verschillende uitlegging vatbaar waren.

'Omar ibn Sa'd had de woorden van Moḫtar: dat hij zijne belofte aan 'Omar gestand zou doen tenzij deze يحدث حدثا in den gewonen zin van: tenzij hij onlusten verwekte, opgevat, terwijl ze buiten het verband ook konden beteekenen: tenzij hij zijne behoefte verrichtte. Deze dubbelzinnigheid — een soort van reservatio mentalis, welke steeds in het Oosten in zwang geweest is — stelde hem in staat geloften te doen zonder de verplichting op zich te laden om ze gestand te doen. (Zie over de ملاحن ibn Doraid's Kitabo'l Malaḥin ed. H. Thorbecke, waarin deze niet vermeld is.) Toch pleit het aanwenden van zulke bedriegelijke middelen evenals zoovele andere zaken niet voor zijne goede trouw.

Naast de afkeurende oordeelvellingen van Moḫtar's vijanden, waarvan sommige maar al te veel waarheid bevatten, moet evenwel ook gelet worden op het waardeerend gezegde van den krachtigen Ḥaggag ibn Jusof, die, toen men zijn gevoelen over Moḫtar's voorspellingen aan ibn 'Irq vroeg, zeide: bij God ik weet niet wat gij mij vraagt, maar welk een man was hij, welk een oorlogsfakkel, welk een bestrijder der vijanden.

Dit oordeel uit zulk een mond weegt wel tegen de woorden van Moḫtar's tegenstanders en haters op.

Toch geeft het Moḫtar's persoonlijkheid slechts onvolkomen weder. Zijn karakter was een samensmelting van dapperheid, beleid, sluwheid, menschenkennis, gewetenloosheid

en eerzucht, welke eigenschappen onder de gunstige omstandigheden van zijn tijd hem er toe leidden zich als Moḫtar, de valsche profeet, macht en aanzien te verwerven.

De dood van Moḫtar en de slachting der Schi'iten maakten aan elk verzet tegen Moṣ'ab een einde, en stelde de Arabieren weder in het rustig bezit van Kufa. De poging der Perzische cliënten zich van de banden der slavernij te bevrijden en de vroegere heerschappij weder te bemachtigen was deerlijk mislukt. Al had ook deze eerste Perzische beweging door het beleid van haren leider zulk een hooge vlucht genomen, dat zij het eene deel van haar programma „de wraak voor Ḥosain" geheel ten uitvoer had kunnen leggen, toch was gebleken dat voor haar de tijd nog niet gekomen was om met vrucht de geweldige macht der Arabieren te weerstaan, want met den dood van haar hoofd nam zij even plotseling als zij ontstaan was een einde. Nochtans had zij op de cliënten, die tegen de Arabieren met den gloeienden haat van verdrukten vervuld waren, een blijvenden invloed geoefend. De herinnering toch aan dien schoonen tijd, hoe kortstondig ook, toen zij de macht in handen hadden en hunne arabische meesters voor hen sidderden, bleef in hen voortleven. De aanvankelijk schitterende uitslag van hunne poging, zoodat zelfs de krijgskundige Syriërs onder den gevreesden 'Obaidollâh ibn Zijad tegen hunne slagen niet bestand geweest waren, hield in de nu weder aanbrekende dagen van dienstbaarheid hun zelfbewustzijn levendig. Geen wonder dan ook dat het Schi'isme, hetwelk onafscheidelijk aan hun nationaliteitsgevoel verbonden door zijn machtigen aandrang hen tot het verrichten van zulke groote daden in staat gesteld had, onuitroeibaar bleef. Door den drang der

omstandigheden genoodzaakt zich verborgen te houden, gaf het van tijd tot tijd in een mislukten opstand blijken van zijn onverdelgbaar bestaan. Ondanks de ondervonden nederlagen onverwinlijk, breidde het zich over het geheele oostelijke gedeelte van het chalifaat uit, totdat het plotseling met ongekende kracht en snelheid losbrak, alles voor zich ter neder wierp en zijn godsdienstig en staatkundig denkbeeld „de heerschappij aan het huis des profeten" door de troonsbestijging der 'Abbassiden tot werkelijkheid maakte.

STELLINGEN.

STELLINGEN.

I.

Het bericht van Mobarrad 596, Šahrastani 109, Weil I 355 en Dozy, Musulmans I 158, dat Moḫtar behalve Zobairit en Schi'it ook Ḫarigit geweest is, is onjuist.

II.

Hoewel omtrent 'Abdolmalik's daden gedurende zijne beide eerste regeeringsjaren wegens het stilzwijgen der arabische bronnen niets met zekerheid medetedeelen valt, toch is het bericht van Ṭab. II 643, I. A. IV 96, I. Ch. III 24 stellig onjuist.

III.

Opuscula arabica, ed. Wright bl. 109, regel 11[a] lees: لَهُ مَسْلَكَةٌ, in plaats van: يَدٌّ مَسْلَكَه.

IV.

Jaqut I, 684, 9 lees: مُنَقْرَسًا, in plaats van: متفرّسا.

V.

Muta'ḍid als Prinz und Regent, ed. Lang Z. D. M. G. XL, bl. 590, reg, 381 lees: بِفَارَةٍ, in plaats van: بِغَارَةٍ.

VI.

Maṣudi V 31, 2, lees: سِنْكة in plaats van شبكة
Idem 31, ult. وسيلةً in plaats van وسيلةٌ
Idem 32, 2 وزَلَّت in plaats van وزلت
Idem 32, 2 يَكابِرِ in plaats van بكائر
Idem 90, فَكَرْتُهم in plaats van فكزنهم
Idem 91, 1 عن الموالى en الهام en القارع

VII.

De verklaring van وَ door een genitif gevolgd door uitlating van رُبَّ is onjuist.

VIII.

Het omhelzen van den zwarten steen berust niet op oude overlevering.

IX.

De onderlinge naijver der Arabische stammen is de hoofdoorzaak van den plotselingen val der Omaijaden geweest.

X.

Het voortdurend mislukken van de pogingen der 'Aliden om zich de heerschappij te bemachtigen, is aan hunne onbekwaamheid te wijten.

XI.

Jesaia 41, 1
lees: הַחֲדִישׁוּ אֶיָל
in plaats van: הַחֲרִישׁוּ אֵלַי.

XII.

Jesaia 40, 19 moet waarschijnlijk aldus gelezen worden:
הַפֶּסֶל נָסַךְ חָרָשׁ וְצֹרֵף בַּזָּהָב יְרַקְּעֶנּוּ וּבְרַתֻּקוֹת כֶּסֶף הַמְּסֻכָּה הֵרִים.

XIII.

Exodus 22, 4
lees: אֶת־ בְּעֶרְתּוֹ וּבָעֲרָה שְׂדֵה
in plaats van: אֶת־ בְּעִירֹה וּבִעֵר בִּשְׂדֵה.

XIV.

2 Samuel 2, 23
lees: בְּלַהַב הַחֲנִית
in plaats van: בְּאַחֲרֵי הַחֲנִית.

XV.

2 Samuel 3, 39
lees: מוּשַׁח מִמֶּלֶךְ
in plaats van: מָשׁוּחַ מֶלֶךְ.

XVI.

De Hexapla van Origenes heeft aan den text van de LXX meer schade dan nut aangebracht.